

I V A N P R I J A T E L J

BORBA

ZA

INDIVIDUALNOST

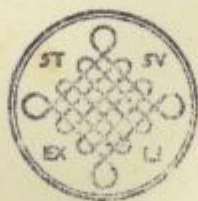
SLOVENSKEGA

KNJIŽEVNEGA

JEZIKA

V LETIH

1848—1857

V LJUBLJANI, MCMXXXVII

|| 528992

10-06-2002

N 200208600

ZALOŽILO SLAVISTIČNO DRUŠTVO V LJUBLJANI
PLATNICE ING. ARCH. D. SERAJNIK — POSMRтна MASKA JE DELO AKAD. KIPARJA IVANA SAJOVCA
FOTO J. BRANC — NATISNILA TISKARNA MERKUR V LJUBLJANI — PREDSTAVNIK OTMAR MIHALEK
ČISTI DOBIČEK JE NAMENJEN ZA PRIJATELJEV SPOMENIK

V S P O M I N

UNIVERZITETNEGA PROFESORJA

DOKTORJA IVANA PRIJATELJA

PREDRAGEGA UČITELJA IN VODNIKA

TER

V OPOMIN SEBI IN NARODU

VNOVIČ NA SVETLO DALI

NJEGOVI UČENCI

V **AZEN** pogoj za svoboden razmah in razvoj literature tvori vprašanje književnega jezika. Jezik, ki je v materialnem obratu, n. pr. v trgovini morebiti res samo občilo, pomeni v duševnem življenju naroda, zlasti pa v njegovi literarni umetnosti, vse kaj pomembnejšega in znamenitejšega. Ni treba, da bi današnji človek pripisoval jeziku vse one čare, ki jih je videla in slutila v njem zanosna romantika, s čimer pa je — to moramo vendar priznati — vprav ona jako mogočno pospešila preporod raznih, zlasti malih in tudi slovanskih jezikovnih kultur; nekaj je v jeziku, kar ga visoko povzdiguje tudi nad tako imenovana sredstva drugih umetnostnih panog, n. pr. upodabljaajoče in glasbene umetnosti. Jezik ni samo več nego glasovi in glasbila, ampak tudi več nego barva, platno, marmor in bron. Vse to so res samo mrtva, umovom vseh narodov enako uslužna, sama na sebi indiferentna sredstva, ki ožive šele takrat, ko se jih posluži kot svojih izrazil umetnik. Jezik pa je živa, že od sto in sto umov in vekov pregnetena snov, on ni izdelek, ampak umotvor, aparat, v katerem kot takem že leži misel in čustvo, preden se ga polasti mislec ali poet, da v njem snuje nove umotvore misli in čustev. V jeziku leži kontinuiteta med davnino in sedanostjo rodu. Tam, kjer je prestala ona, nadaljuje ta. Zato je jezik duševna zakladnica, tvoreča ponos slednjega naroda. Da govorimo v jeziku, ki so vanj položili svoje najboljše duhovi kakor Trubar, Vodnik, Prešeren, Levstik, Aškerc, Cankar, Župančič itd., to daje naši besedi polet, pogum in samozavest. Jezik je naš paladij tudi

zato, ker je v njem bila od pamtiveka naša celokupnost, samobitnost in svoboda. Naj je narod še tako razdeljen po geografskih zaprekah in političnih mejah ter pregrajah, vsekdar je bil jezik ona, včasih edina vez, ki nas je kot narod družila v eno pod tem vnanjim vidnim znamenjem naše notranje samostojnosti. — Glavni elementi narodnosti: način mišljenja, verovanja, čustva in običajev, kulturne samoodločbe, vse to dobiva izraz in stalno posodo v jeziku. Jezik raste in se širi ter dviga kakor drevo, plast na plast. Njegova tvorba je konstantna in prirodna. Ona dovoljuje samo organsko rast, ker ni umetno delo, ampak življenjsko ustvarjanje. Ta tvoritev celokupnega naroda ne dopušča nikakih skokov brez nevarnosti, da se vse skupaj usuši in strohni. Nešteto sestavin se vlaga v stavbo jezika, a vse morajo vanjo soglasno z merili in načeli, ki leže stavbi že v osnovi: kamenom, štrlečim preko začrtanega merila, se brusijo robovi, da se vlegajo v stari sklad, kakor bi bili zrastli v njem. Genialna iniciativa posameznikov, prihajajočih iz osrčja naroda, neizmerno pospešuje rast jezika, diletantska samovoljnost, ki ima svoj vir v edini dobri volji in v kakih postranskih, četudi idealnih tendencah, bega stavitelje samo v nenormalnih časih, dostopnih umetničenju, stopa pa popolnoma v ozadje v dneh mirne, organske rasti, v katerih jezik počasno pa dosledno stremi po razločni, umevni enostavnosti, po glavnem pogoju vsakega dogovora, po pritrditvi večine, kar je vedno bil in vedno bo vsak jezik. — Zgodovina nam kaže, kako so nasilne revolucije v različnih narodih trgale vezi tradicionalnega državnega, socialnega ustroja, vere itd., a jezika se ni dotaknila nobena revolucija, ker jezik ne pozna drugega kakor evolucijo.¹ Konec koncev so bile vse revolucije naperjene zoper avtokratstvo, jezik pa ni nikdar poznal avto-

¹ *Prim. Brückner, Walka o język, Lwów, 1917, str. 2.*

kratske vlade, ker je od nekdej — kakor rečeno — sam od sebe izključeval vsako samovoljnost. Delal ga je vedno ves narod, nikdar posameznik, tudi jezikoslovec ne. Ta ga je po besedah našega Kopitarja vedno samo registriral. Kakor bi bil filozof slab državnik, tako bi bil jezikoslovec slab zakonodajavec jezika: iz teorij se ne sklada življenje, pač pa daje življenje dobro podlago teorijam, ki od svoje strani zopet oplojajo življenje, ako so res vzete iz življenja, ali pa tudi obleže ob strani, ako so se preveč oddaljile od njega. Jezik je večni mladenič, čigar rast ne preneha nikdar, jezik je večno ustvarjanje, jezik je življenje, o katerem marsikaj vemo, kako je hodilo, a ničesar, kam pojde, razen morebiti to, da samega sebe, to je svoje preteklosti ne bo zatajilo nikoli, po geslu: nobena kulturna vrednota še ni zastonj eksistirala. In literarno razvit jezik je prvovrstna kulturna vrednota . . .

I

ILIRSKA DEDIŠČINA. PODKORENČAN, MACUN, LIKAR, DR. ŠUBIC, JERAN

ROMANTIKA je vzbudila splošno zanimanje za slovenski jezik; pred romantiko so se samo nekateri redki izbranci akademično ali tako rekoč znanstveno ukvarjali z njim. Bistvena znaka romantike pa sta: mogočen zanos, podžgan po svetovnih primerih, in lehkotni polet preko vseh realnih težkoč in ovir. Dejanskost se v romantiki omalovažuje in malone zanemarja. Duševni triumf in obup sta obe skrajni točki, med katerima niha romantikova duša, zlahka preskakujoč vse distance. Romantični triumf ali obup sta tudi bila oni dve gibali, ki sta od časa do časa, a v zanimivo redno se vrsteči zapovrstnosti v organični razvoj slovenskega književnega jezika vnašali debate s predlogi, da se naj jezik bolj ali manj naglo, bolj ali manj umetno povsem — izprevrže. Več ali manj romantike je v vsakem Slovencu prav do današnjih dni, in najljubše poprišče tega njegovega nagona tvori pri sanjavi malčku, ki bi bil rad velik, čim manjši je, baš jezik.

Neposredno pred l. 1848., po prestanku »Čbelice«, sta obup in žalost predmarčnega pritiskanja slovenščine k tlom, združena z zavestjo številčne neizmernosti slovanskih plemen, razgrevala narodno prebujene glave slovenskih mladeničev, da so si za krajcarje, pritrpane od ust, nakupovali slovanske slovnice, se učili iz njih noč in dan slovanskih besed, jih spravljali v zvezo z domačimi. Kollárjeva vznesena »vzajemnost«

jim je bila evangelijski, zlasti potem, ko se je ilirizmu na iniciativno Kollárjevega učenca Ljudevita Gaja vsaj za silo posrečilo strniti dva sosedna južnoslovanska dialekta v eno. Gajev učenec, štajerski Slovenec Stanko Vraz, je z žarko, neposredno besedo na svojih popotovanjih po Slovenskem in s svojim vnetim in razsežnim korespondiranjem razplamtel srca navdušene slovenske mladine, da se je združila v krožke in se pridno učila ilirščine, četrtega slovanskega jezika, o katerem je pisal Kollár, da ga mora vsak izobražen Slovan toliko znati, da ga razume kot eno izmed glavnih slovanskih narečij, dopuščajoč, da se ostala, tako zvana podnarečja vendar še nadalje uporabljajo za domače slovstvene potrebe. Mladi, navdušeni slovenski Ilirci so bili v svojih privatnih učilnicah izvedli takšno integracijo svojega jezika v južnoslovansko smer, da so hoteli ilirščino ne samo razumeti, ampak jo tudi pisati za svoje ljudstvo, vendar večina njih pod tem pogojem, da ilirščina sprejme iz slovenščine one elemente, ki so se njim z ozirom na staroslovenščino zdeli slovnično pravilnejši nego zadevni ilirski. Te koncesije ilirščina iz umevnih razlogov ni nikoli naredila slovenščini (razen pri par besedah), ampak se je razvijala po prirodni poti, ki jo ji je kazala večina njenih pisateljev, prihajajočih iz središčnega ozemlja, brez ozira na pot, ki jo je nanjo vabila sem pa tja gostujoča peščica slovenskih perifernih piscev. To je bil prvi razlog, da so se začeli ohlajati slovenski, zlasti kranjski, Ilirci. Drugi in brezprimerno važnejši pa je bil naslednji: dokler je bilo pisanje navdušenih mladeničev privatno, namenjeno medsebojnemu občevanju in čitanju, se je s težavo sicer, a vendar za silo pisalo po ilirsko. Ko pa so stopili ti dijaki med ljudstvo in videli njegove potrebe ter spoznali za svojo nalogo to, da realnim potrebam realnega naroda po svoji moči odpomorejo, so začeli govoriti in pisati ljudstvu jezik, o katerem so vedeli, da ga bo ljudstvo najlaže

razumelo. Izkušnja je podala naslednji rezultat: v umovanju je bil ideal blizu in tako rekoč z roko dosegljiv, v dejanjskem življenju pa so stopile na dan docela realne in povsem posebne potrebe, navezane na domači jezik, skoraj tako daleč oddaljen od idealnega vzajemnega, kakor je realnost oddaljena od idealnosti. Skok se ni posrečil, natura non dat saltum. A nekaj je ostalo, namreč smer razvoja, ki se ni zabrisala nikdar več.¹

Impulz, ki ga je pred marcem jezikovnim zbliževalnim poizkusom dajal obup, je po marcu prevzel triumf. Romantika je podžigala dalje. Vsebino triumfa je dajala na Dunaju proklamirana ravnopravnost, vsebujoča izjavo, da se slovenščina sme uvesti v šole in urade. V »Novicah« se je začela debata o tem predmetu, ki so se je udeleževali: Peter Hicinger, Kozler, Ambrož, Podkorenčan, Bleiweis i. dr. Vsi noviški sotrudniki so bili za to, da se začne že takoj uvajati v šolo in urad slovenščina; nemščina se naj pridrži kot pripomoček še toliko časa, da se domači jezik okrepi in zadobi potrebna književna pomagala. Ti novičarji so bili praktični delavci, delujoči že od početka »Novic« iz neposrednega hipa za neposredne potrebe, prihajajoči iz osrčja Slovenije, ki se je od l. 1843. dalje gibala že v svojem mišičevju. Od teh praktikov so se razločevali slovenski idealisti, živeči in utripajoči po okrajinah kot posamezni poedini, visoko napeti živci. Medtem ko so prvi zatikali lopate svojega uma v tla tam, kjer in kakor so stali na njih, so drugi začeli razbirati poljsko orodje in se ozirati po plugu, ki bi oral dolge brazde preko vseh malih in tudi velikih jarkov. Kakor predmarčne idealiste obup, je marčne zanesenjake

¹ Še bolj ko slovanska razvojna smer jezika pa je začela v posameznikih korenine poganjati ona težnja, iz katere je bilo prav za prav izšlo to jezikovno gibanje, namreč težnja po političnem in državnem zedinjenju etnično, jezikovno in zemljepisno bližnjih si narodov slovanskih.

podžigal triumf. Prejšnji so kakor potapljajoč se človek iskali opore, sedanji kakor rajajoč — objetja. Praktični novičarji so se trudili in premišljevali, kako bi v šole in urad uvedli slovenščino, obmejni idealisti te dobe, podprti od obmejnih Ilircev prejšnjega časa, so menili, da je zdaj udarila ura vse večje jezikovne integracije, ki naj bo predstopnja veliko važnejše državne integracije, takrat še nemogoče. Glavna razlika med mišljenjem enih in drugih je bila ta, da so idealisti imeli Slovence za vejo enega slovanskega drevesa, praktiki pa za drevesce v slovanskem gaju. Ta razlika se je razodela že takoj v debati o podomačenju šol in uradov. Dotaknil se je je v »Novicah« **P o d k o r e n č a n** (menda ljubljanski semeniški duhovnik Jurij Volc), pišoč, naj se slovenščina krepí ob strani nemščine v uradu in šoli, dokler ji slovenska univerza ne pomore do popolnega razcveta: »Bolj ko bo slovenščina razcvétala in zorila v Ljubljanskem vesoljnišu,¹ večí bo slava domovine. Po tem se bo še le lepota slovenskiga narečja prav razvila in razodéla; — naj ga nihče ne imenuje podnarečja: déblo je, in ne véja; jédro in ne pužina ali pa lupina; je samolastna in blaga (žlahtna) ruda, ki se nikakor ne smé s čim drugim stopiti in zgubiti. Naših južnih bratov narečje ima veliko medú, pa premalo pôpra; je sicer pripravno za govorništvo, pa pripravniši za petje; naše ima obojiga v pravni priméri; rezno teče v govorištvu, kakor bistra Sava; prijazno v pesmi na uho doni, kakor zvonov trijančanje po Slovenskim; naglás na predzadnjim zlogu mu daje veličanstvo v slovesnim govoru, njegov premik pa svobodo v petji, in lahkoto v poménku. Vse soglasnice so v besedah lepo zverstene, se lahko in gladko, pa vender razločno in krepko izgovarjajo: ne slišiš ne

¹ *Tu je pristavil Bleiweis opombo: »Bog daj, de bi naše serčne želje, také razložno razglašene, ne bile glas vpijočiga v pušavi!«*

neprijetniga pf, ne zmlinčeniga ogerskiga gy iz slovensko govorečih ust; ob kratkim: Slovenska beseda ni divjaška ali neolikana, pa tudi ne otročja, ali premehka; ona je postavna in možka, kakor je Slovenec. Ona zasluži, de se ji med družimi omikanimi jeziki vredin prostor da, kakoršniga je že davnej zaslužila. — S tem pa nočemo nobeniga jezika prezirati, in nobeniga naróda zaničevati; to se Slovencu ne spodóbi. Svét je velika hiša, in vsi naródi v tem poslopji so si bratje; le tedaj je njegoviga Stvarnika visóki namen dosežen, kader bratje v edinosti med seboj živé.«¹

Ta Volčeva apologija slovenskega jezika je brezdvomno domoljubno in romantično razgreta; pohvala slovenskega blagoglasja je z ozirom na srbščino in ruščino nekoliko pretirana, neoporečno pa drži prednost slovenskega gibljivega akcenta zlasti za stihotvorstvo, ki jo deli z našim jezikom med slovanskimi sestrami samo še ruščina. Ali to so postranske stvari: vsak narod ima in s ponosom rabi tak jezik, kakršnega si je ustvaril. In kot tak mu tudi popolnoma zadostuje. Važnejša je Volčeva ugotovitev slovenščine kot samostojnega slovanskega jezika. Z ozirom na raznolikost in medsebojno veliko oddaljenost nemških dialektov so slovanski romantiki pogosto kazali nagnjenje, Slovanom nadeti táko jezikovno uniformo, s kakršno se glede literarnega jezika ponašajo Nemci. Brez ozira na to, da se je ustanovil in sprejel nemški enotni jezik v prilični davnini, pri malenkostni pismeni razvitosti ostalih dialektov in v docela drugačnih kulturnih okoliščinah, nego so bile one, ki so povzročile in pospeševale razvitek različnih slovanskih dialektov v književne jezike, brez ozira na te in še druge momente, izključujoče v tem pogledu gladko primeró Slovanov z Nemci, moramo prav posebno podčrtati eno dejstvo, namreč

¹ »Novice« z dne 12. julija 1848, str. 119.

kolektivizem Nemca in individualizem Slovana. Globoko temelji v nemški naturi težnja po velikih skupinah ne samo v gmotnem, ampak tudi v duševnem oziru. Nемеc se čuti srečnega, če je samo kolesce v velikem mehanizmu, kateremu na ljubo se radovoljno odreka raznim svojim posebnostim. Nemški duh je duh uniforme sploh v vsakem pogledu, posebe tudi v jezikovnem. Temu nasproti je slovanski duh individualističnega značaja. Iz svoje številčne ogromnosti ni nikdar koval kapitala, pač pa je vedno brusil in likal svoje posebne dragocenosti, katerim je vsekdar veljala njegova ljubezen in njegovo negovanje. To velja za vse njegove lastitosti, to velja zlasti tudi za njegov jezik. Kar je pri Nemcih neznatno narečje, to je slovanski narodni psihi že poseben jezik. Ne gre za vprašanje, ali je to dobro ali slabo; dejstvo je tu, globoko narodno-psihološko dejstvo, s katerim mora računati vsak in ga ne sme pustiti v nemar nihče, kdor hoče graditi kulturo in civilizacijo na trdnem realnem temelju in ne na mehanično iz tujerodnih življenjskih pogojev abstrahiranih idejah.

Na taki ideologiji so vseskozi gradili naši romantiki, duševni otroci nemške romantike, in sicer ravno tako predmarčni Ilirci, kakor marčni obmejni entuziasti. Prve je bilo organično delo »Novic« v štiridesetih letih prestavilo z njih zračnih višin na ozka, skopa in trda slovenska tla realnosti. Od Slovencev je samo Stanko Vraz ostal dosledno na idealističnih tleh ilirskih, češ da »ne volji suhi Kranjski ovsenjak nego šečer i narašlame«, češ da »neće da uzměni Korotanske tarnine za Mostarsko grozdje i sladjane smokve od mora kotarskog«, kakor je sam pisal Gaju dne 10. studnja 1836.¹ Ostali slovenski Ilirci, konec tridesetih in v prvi polovici štiridesetih let, vsi dopisniki in organiziranci Vrazovi, so se po

¹ *Prim. Građa, VI., str. 313.*

l. 1843. vklenili v trdi jarem »Novic«, orjoč v njih domačo njivo, gradeč in razvijajoč s prikladnimi sestavinami vsak svojega narečja vseslovenski književni jezik, torej namesto ilirske slovensko integracijo.

To njihovo delo je bilo v najboljšem teku, vsak noviški letnik je kazal enotnejšo slovenščino. Takrat je prišla pomlad narodov, čas razgretih in razvnetih nad. Stari in mladi idealisti so skočili na noge, eni izmed njih misleč, da je sedaj udarila ura ilirske, drugi vseslovanske integracije. Prvi je povzdignil svoj glas v 3. št. »Slovenije« Ivan M a c u n, »Slovenec iz Štajerskiga in zazdanji učitelj na latinskih šolah u Terstu«, bivši mariborski gimnazijski dijak Davorina Trstenjaka, nekdanjega vrazovca, poznejšega novičarja. Macun je posegel v omenjeno debato s člankom »Kakšen jezik bodemo vzeli za šole in pisarnice po slovenskih krajih«. V njem je izvajal: Namen slednjega naroda je izobraževati književni jezik in literaturo. »Pravo knjižestvo razcevi zamore, ako se toljko bravcov in kupcov knjig najde, da sta pisatelju čas in delo plačana. Drugič pa mora ta jezik, kolikor je mogoče duš obseči... in več je takšnih glav, boljše je.« Slovencev je premalo »za dosego knjižestva le malo kaj znamenitiga«. Slovenci tudi nimamo zgodovine, ki bi pisatelje navduševala za velika dela, igre in epične pesmi. »Ako hoče pesnik ali prozaist s svojimi spiski svoj narod spodbosti k višjem cilju človečanstva, mora njegove — narodove — slavne dela in može slaviti, sicer spisi ne bodo va-nj globoko segli... Zatorej slovensko knjižestvo po mislih mojih ni mogoče... Odkod pa le hočemo u slovenskem jeziku prozaičko, odkod pesničko berilo zložiti — za šole?... morali bomo se misli, kakor da bi kedaj slovenska literatura cvela, za časa braniti; ker je vkanljiva. — Izberimo si marveč drugi človečanskem našem namenu bolj priležen jezik... Leti drugi jezik mora toljko duš imeti, da bo sčasoma

knjižestvo moglo samo sebe rediti; on nam mora dogodivšino prinesiti: on že mora, če je moč, kakšno knjižestvo imeti... posebno pa mora jezik biti, kteriga se bo tudi naš kmet v šolah lahko naučil.« Tak jezik bi bil po Macunovem mnenju za Slovence ali češki ali ilirski. Prvi je preoddaljen, »ostane nam tedaj le ilirski; in za upeljavo ilirskega jezika bi jaz svoj glas dal.« To je jezik, ki ga govori okrog 12 milijonov ljudi, narod, ki ima veliko zgodovino ter bogato književnost, zlasti dubrovniško. »Kar se poslednjič jezika tiče, kateri mora tak biti, da se ga naš kmet tudi počasi lahko nauči, ni težko dokazati, da je slovenski jezik tako nazvanemu ilirskemu bolj v rodu in bliže, ko to ali uno nemško narečje od pismene nemščine... Tudi se bo mnogo naših besed v ilirski jezik in besednik vzelo, kadar bodo Slovenci začeli, ilirski pisati... ker pa z enim mahom drevo ne pade, bi se ilirski jezik kmalo imel uvesti u latinske šole, tudi bi se knjige za spodnje šole pripravile u ilirskem jeziku, u kancelijah pa bi od začetka si vsak pomagal z slovenskim ali pa ilirskim, kakor bi mu bolj šlo.«¹

Na čelu Macunovih razlogov za opustitev slovenščine stoji številčna veličina, ki je igrala v mišljenju slovanskih romantikov zmerom veliko vlogo. Kaj mislimo danes o nji? Odgovor na to vprašanje je v tesni zvezi z vprašanjem, kaj in kdo tvori duševno kulturo. V tem oziru pa mislim, da smo si danes na jasnem, da jo tvorijo v prvi vrsti velike genialne osebnosti, o katerih ne bo nihče trdil, da se porajajo samo v mnogobrojnih narodih. Res pa je, da je delovanje velikih osebnosti pri večjih narodih in ugodnejših gmotnih ter moralnih razmerah manj otežkočeno, torej lažje. Naš Prešeren je udejstvil svojo genialno osebnost v majhnem narodu, v slabih gmotnih razmerah in v neznatnem krogu somišljenikov. In prav ta okoliščina in ž njo

¹ »Slovenija« z dne 11. julija 1848, str. 12.

zvezane ovire so dale njegovemu delovanju ono idealno noto, katere se je samozavestno zavedal, izrečno poudarjajoč, da v nji ni bilo podtonov »lakote slave, blaga«. Še danes vidimo, da je duševna kultura pri malih narodih ne samo mogoča, ampak celo idealnejša nego pri velikih, pri katerih postajajo duševni umotvori pogosto trgovski artikli. Malemu narodu Grkov se ima ves sedanji svet zahvaliti za podlago svoje kulture. Majhen je tudi narod Dancev in vendar je razvil literaturo, ki ne zadostuje v visoki meri samo njemu, ampak zadivlja tudi velike narode. Tako imenovani podnarodič provensalski šteje pesnika, ki mu je svetovni tribunal Nobelov prisodil za delo, spisano v tem »narečju«, nagrado, preden so jo dobili pesniki velikih narodov. Duševna kultura ima svoj vir v intenzivnosti, ne v ekstenzivnosti; poslednja jo samo različno, v veliki meri ugodno, a — kakor smo rekli — v izvestni smeri tudi neugodno, neidealno — determinira.

Drugi razlog Macunov — nedostatek slavne zgodovine — je v tesni zvezi z istodobno romantiko, ki je mislila, da se morejo velika umetnostna dela splesti samo iz zgodovinskih lavorik naroda. Pozneje nastopivši realizem nam je dokazal, da more tudi nekazna in trda vsakdanjost »malega človeka« vdihniti umetnikom nesmrtno umotvoro; a iz moderne smo videli, da je treba samo pojava velike osebnosti z veliko ustvarjajočo dušo, snov in drugi rekviziti se potem že najdejo.

Tretji Macunov razlog glede sestave šolskega čtiva je ovrгла že njegova sodobnost s tem, da je precej enodušno odklonila njegovo jezikovno in stvarno neenotno »krestomatijo« ter se oprijela Bleiweisovih in Miklosichevih »Beril«, kasneje Janežičevih »Cvetnikov«. — »Izberimo si jezik,« pravi Macun v nedemokratični dobi, ko se je par ljudi šlo narod in se je ljudstvo smatralo za nekak privesek inteligence. In pri tem je še mislil ta idealist, da se bo kmet tega »izbranega«, prinese-

nega jezika »počasi lahko naučil«; pri tem ga je zavajala že gori ocenjena primera z Nemci, potrjevalo staro¹, a nikdar ne izpolnjeno upanje vseh slovenskih Ilircev, da bo ilirščina sprejela vase elemente slovenščine, prav nič ga ni motilo vprašanje, kdo bo ta jezik pri Slovencih, pogrešajočih vsakih tesnejših zvez s sosednjim bratskim narodom, pravilno pisal (saj ga je Macun sam pisal slabo!). To, da ni niti malo podvomil, da li bo dunajska vlada pri narodu, ki je dosedaj imel nemško upravo in šolo, zraven pa že stoletja tako rekoč privatno gojil in skrbno negoval svoj jezik, uvedla v šole in urade sosednji jezik, ta njegova lahkovernost se da razlagati samo s pretiranimi nadami, ki jih je bila vzbudila »pomlad narodov« pri nekaterih idealistih, ovaja pa malo realnega narodnopolitičnega misleca.

Kako je podpirala bolj blaga, idealna želja Macunove načrte nego realna, z resničnostjo računajoča preudarnost, kaže zlasti ono mesto njegovega sestavka, kjer pisec govori o razmerju kmeta do literarnega jezika. Tedanji slovenski literarni jezik je tesno slonel na kmetiški govorici. Pod mogočnim vplivom Kopitarja, ki je tudi bratom Srbom s pomočjo Vuka dal v njih knjigo resnični narodni jezik, sta bila zlasti škof Ravnikar in Metelko, dva slovenska kopitarjanca, prvi s prakso, drugi s šolo, ustvarila Slovincem prozo, ki jo je razumel vsak kmet in ki je povzročila, da je literatura po razmerju množiče se pismenosti že kot mogočen faktor vplivala v najširše vrste naroda. Ljudstvo je rado segalo po molitvenikih janzenistov, »denen man« — kakor pravi dobro Čop — »die

¹ Primerjaj željo upoštevanja slovenščine od strani Ilircev pri Jarniku (*Šurmin, Hrvatski preporod, II., str. 54*), pri Ravnikarju-Poženčanu (*ČZN, VII., str. 292*), pri Jeranu (*ČZN, VII., str. 306*), pri Muršču (*ZMS, VII., str. 156*), pri Navratilu (*Vedež, 1849, str. 166*); glej tudi: »Slovenija«, 1850, str. 1.

religiöse u. moralische Bildung des krainischen Volkes, durch die es sich vor seinen slawischen und nichtslawischen Nachbarn auszeichnet, zunächst verdankt.«¹ To organično jezikovno tradicijo so nadaljevale »Novice«. In ravno v »Novicah« je Macun dva meseca pred objavo svojega članka lahko čital naslednjo Likarjevo »Prošnjo slovenskim in noviškim pisavcam«: »Kakó imeniten čas je sedanji vsem stanovam, torej tudi kmetam, in kaj Novíce zdaj vse povéjo, sploh vsi Slovenci véjo, ali pa véditi želijo. Med temi željivnimi je pa nar več kmetov; zató sim primoran kmetiško stran poprijeti, in tistim rodoljubam, katerih sostavke v Novícah beremo, serčno prošnjo razglasiti, upajoč, de mi je verli sini Slovenije in naši bratje gotovo ne bojo overgli: Deržite se slovenskih beséd, in le, kader téh nimate, prosite, de naj jih Vam drugi Slovani posodijo; zakaj saj véste, dragi domorodci! de če v enim sostavku le kakih dveh besedic ne razumemo, gotovo tudi celiga sostavka ne.« Samo pesnikom Likar — pač po vzgledu Koseskega — dovoljuje »drugih slovanskih besed včasih poiskati poleg pesniške svobodnosti,« nadaljujoč: »Svojo prošnjo podpirati, imam še več vzrokov, pa kér mislim, de vsi prijatli kmetov z mano mislijo, sklenem svojo prošnjo z upam, de sim prostim kmetam vstregel, kér sim njih želje razglasil, in de mi tudi omikani ne bojo za zlo vzeli, kér véjo, de so Novíce kmetu k nar večimu pridu, in de kmet nima časa, ne besednjaka ne slovnice prebirati.«² K tem besedam je trezni praktikus Bleiweis dodal opazko, v kateri pravi med drugim: »Naša misel je: Novíce morajo lahko razumljive biti; braveci Novíc tudi kmetiškiga stanú morajo pa tudi s časam vred eno stopnjo naprej storiti. V tem obstojí omikanje naroda, za katero se

¹ ZMS, I., str. 147.

² »Novice« z dne 10. maja 1848, str. 79—80.

poganjamo.« Bleiweis stoji jezikovno na organičnih slovenskih tleh z izrečno željo, da »je potreba mili slovenski jezik vedno bolj in bolj izobrazovati.«¹

Ta praktični Bleiweisov dialog z Likarjem je bil Macun popolnoma prezrl ali vsaj ozrl se ni nanj v svojem članku niti z besedico. — Macunu je odgovoril v »Sloveniji« dr. J. Š u b i c s člankom, v katerem prihaja na podlagi tudi bolj čustvenih nego realnih momentov do rezultata, docela nasprotnega Macunovemu: »Mila slovenščina!« vzklika ta pisec. »Dozdaj so te Nemci zatirali«... zdaj pa je »med nami, med Slovenci Slovenec vstal, ki trobi, de imamo svoj jezik popustiti ter družiga — ilirskiga — se poprijeti, in le tega v šole in pisarnice vpeljati!« Da slovenščina nima literature? »So imena: Vodnik, Volkmar, Slomšek, Vertovc, Prešerin, Murko, Kremlj vam, gospod M., neznane?« Njegov nasprotnik da pogreša pri Slovencih slavne zgodovine! »Naj le debele Valvazorjeve knjige prebira, in mnogo slavniga bo najdel, kar že dolgo slovenskiga Homera al Herodota perčakuje.« Da bi se kaj prida krestomatija ne dala napraviti? Že iz samih »Novic« bi se lahko sestavila. »,Torej' — piše gosp. M. dalje — ,popustimo slovenski jezik in se obrnimo k drugimu'. Tega pa ne! Per vsim, kar nam je sveto, materniga jezika, kteriga mile glase smo iz ust naših mater slišali, ne popustimo; tà bo nam vse svoje žive dni drag in ljub. Naši narodnosti, časti ino sreči ni nič bolj nevarniga, ko če se domači jezik zatêre ino si ji ptuj prisili. Vzemi človeku jezik (Sprache) njegov in vse si mu vzal. Resnica je, da Iliri imajo obilnejšo literaturo, ki veliko lepiga in krepkiga obseže, ino branja nam dovolj ponudi: pa nikjer ni vkazano, de bi zavoljo tega mogli mi svoj jezik popustiti ino samo ilirskiga se naučiti. Verh tega književno

¹ *Ibid.*

izobraženi med nami tudi druge slavjanske narečja umejo, ter radi ilirske, česke in druge slavjanske knjige berejo. Kaj pa bo mili naš kmet rekel, ako mu bote omenili, de mora svoj krajnski ali slovenski jezik pozabiti in na svoje stare dni noviga ilirskiga, se navaditi?«¹

Razen indeponderabilnih čustvenih razlogov te Šubičeve apologije slovenščine vzdržuje današnja kritiko zlasti njegova trditev o nevarnosti eksperimentiranja s tako važnim elementom narodnosti, kakršnega je tvoril jezik zlasti v onem času, ko se je narodnost v vsem svojem obsegu tako rekoč šele vzpostavljala. Domači jezik je imel silno važno nalogo, pritegniti k narodu na pol odrojene sloje v osrčju Slovenije, nalogo, ki bi je bratski jezik nikoli ne bil izvršil. Obmejno ljudstvo, ne pojmujoče idealističnih ciljev in potov take orientacije, bi se pa bilo v svoji celoti oklenilo rajši nemščine in italijanščine, ki mu je bila praktično priročnejša od ilirščine. S poudarjanjem soudeležbe kmeta, ozir. najširših narodnih plasti pri gradnji narodne kulture se Šubic dotika one prednosti slovenske, od temelja navzgor zgrajene kulturne strukture, ki je tudi v zvezi s pridržanjem našega narodnega jezika in s katero poleg Čehov Slovenci prednjačimo vsem Slovanom, ki so zgradili po večini svoje posebne kulture od zgoraj navzdol in zrejo zategadelj še danes v veliki meri na neuko ljudstvo v svojih deželah.

Ivan Macun je bil začel pisati za šolsko in družinsko čtivo nekako zgodovinsko, zemljepisno, politično in literarno čitanko, katere politični del je za poizkušnjo objavil v »Sloveniji«. V tej poizkušnji je tudi kratko reagiral na Šubičev ugovor glede jezika. Naznanil je, da bo v svojem delcu raz-

¹ »Slovenija« z dne 28. julija 1848, str. 32.

² »Slovenija« z dne 10. oktobra 1848, str. 116.

pravljaj tudi o vprašanju: »Kaj imamo storiti, de bomo se u jeziku Ilirom nekaj pribliznili«, nadaljujoč: »Sostavek g. Schubitza... me od moje misli... nijè odvernili; ker se je g. Sch. najglavnije zapreke za dosego knjižestva u slovenšini, namreč premaloga števila Slovencev ko umen brodar klisure izognil«. Jezik, ki ga piše Macun v tej poizkušnji — delca samega ni izdal nikoli — in pozneje v krestomatiji »Cvetje slovenskiga pesništva« (1850), kaže pri precejšnji nedoslednosti več štajerskih provincializmov nego sisteme prikrojitve štokavščine za Slovence. Pozneje je Macun, imajoč za sabo dvajsetletno službovanje na Hrvaškem, sam spoznal in, kakor bomo videli, precèj trezno in pravilno presodil te nekdanje svoje in svojih somišljenikov neplodne poizkuse. — Jezikovno sodelovanje obmejnikov ob naši književni slovenščini se je gibalo v dveh pravcih: v donašanju lokalizmov v skupno slovensko jezikovno zakladnico in v propagiranju enotnega jezikovnega centra za vse južne Slovane. »Novice«, takratni osrednji slovenski organ, so se prvemu pravcu pridružile brez pridržka, drugi pravec pa so s svojega praktičnega stališča odklonile. In zanimivo je, da tudi v tem važnem vprašanju ni odločil tolikanj Bleiweis kakor bolj njegovi sotrudniki.

Par mesecev pred marčnimi dnevi je bil izdal Macunov ožji rojak dr. Josip Muršec »Kratko slovensko slovnico za pérvence« (1847) in poslal en primerek kot dar, obenem tudi v oceno, uredniku »Novic«. Ta se mu je zanjo dne 20. februarja 1848 zahvalil z besedami: »Vaša slovnica meni prav dopade in bo svojimu namenu lepo vstréгла. V Novicah bomo enkrat še kaj več od nje govorili, kér sim gosp. Jerana... prosil, de bi ob kratkim kritiko čez njo spisal, ker je Jeran visoko učen in terden gramatkar, kakoršniga skoraj na Kranjskem ni. Jez se v take reči nočem

vtikati...«¹ Pet mesecev kasneje je res začela v »Novicah« izhajati obširna, sicer nepodpisana, a kakor se iz citiranega Bleiweisovega pisma vidi, Jeranova kritika Murščevega delca. V karakteristiko kritika in kritikovanca je zanimivo pripomniti, da sta bila v narodnem oziru oba učenca — Vrazova, s tem razločkom, da je Muršec od l. 1832. do l. 1850. živahno korespondiral z Vrazom v svojem rodnem južnoštajerskem narečju,² nekdanji karlovški dijak, Luka Jeran, pa od leta 1843. do leta 1845. po ilirsko, a potem samo še eno leto bolj po slovensko, nego po ilirsko; od poletja 1846 dalje pa Jeran ni več dopisoval Vrazu.³ Jeran v svoji kritiki pozdravlja Murščevo slovnico, češ da jo je pisec »s premislikam osnoval, in razsnovanje skerbno prevdaril. Akoravno se sèmtertje — kar ni drugače misliti — v besedi, in v vezavi le štajarskimu narečju lastne like najdejo, se vendar slovnica po pravici sme ‚slovenska‘ imenovati. Enake dela zlasti sedanji dôbi zlo prav pridejo, ker so se ljudjé jéli za slovenščino zlo bolj poganjati, kakor kedej popred, in svét čedalje bolj spozná, de slovenšina svoje lastno lice ima, ki so ga učeni slovinci gradili ob času, ko se marsiktere druge slovanske stèbla za slovstvo še niso kej menile.« Za Jerana, ki se je bil takrat že vpregel v praktično, neposredno delo za preprosto ljudstvo, je značilno stremljenje, kako bi »spet zedinil rod slovenšč'ne (ne slovanščine) cele«. V tem smislu poudarja Avguštinovo geslo: »In necessariis unitas!« in nadaljuje: »Iz slovnice, ako nje zlog primerimo z drugimi spisi iz uniga kraja, je očitno, de si je gosp. pisavec prizadeval vsim slovincam zadovoljiti, in zavoljo tega je marsikje zatajil navado svojiga kraja, kolikor ni slovenska. To je pot, ki nas k

¹ ZMS, VII., str. 53.

² Ibid. str. 124—159.

³ ČZN, VII., 303—307.

namenu pelje, in tako naj bi vsi pisavci delali, zlasti kader za vednost pišejo. Ko se v prid ljudstva z oziram na posebin kraj kej piše, naj se ogled občnosti slovenske sicer ne pogreša, vender naj bo namén, ki ga ima pisavec ravno pred seboj, njegova prva skerb.« To je stališče, ki je popolnoma podobno nekdanji Trubarjevi praksi. Stremljenje Jerana, nekdanjega ognjevitega Ilirca, se giblje sedaj, ko se je poprijel dejanskega dela za ljudstvo, zgolj v mejah realne možnosti: »de se Slovenci bolj in bolj med seboj bližamo in umémo«. ¹ Praktično delo si postavlja mnogo manj dalekosežen cilj: ne več združevanja sorodnih jezikov, ampak integracijo narečij, a obenem s tem tudi konsolidacijo enega, v tem primeru slovenskega jezika. Govoreč o razliki, ki jo dela centralna slovenščina med vprašalnimi in ozi-ralnimi zaimki, pravi, da je to last slovenskega jezika, ki je drugi slovanski jeziki ne poznajo. »Precej pri Hervatih v ti reči, kakor v mnogih družih, vsa druga šega vlada, desiravno nekteri menijo, de je naše narečje podnarečje tako imenovaniga ilirskega narečja, in de bi se z unim v eno stopiti dalo, in stopiti moglo, in de bi se po Slovenskim namesto slovenskiga tako imenovano ilirsko narečje v pisar-nice vpeljalo. Nam je ilirsko narečje ljubo, vender razločki med slovenskim in ilirskim narečjem so preveliki, de bi se to zamoglo zgoditi; kdor obé narečji pozná in zná, mora to spoznati, če resnico ljubi. Razloček med slovenskim in ilirskim narečjem je večí, kot med českim in slovaškim (pri ogerskih Slovencih), vender so se tudi poslednji v slovstvu od Čehov ločili, ko so jeli svoje lastno slovstvo dvigati, desiravno so bili ž njim že več sto lét poprej v ti reči večidel sklenjeni; Slovenci pa s Hervati še nikoli niso

¹ »Novice« z dne 19. julija 1848, str. 125.

bili v slovstvu sklenjeni.¹ Pravijo: ‚Kmet se bo že naučil ilirskiga jezika, ako se v kancelije vpelje‘. Pa povejte nam priljudno, ali je kmet zavoljo kancelij, ali so kancelije zavoljo kmeta? Pustimo kmeta, naj se uči kmetijstvo dobro opravljati, ob praznicah pa po duhovnem opravilu koristne reči brati, ne pa mu podtikati, de se bo ptujih narečij učil, ki še ‚šest resnic‘ lahko pozabi, desiravno jih tolikrat sliši. ‚Man muss die Sprache so nehmen, wie sie ist‘, so nam kedej modri in skušeni profesor rekli. Mnogi častniki [višji uradniki] po Slovenskim se še slovenšine v pisarnice bojé, ki jim je vender večidel znana; kaj bodo šele rekli, ako jim bo kdo iliršino vsiloval, ktere bi se mogli še taki učiti, ki že kej lét ilirske knjige prebirajo; kakó pa še le uni, ki še slovensko komej za silo znajo! In pa — ali ni slovenšina naš materni jezik, ki ga nas je mati Slovenija učila? Kteri hvaležni sin se bo prederznil mater iz hiš vreči, in namesto njé svojo tétu, akoravno je materna sestra, v hišo vzeti? Ali bi ne bila krivica, slovenšino odvreči, ki je takó čista, bogata v oblikah (formah) in lepoglasna, de se z vsakim slovanskim narečjem zamore skusiti? Pravijo: ‚Slovencev nas je premalo, de bi slovenšino v šolah in pisarnicah imeli.‘ — Ko bi kdo rekel: ‚Pojdimo kôpat, orát, trébit, bomo slovenšino vsejali, jo bomo potem pléli, ji stregli in prekopovali, de bo iz njé lépo drevesce zraslo, kteriga bomo v pisarnico — v šolo presadili; tù bi bilo treba delavcov, in bi uni ugovor kej veljal. Kér je pa drevesce lepe slovenšine že zrašeno — in pa lično zrašeno stoji; torej se le v šole in pisarnice presadí, in Slovenci bodo z veseljem od njegoviga sadú vžívali, akoravno jih ni 377 milijonov, kakor Kitajcov ali Kinezov. Kar je pa na tim drevesu še gèrč, ptujih izraskov

¹ »Novice« z dne 16. avgusta 1848, str. 141—142.

ali grintovih korenin, — vse to se bo sčasama nekaj oklestilo, nekaj bo po natóri močno drevó samo odverglo. — Ako pa kdo pravi, de Slovenija nikakoršniga slovstva nima, de si naj torej slovstvo družiga narečja prilasti; se nam to ne zdi pametno. Slovenija, pri vsim tim, de se je zavoljo nemškiga nasiljstva komej po slovensko ganiti smela, vender brez slovstva ni. Kar pa ni, še bo; de so Slovenci k temu zmožni, kažejo poslednje léta, odkar so Novice jéle izhajati. Pisavcov se tudi v Sloveniji nikoli ni manjkalo, kar so pa Nemcam pisali, to zdaj Nemci imajo, ne Slovenci. — Tisto pa, kar so Dobrovčanje v šestnajstem in sedemnajstem stoletji pisali, sebi prilastovati, ne pomaga nič, kér naše ni. Kej družiga je, se enacih pomočkov z nami vrodnih bratov poslužiti v ta namen, da se domače slovstvo dviga. — Menitev pa, de se naj narečje z narečjem zmeša in zblodi, je ostaréla in je še bolj v djanji, kòt v besedi odstranjena; tega nas prepričujejo naj poslednjih dob razmere med Slovaki in Čehi, pa tudi med Slovenci in Iliri, med Lužičani in Čehi, med Moravci in Čehi itd. Pomnivne so besede Dra. Gj. Avgustinoviča ‚o mešanju v jeziku i pravopisu‘ v tim oziru: ‚Kao što se obično neodobrava mešanje jednog slavjanskog narečja drugim n. pr. ilirskoga ruskim, isto tako nemože se odobriti ni mešanje jednog podnarečja drugim; jer medju najglavniim zakonima cele naravi taj nalazimo: da sve što na svetu jest, ovakvo kakvo jest, u svojoj celoj bitnosti uzderžati se tersi, i ‚ginuti počimlje‘, kako najmanje štogod od svoje bitnosti zgubi‘ itd. (Glej, Drja. Gj. Avgustinoviča misli o ilirskom pravopisu u Beču 1846.). — Nádjamo se, da nismo nikogar razžalili, svoje in mnogih slovesnih Slovincov misli mimogredé spoštovanim bravcam v ti reči razodevši, ki v našo dobo močno zadéva.«¹

¹ »Novice« z dne 23. avgusta 1848, str. 145—146.

Zdelo se mi je potrebno obširneje citirati to mesto iz Jeranove ocene Murščeve slovnice iz tega vzroka, ker so tvorili ti Jeranovi nazori odslej podlago jezikovnega naziranja ne samo Bleiweisa, ampak tudi večine novičarjev. V tem sestavku se Jeranu vidi, da ne pozna samo ilirizma, ampak tudi slovaški prostonarodni pokret, ono velevažno Štúrovo delo iz štiridesetih let prejšnjega stoletja, s katerim je ta mož v zvezi s svojimi somišljeniki (Sládkovičem, J. M. Hurbanom itd.), s tako imenovano »mlado Slovaško«, jezikovno odcepil Slovake od Čehov, kar še danes obžaluje Čeh Jakubec, kljub temu, da mora priznati, da je imel Štúr najpoštenjeje mišljene vzroke za svoje ločilne načrte: z novim jezikom, ki si je jemal za podlago tipični slovaški osrednji dialekt, je upal Štúr globlje prodreti v dušo naroda, dvigniti nivô njegove izobrazbe in njega narodno zavest... »ter zvezati odrojeno slovaško plemstvo z ljudstvom«, medtem ko so se Čehi po priznanju istega češkega literarnega zgodovinarja »malo brigali za oddaljeno slovaško ljudstvo«. ¹ Pridružena provinca

¹ *Jakubec Jan: Geschichte der českischen Litteratur, Leipzig 1907, str. 224.* — *Podroben historiat osamosvojitve slovaščine od češčine v teku vsega prejšnjega stoletja razvija dr. Milan Hodža v svoji knjigi: »Československi razkol. Príspevky k dejinám slovenčiny. Turč. Sv. Martin, 1920.«* Njegova končna sodba o Štúrovi ideji slovaškega naroda se glasi, da se je Štúr sicer motil v svojih predpostavkah, računajoč na idealno Ogrsko in idealno Rusijo v tem smislu, da postane v bližnji dobi Ogrska narodnostno-ravnopravna država, v daljnější dobi pa Rusija vseslovenska država. Ne glede na te uračune pa pripisuje zgodovinar češkoslovaškega »razkola« Štúru in njegovim naslednikom velik pomen: »I pri zásadnom svojom omyle bol Štúr nielen buditeľ'om, ale i mysliteľ'om a politikom veľkého slohu. Samostatná slovenčina ako výtvor čisto jazykovedný ma nedoceníteľný dosah mravný a kultúrny... Bez inštrumentu svojskej mluvy neboli by sme mali Sládkoviča takého, akého, nám ho dala slovenčina, ani Bottu, a nimi počínajúc až po Hviezdoslava, Kukučina a Ivana Krasku boli by sme zaostali nie-li nemí, zaiste bez priliehavého slovesného prejavu

nasproti centrali pridobi na svoji moči samó v gmotnem, državnem in obrambnem oziru, kakor pridobi ud od telesa; v duševnem oziru pa provinca odmrje, ako nima svojega lastnega osrčja. Za fizično kretanje majhen narod neobhodno potrebuje večjega ekstenzivnega državnega kompleksa; duševno življenje, odvisno od individualne intenzivne iniciative, pa zaradi uniformiranja tudi s sorodnim centrom brezdvomno izgubi in otrpne kakor ud, do katerega ne more zaradi zaprek (tukaj jezikovnih) preveč zadrževana kri. — Jeranova trditev, da je treba preprostega človeka izobraževati v onem kolikor toliko razvitem jeziku, ki mu je najlaže umljiv, ker se preprosti človek ne utegne vaditi šele jezika, da bi se potem v njem česa potrebnega učil, ta trditev se sklada z osnovnim pravilom vseh pedagogov, počenši od Komenskega; to trditev so zlasti Slovenci pogosto poudarjali nasproti nemškutarjem. — Še danes drži tudi Jeranov razlog o vlogi domačega jezika, ki jo ta ima pri izpreobračanju kulturnih renegatov, h katerim je spadala takrat skoraj vsa posvetna in meščanska inteligentna družba po Slovenskem. — Nič drugega ko resnica so bile tudi Jeranove besede, da so celo takratni slovenski Ilirci, ki so »že kej lét ilirske knjige prebiralí«, slabo in težko pisali ilirsko. Znano dejstvo je, da se bližnje sorodnega jezika dobrega le redko in z največjo težavo naučiš; nehote ti zavija jezik po tvoje. Tako da se samo od sebe vriva vprašanje, ali se izplača tudi iz tega vzroka stremiti po uniformiranju, ko se vendar z bratom z neznatnim dušnim naporom prav lahko razumeta, govoreč vsak svoj jezik, ki ga ne pačita, ampak rabita lepo in pravilno? — Na petem mestu poudarja Jeran čustveni moment svojine, v slovanski narodni psihiki — kakor sem že omenil —

našej kultúrnej a umelečkej hodnoty ... Jednote a súručenstvu v práci kultúrnej nebude dvojný výraz československého jazyka nijako na závade. (Hodža, Českoslov. rozkol, str. 13—14.)

tako važen, da bi ga bil težko da odtehtal romantični moment stremljenja po večji domovini. »Das Vaterland muss grösser sein,« je bilo vedno geslo Nemcev; ako človek premišljuje Slovane, bi skoraj rekel, da se jim bolj prilega drugi nemški pregovor: »Klein, aber mein!« Nekaj takega, kakor označuje ta rek, tudi odmeva iz Jeranovega članka. — Dobro poudarja Jeran tudi važnost kontinuitete že dolga stoletja samostojno negovanega jezika; kakor v fizičnem svetu, tako tudi v duševnem težko izginja, kar enkrat v resnici živi. — Posebe za Jerana, kakor tudi za ves tedanji ožji noviški krog pisateljev-Kranjcev, je zanimivo poudarjanje že petletnega izhajanja »Novic«, katerih praktično uspel poizkus je faktično bolj izpreobrnil jezikovno idealne kranjske Ilirce k slovenščini nego visokoumna Prešernova poezija, kateri večina njih ni bila dorastla. Prešernova pesem jim ni branila potem, ko je bil mojster že skoraj utihnil, v mislih in na papirju razširjati meje jezika, šele Bleiweisovo praktično delo jih je poklicalo v jezikovno ožje, a neposredno porabljivejše ojnice. In v teh so poslej orali tla, ki so jim bila po naravi najprej dana. — Da dubrovniška literatura, na katero se je skliceval Macun, bržkone povzročitelj te Jeranove diskusije, ni mogla nuditi živih semen slovenskemu literarnemu posevu, je jasno, saj niti pesniško nadarjenejši Ilirci (n. pr. Vraz, Vukotinović itd.) niso bog ve kako visoko cenili njene umetnostne vrednosti. — Vendar predstavlja tudi za Jerana bratska književnost »pomoček, de se domače slovstvo dviga«, torej nekako moralno sredstvo v svrhu oplojanja in v povzdigo ponosa. Kot na podoben »pomoček« se je skliceval ob istem času na ilirstvo tudi Bleiweis, ki je bil za svojo osebo kot človek ljudstva sicer uverjen, da — kakor pravi — »svoj materni jezik obdelovaje, se ne bo ločil več kmet od gospoda — oba bosta, kar sta, Slovenca«; obenem pa Bleiweis hvali in prinaša iz

peresa nekega svojega sotrudnika članek, v katerem stoje besede: »Ni nas tako malo: Slovencev je poldrugi milijon, in ilirstvo je veliko. Le Vaše šembrane škarje so tako šegave in umetne, de nas na tako drobne kosce rezati umejo. Nikar nas ne priklopite k svoji državni [nemški] vezi; ako to storite, nas k smerti obsodite«. ¹ Neoporečna je tudi Jeranova trditev, da je mehanično mešanje jezikov »ostarela« zahteva, možna »v besedi« in »odstranjena v djanji«. Jeziki se disimilirajo in asimilirajo trajno in uspešno samo po genetičnem potu. Končno je zanimivo, da si prisvaja Jeran Avgustinovičev citat, nadahnjjen s hegeljansko zgodovinsko filozofijo. Še danes resnična je v tem citatu trditev, da je bistveni znak vsega živega, torej tudi jezika to, da se vse, kar je res živo, vedno afirmira, nikoli pa ne negira. Narod in jezik, ki sta res živa, se izkušata obdržati, ako se tajita, nista ne sebi, ne komu drugemu potrebna in ne v korist, ampak tvorita življenjski balast. Življenje ju prej ali slej dobi pod svoja kolesa.

¹ »Novice« z dne 23. avgusta 1848, str. 144—145.

II

MAJAR, HICINGER, NAVRATIL, DROBNIČ, EINSPIELER, POKLUKAR, DR. BLEIWEIS

SREDI novembra 1848¹ je izšla v Ljubljani pri Blazniku knjiga, ki je imela namen povzeti in izvršiti v nekoliko zmanjšanem obsegu jezikovno akcijo, ki se ni bila posrečila slovenskemu ilirizmu. Njen naslov se je glasil: »Pravila kako izobrazevati ilirsko narečje i u obče slovenski jezik. Spisal M a t i a M a j e r u Celovcu.«

Ta knjiga, ki je kmalu po zmagoslavnih marčnih dneh našla v slovenski javnosti pri posameznikih živahen odmev, je bila nastala še v obupnih predmarčnih dneh.² Majar jo je začel pisati pod vtiskom, ki ga je bila nanj napravila knjiga: »Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky. V Praze 1846«. Ta češka knjižica³ je obsegala zbornik prispevkov, v katerih so različni češki in po češko pišočiči slovaški pisatelji, med poslednjimi tudi Jan Kollár, protestirali proti L'udevítu Štúru in njegovi »mlado-slovaški« šoli, začenjajoči pisati Slovakom v njihovem domačem osrednjem narečju. Učenec nemške romantike Jan

¹ Glej »Slovenijo« z dne 17. novembra 1848, str. 160 in »Novice« z dne 22. novembra 1848, str. 198.

² Prim. Majarjevo pismo Muršcu z dne 9. novembra 1847 v ZMS, VII., str. 42.

³ Prim. Literatura česká XIX. století. Díl druhý. Druhé vydání. V Praze, 1917, str. 379.

Kollár, ki je po primeru enotnega nemškega naroda sanjal o ideji enega slovanskega naroda in vse svoje življenje deloval za to idejo, s katero je veliko pripomogel k preporodu zapadnih in južnih slovanskih narodov, ta veliki idealist je bil duševni oče tudi našega Majarja. V svoji knjigi citira Majar mnogo mest iz Kollárjevih spisov in imenovanih »Hlasov«, med drugimi zlasti ona, ki govore o mogočnosti in slavi enotnih ter šibkosti in brezpomembnosti razdrobljenih Slovanov: »Narod naš je velik, je naj večí u Evropi, pa po neslogi svoje žive dni tako razcěplen in razdroblen, da ti ga u celosti jedva směmo svojega imenovati. Nesloga slavenska se je proměnila že u historičku poslovice, po kateroj nas tudjinci zasměhavaju i zasramuju; mi sami nad seboj zdihujemo i tugujemo: Oj mi nesložni Slaveni, mi raztergani narod!« Pri takih in enakih tožbah se Majarju kakor pisateljem »Hlasov« neprestano vsiljuje primer z Nemci: »Němci su bili u tom mudrejší, oni su vědéli i vsigda se spoměnjali: da vsako kraljestvo samo u sebi razděleno pustne i pada kuća na kuću. Oj da bi take mi že jedenkrat zmudreli se, tudi mi nesložni svojeglavi Slaveni, koji se u ničem sjediniti nećemo!«¹

Teoretična želja navdušenega, stiskanega Slovana in iz čisto drugačnih pogojev izvirajoči primer Nemcev sta mati in oče Majarjevih misli in predlogov, namenjenih praktični udejstitvi. Konceptija te udejstitve se v Majarjevi formulaciji bistveno ne loči od Kollárjeve in Vrazove. Kakor onadva tako tudi Majar enostavno odpravlja »dosadanjih 14 do 16 slavenskih književnih jezikov in jezikićev« ter predpostavlja eden in edin slovanski jezik.² Ta se deli »(ne gledeć na

¹ *Pravila etc., str. 21.*

² *Pravila etc., str. 11: »Narečjah je već, slavenski jezik samo jeden«.*

staroslavenščinu) na četiri narečja; namreč: česko i polsko, ilirsko i rusko«. Narečja se zopet dele na podnarečja, n. pr. ilirsko narečje »ima slovensko, horvatsko i serbsko podnarečje, nekteri pripočitaju tu sem i bulgarsko«. ¹ »U slovstvu smo daleko zaostali za drugimi narodi... Pišući u 14 ali 16 književnih jezikih i jezikićih ne budemo nikadar imeli tako cvetečega slovstva, kakor bi nam trebalo i veljalo... U nekterih dosadanjih knj. jezikih se naučnih knjig še izdati ne može, ako bi ravno imeli gotove. Da knjiga někoja može na světlo se izdati bez škode, se mora od nje razprodati naj manje 400 iztiskov, da se doplaća saj za najveću potrebu, tiskarina, černilo i papir. Kdē je še kak krajcarček za knjigarja... Kdē je take še nešto za pisatelja...« ² Gotovo je »moguće, da se naša narečja i podnarečja približaju i slože, — saj u 4 narečja... Aku imaju Němci već od 505 narečjah... pa vëndar samo jeden jedini književni jezik — zašto bi mi Slaveni ne mogli se u jednom knj. jeziku složiti?!... Ilirska podnarečja se lahko slože u jedno književno narečje... Ova podnarečja su si... tako podobna, da priprosti i neučeni ljudi iz raznih il. podnarečjah, ako se sostanu, se govoreći dobro razume, izuzamši někoje neznatne izraze. Ako že neučeni ljudi... znaju besědu tako obrniti, da se... razume — bogme, slaba bi bila, ako bi samo učeni, študirani ljudi ne znali ali ne hotěli svoje podnarečje toliko spreměniti, da bi se razumeli... Ako se vsako podnarečje ostalim samo za jednu stupinju približa — su tri narečja že za tri stupinje, za tri koračaje bližeje kakor popred... Iz govora vsega naroda se moraju ustanoviti stalna pravila, kako se mora knj. narečje izobraževati...

¹ *Pravila etc., str. 10.*

² *Pravila etc., str. 12.*

Pervo in najvišje pravilo... glasi tako le: Piši u svojem ilirskom podnarečju, pa tako, da bude, kolikor moguće podobno vsim ilirskim podnarečjem, i da se ne oddaljuje od drugih slavenskih narečjah... ne možemo vzeti za obće književno narečje niti podnarečja slovenskoga, niti hrvatskoga, niti serbskoga, niti bulgarskoga, niti posljednié starodubrovničkoga, niti cerkvenoslavenskoga... Književno ilirsko narečje... mora biti kolikor moguće vsim podnarečjem podobno... bolj je podobno vsim zajedno, razumljivejše i ugodnejše je vsemu narodu... Složimo se sada samo na debelo... na jedankrat nije moguće sjediniti se u vsih stvarih... Ne bilo bi koristno, ako bi il. slovenski pisatelj jednim skokom... planil tako rekuć na vrat na nos u knj. ilirsko narečje, ker ga vsi ne mogu tako naglo slěditi... Ilirsko-slovensko podnarečje smě sada samo onakove stvari ravnati i spreměnjovati, u kterih se od podnarečja horvatskoga i serbskoga razlikuje... Ako bi hotěl Slovenec ravnati i spreměnjovati... i vse ono, u čemu se razlikuje od českoslavenskoga, poljskoga i ruskoga narečja, njemu bi se moralo početi u glavi vertěti... Čehi su pred několiko lěti skusili po vseslavensko pisati i su morali od ove naměre odustati, skoro nisu u slavenskom jeziku pišući jedan drugoga razuměli... někaki nov jezik neće nitko kovati i izmišljevati... město tudjih rěčih, namreć město germanismov, latinismov, turcismov, graecismov itd. budemo po malo počeli upotrěbovati slavenske rěči i izraze; město jednostranih... (idiotismov i solicismov)... budemo polagano sprijeli rěči i izraze vsemu narodu ali barem većoj njegovoj strani znane; město nedoslědnih... budemo vzeli doslědne (etymologičke); ako je u kojem podnarečju već rěčih i izrazov za jeden isti slučaj... ćemo upotrěbovati... onu rěč i oni izraz, kteri je doslědnejši... S vsemi svojimi mahnami se ne smě nijedno narečje za

književni jezik silom narinovati, to bi bila sila; naša poslovice pa kaže: Sila nije nikadar mila! . . . Slovenci, Horvati, Serblji i Bulgari . . . ćeju pisati i u napred vsaki u svojem podnarečju vse, što je samo za priprosto ljudstvo svojega plemena, postavim, molitne i kmetijstva se tičuće knjižice . . . Nasproti vse, štogod je za izobražene ljudi namēnjeno . . . se mora vsigdar pisati u književnom ilirskom, njim vsim razumljivom narečju.« To so glavne splošne smernice, ki jih predlaga Majar. Nato prehaja v podrobnosti, nasvetujoč, da se pridržita obe pisavi, cirilica in latinica, predlagajoč, da prva ohrani mehki znak (ѣ), druga sprejme ě in é, da se posamezne besede pišejo etimološko, da se piše klešće (mesto kleše), medja (mesto meja), -oga (dobroga, za trdimi soglasniki), -ega (našega, božjega, za mehкими), dal (mesto dao), volk (mesto vuk), smert (ne smart ali smrt), lovec (mesto lovac), muž (mesto mož), v sklanji med drugim: jelenah in jelenov, pri jelenih (ne -ima), s jeleni (ne -ima), pri kralju (ne -i), polj in poljah, ženu (ne ženo), s ženom, ali -oj (ne z ženó), žen in ženah (pač pa vedno gen. plur. kostih), dve seli, dve ženi (pri naglašanih dve nogé, tudi dveh, dviuh, dvih očiuh), ja jesem (sem), budem (biti ću), bih, biah, bil, sva, sta dělala («dvobrojnik; pa ne silimo nikogar š njim, možebiti da se ga po malo i ostali Iliri navade»), dělaju, uče, dělajuć, tresuć itd. itd. V ostalem govori Majar o slovanskem slogu in slovanskih rečenicah in sklepa, da ni napisal vseh teh pravil samo za prozaike, ampak da se jih mora natanko držati tudi pesnik.

To je bil prvi sklenjen, v teoriji in praksi iskreno zamišljen sistem, kakor ga je bil deloma postavil že Vraz. Vrazov je zlasti dualizem med nižjo in višjo literaturo, katerih ena se naj piše v podnarečju, druga v narečju. Razložek je samo ta, da je pustil Vraz veljati za južnoslovansko narečje samo ilirsko štokavščino, kakršno so pisali zagrebški Ilirci brez

koncesij posameznim podnarečjem, zlasti slovenskemu, Majar pa je v sistem svoje ilirščine sprejel tudi mnogo slovenskih elementov, ki so se mu zdeli z ozirom na staroslovenščino pravilnejši nego štokavski »idiotismi«. Glavni znak po Majarju predlagane književne ilirščine je bil ta, da je njen avtor hotel pisati ž njo prav za prav slovenščino z mnogimi flektivnimi, vokalističnimi in leksikaličnimi posebnostmi štokavščine, privzemajoč v besedni zaklad tudi nekaj čeških izrazov (žadati, vlastenec, zmizeti, take itd.). Bistvena hiba njegovega sistema je bila ta, da je bil to za slovanske jezikovne razmere preveč umeten jezik. Domačega se ni mogel v tem poslopju čutiti pripadnik nobenega južnoslovanskega rodu, če ni bil slučajno verziran v vseh slovanskih slovnica. Vsi posamezni argumenti Majarjevih »Pravil« so vzeti iz ideologije dotedanje in istodobne romantike. Kakor Kollárju in Vrazu tudi njemu imponirajo številke, velik obseg, ekstenzivnost;¹ notranja vsebina, domoraslost, demokratična zveza jezika z ljudsko govorico, skratka: intenzivnost jezikovne kulture za Majarja še ne eksistira. Navdušuje se za številne velike narode in številno velike literature. Spoznanje, da ima vsak narod takšno literaturo, kakršno duševno vzmore in kakršna mu zadostuje, mu še ni vzišlo. Tudi tega ne upošteva, da iz malega Betlehema lahko pride tudi kakšen Mesija, res, da mnogo težje nego iz velikega, v katerem ga dviga tudi milje, medtem ko mora, v malem narodu rojen, imeti vzmeti veliko bolj v lastni indivi-

¹ *Ta nazor je žigosal že naš Fr. Levstik, véliki sovražnik vsake votle napihnjenosti, v sonetu »Zbòr zverine«, kjer nastopa pred Bogom mravljinec, govoreč:*

*»Mi najmočnejše imamo družine,
Vsejal si ter pomnožil naše vrste«; nakar »star nemški medved da besedo«:*

*»Letá mravljinec je Slovan gotovo,
Ker, da je moč samó v številu, misli!«*

dualnosti. Bližnja sorodnost južnoslovanskih jezikov, ki je v preprostem govoru zelo velika, v omikanejšem pa se je malce razšla, ta sorodnost in podobnost mu vdihuje misel, da naj se slovenščina, srbohrvaščina in bolgarščina po nekih »pravilih« med seboj zmešajo, z vejevjem prepletejo in strnejo. Ravno ta bližnja podobnost nas danes v realnejših dneh privaja do nasprotnih misli: vprav zato, ker so ti trije jeziki tako podobni med seboj, se jih ne izplača nasilovati, ker se prostoljudski pripadniki vseh teh treh rodov lahko razumejo med sabo z majhno težavo, razumniki pa se lahko v dobi kratkega občevanja in sožitja z majhnim naporom privadijo tistim par inačicam, zakaj so pa razumniki. Seveda v ta namen, da jih r a z u m e j o, ne p a g o v o r e. Bližnje sorodne jezike razumeti je igrača, govoriti jih je — kakor rečeno — po navadi težje nego med seboj oddaljene jezike. Namreč govoriti ž njih prirodno izgovarjavo (prononciation). Iz prizadevanja, govoriti jih, ne izide pogosto nič drugega kakor — spakovanje. Stvar je v nekoliko večjem obsegu ista, kakršna je v manjšem, ako hoče n. pr. Ljubljčan govoriti po ribniško! Raznolikost z enotnimi cilji v duševni kulturi ni znak zastoja; pač pa je enoličnost, uniformiranost znak pomanjkanja individualne iniciative in mehaniziranja kulture. — Majar ni za silo, on se izreka zoper to, da bi se vsilil različnim rodovom en resničen jezik, kakor se je organično razvil »s vsemi mahnami«; pač pa pledira za to, da se vsem blizu sorodnim rodovom, pišočim že daljši ali krajši čas vsak svoj jezik, odslej zanaprej neki novi, iz raznorodnih sestavin umetno zgrajeni jezik konec koncev — tudi vsili! Majar se seveda na več mestih zavaruje proti očitjanju, da kuje nov jezik, on pravi, da ga samo izobražuje.¹ V resnici pa je njegovo sestavljanje jezika iz elementov, tvorečih bistveno

¹ *Pravila etc., str. 24.*

svojino in razliko sicer sorodnih, vendar raznih živih stvorov, ne samo umetno kovanje, ampak celo mehanično mešanje. Vsej književni srbohrvaščini se n. pr. ustavlja v govorici: volk, lovec, vsemu književnemu slovenskemu organizmu: medja, muž; ali je tu treba spakovalne uniforme, ko se brez posebne težave razumemo, ako ostanemo vsak pri svojem prirodnem izgovoru? — Najbolj ranljivo mesto Majarjevega sistema pa je dualizem: za preprosto ljudstvo eno literaturo, za inteligenco drugo. S tem se nedemokratično privzdignjenemu jeziku izpodrežejo korenine, podveže pritok živilnih sokov žive ljudske govorice, a ljudstvu, duševno ograjenemu z literaturo nižje sorte, obteži izobrazba. Majar je moral najbrž sam čutiti slabe točke svojega nesamoraslega, izpodrezanega jezika, zato je poudarjal važnost dialektov in citiral iz »Hlasov« naslednje mesto: »U obće takova literatura je srećna, kateroj mnogo narečjah k službi stoji, ker lahko iz vsakoga něšto dobroga vzame i si izposudi; — kolikor narečjah toliko zakladov, kterih pěsničtvo, slovnice i slovori lahko uživaju i se lahko izveršuju«. Od Stanka Vraza se je Majar v principu ločil v tem, da je postavil »ovo temeljito pravilo«: »Piši u svojem podnarečju — to je za to, ker je vsaki u svojem govoru naj okretneji, i u njem lahko, gladko in ljubko piše, ako bi pa kto u jeden mah zapustivši svoje podnarečje se silil na tudje, bi bil ves slog prisiljen, kakor derven i bukov«.¹

Ta bojazen, ki ji je tukaj dal duška, ga je najbrž obhajala pri sestavljanju sistema večkrat in — po pravici. Najbolj pa je bil Majarjev predlog posvečen smrti iz tega vzroka, ker je od vsakega slovanskega pisatelja tako rekoč zahteval, da bi bil učen v vseh slovanskih slovnica, da bi imel, pišoč v »podnarečju«, neprestano pred očmi neko imaginarno slovnico

¹ *Pravila etc., str. 18.*

neposredno nadrejenega mu narečja, poleg tega nekoliko bolj v ozadju pa še bolj imaginarno slovnico nekega bodočega vse-slovanskega jezika. Kakor bomo videli, je bila edina plodna Majarjeva iniciativa ta, da se je književna slovenščina razvijala in likala v skladu z drugimi slovanskimi jeziki, a vendar tako, da ni nikdar zatajila bistvenih in svojinskih črt svojega tradicionalnega porekla.

Majarjeva knjiga v tistih jesenskih dneh praktičnega dela leta 1848. splošno in takoj ni vzbudila v slovenskem časopisju posebnega odmeva. Edini Hicinger¹ je napisal, ne sicer izrečno, a vendar očitvidno, pod vtiskom Majarjeve knjige v »Slovenijo« dne 1. decembra člančič: »O razmeri med Slovenci in Iliri«, v katerem je izražal mnenje, da mora iti pred zedinjeno Ilirijo zedinjena Slovenija: »Nar popred je treba, de smo Slovenci med seboj prav soedinjeni . . . Slovenske družtva so k edini Slovenii že veliko pripomogle . . . Zlasti pa tudi šole za edino Slovenijo so koristiti u stanu . . . Nar popred tedej za edino Slovenijo delajmo. Po tem bo Slovenski narod skupaj zamogel svet in sklep storiti, kako in koliko se z Iliri združiti«. Hicinger ni zoper ožjo zvezo z Iliri, vendar meni, da naj nje kakovost določijo deželni zbori, »ko bodo enkrat po ustavi napravljeni«. A že zdaj pravi sam za svojo osebo: »V kolikor koli tesno zvezo naj Slovenci z Iliri stopimo, vonder taka ne more biti, de bi mi med njimi popolnoma zibnili ali se vtopili«. V zavesti nekaterih regionalnih posebnosti, ki so mu

¹ Isti Hicinger je bil stavil že na velikem zboru ljubljanskega »Slovenskega družtva« dne 22. novembra 1848 naslednji predlog: »... zastran združenja s Hervati, de bi se sicer lastniga slovenskiga narečja deržali, vendar priložnosti, jezik svoj ilirskimu v nekakih besedah približevati ne opustili, in sosebno tudi pri glagolih njihne čase: p. r. bih, biah po časi vpeljali«. (Slovenija z dne 28. novembra 1848, str. 171.)

vrednote, se izreka celo zoper popolno politično in upravno edinstvo. Kar se tiče jezika, pravi kratko: »Zlo prašati bi bilo, kaj bi naši seljani po deželi rekli, ako bi se jim namesti Slovenskiga pa Ilirski jezik v šolah in kancelijah vpeljal. Nikar ne čislajte učeni Slovenci materniga lepiga jezika manj, kakor ga priprosti seljan ljubi. Res de se zna Slovenska beseda, ako se bolj omika, Ilirski bolj upodobiti; soenačiti z njo se pa ne bo lahko dala, bodi si tudi, de bi ilirski jezik za učeni jezik vzeli.«¹ Razen čustvenega razloga navaja torej Hicinger samo še naš znani demokratični razlog za ohranitev slovenskega književnega jezika v svrhu zveze z najširšimi plastmi naroda. Dopušča pa možnost ilirščine kot učenega, znanstvenega jezika.

Majarjeva »Pravila« so obležala vse leto 1848. pri knjigo-tržcu Lercherju v Ljubljani.² Prihodnje leto je napisal isti pisec »Slovnico za Slovence« s »popolnoma slovenskim textom«;³ samo sklanjatev in spregatev po ilirskem načinu je pridržal iz svojih »Pravil«. Tudi v političnih člankih, ki jih je takoj po izidu svojega sistema priobčeval v »Sloveniji«, se je držal bolj takrat običajne slovenščine nego svoje ilirščine.⁴ Tudi daljši članek »Učilišne knjige slavenske«, v katerem je priporočal sestavitev šolskih knjig »u složnim, uzajemnem in vseslavjanskem duhu« (za Jugoslovane skupno v latinici in cirilici), je napisal po slovensko celo v onih partijah, ki jih je citiral iz svojih »Pravil«. Mislim, izrečenim v tem Majarjevem članku, se je pridružil v »Sloveniji«⁵ N a v r a t i l, priporočajoč že v

¹ »Slovenija« z dne 1. decembra 1848, str. 174.

² ZMS, VII., str. 43.

³ Ibid.

⁴ Prim. »Slovenija« z dne 12. in 15. decembra 1848, str. 186 in 189; z dne 26. decembra 1848, str. 201.

⁵ »Slovenija« z dne 19. januarja 1849, str. 21 in dalje.

⁶ »Slovenija« z dne 2. februarja 1849, str. 37.

prvem razredu ljudskih šol gajico in cirilico. »Kolika dobrota bo to za prihodnjo šolsko mladost. Kdor se bo hotel druge slovanske narečja učiti . . . bral bo vsako narečje brez spotikleja že ob prvem, kakor zdaj tisti Slovenci, ki so vajeni slovenšino v Gajevim (ilirskim) pravopisu brati brez težkote tudi ilirsko narečje v Gajevim pravopisu bero.« »V latinskih in višjih šolah naj bi se potem učile in sicer v cirilici te tri poglavitne narečja: ilirsko, rusko in česko . . . Se ve, de bi bilo bolje en sam književni jezik imeti; ali vsak bi želel prednost svojimu narečju; in pravda bi vtegnila morde na veke terpeti . . . Piši potem s cirilico po ilirsko, rusko in česko, vsak učeni Slovan te bo razumel. Po tim takim pa se bodo narečja eno drugimu čedalje bolj približavale in se čez več let morde v en sam jezik združile, ki bo književni. O srečna doba, kje si še ti! — Morebiti pa veliko bliže, kot si marsikdo misli.«

Seveda o tem, kdo bo pisal take knjige, kdo bo učil, kdo se bo učil in kdo bo za kaj takega pridobil avstrijsko vlado, o tem moške v teh dneh splošnega zanesenjaštva niti mislili niso! — Navratil je poizkusil vsaj deloma tudi v »Vedežu« ostvariti Majarjeve predloge: v drugi polovici l. 1849. je pričel v njem prinašati vsakdanje pogovore in kratke basni v ilirščini z vzporednim slovenskim prevodom, »de se bode slovenska mladost malo po malo tudi lepe iliršine vadila«. (Priloga k 51. listu »Novic« za l. 1849.) Upoštevalo srbohrvaščino je pričakoval, da se bodo tudi Srbi in Hrvatje pri razvijanju svojega jezika ozirali na slovenščino. Prim. njegove besede: »Ilirske oblike, ki so na slovenskim tukaj ali tam že v rabi, imajo prednost pred drugimi, toliko več, ako je ilirska oblika tudi staroslovenska. V rečeh pa, v katerih imajo vsi Slovenci še staroslovenske oblike, se morajo tudi Ilirci nam vклонiti«;¹

¹ *Vedež, 1849, str. 166.*

(n. pr. pisati bil, ne pa bio itd.). Ko je izdal Majar v jeseni l. 1849. svoje »Predpise latinsko- in cirilskoslavenske« za ljudske šole, je pisal Navratil v svojem »Vedežu«, da bodo učitelji sedaj po tej knjižici »svoje učence kmalo tudi s posvečeno cirilico soznali«, da bodo lahko »ročno brali serbske in ruske knjige«. ¹ Z Majarjem in Navratilom se je strinjal urednik celjskih »Slovenskih novin«, Josip D r o b n i č, kateri se je v enem članku potegnil za to, da bi Slovenci in Iliri sprejemali po vzajemnem dogovoru nove izraze za svojo znanstveno terminologijo, ² v drugem svojem članku o »shodnem pravopisu« šolskih knjig pa se je potegnil poleg latinice tudi za cirilico po kombinirani staroslovenski in poboljšani Vukovi pisavi, pristavljajoč: »Hvala za to našemu dragemu Majerju, ker se je ob času prav oglasil — in hvala našemu g. Navratilu, ker enakih svetlih misli s svojo ognjeno spodbodoj budi!« ³

Takšno je bilo razpoloženje navdušenih, zlasti obmejnih rodoljubov v dobi zmagoslavnih veselih upov. Skoro nato pa je začela padati slana na to bohotno brsteče cvetje. Prišla je oktroirana ustava, ki je sicer še dopuščala ilirsko kraljestvo; a ni trajalo dolgo, ko so to papirnato ilirsko kraljestvo v Avstriji raztrgali na pokrajinske kosce, ko so Ljubljani vzeli nadsodišče, ko so škofje obsojali mladi roječi nacionalizem, ko je vse slovenske peticije požrl ministrski koš. Takrat je začel delovati pri idealistih drugi romantični motor, namreč obup. Ta je podžgal zlasti E i n s p i e l e r j a, da se je vpregel v intenzivno delo. Ko je dne 20. julija 1849 javila »Slovenija«, da je sklenil Bach sklicati na Dunaj shod slov. pravnikov in jezikoslovcev v svrhu prireditve kolikor mogoče enotne pravni-

¹ *Vedež*, 1849, str. 168.

² *Prim.* »Slovenija« z dne 13. aprila 1849, str. 81.

³ »Slovenija« z dne 10. aprila 1849, str. 114.

ške terminologije za Slovane, je izdal Einspieler v »Sloveniji« naslednjo parolo: »Že dolgo časa si nam ti, ljuba Slovenija! le žalostnih novic donesla; pa list 58 je nas serčno razveselil. Tista komisija, ki ima napraviti, po mnogoličnosti enolično pravniško terminologijo za vse avstrijske Slavjane je juterna zvezda prav lepega dnu. Uzajemnost in sloga je naša nada! Za to smo tudi veselo pozdravili zlato knjigo gosp. Matijeta Majerja: ‚Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik‘; ponižno slavni zbor na to važno knjigo opomemo in zraven vse gg. vlastence prosimo, sedaj od slavjanske vzajemnosti in približovanja slavjanskih narečij v časopisih i. t. d. mnogo govoriti!!!«¹ »Slovenija« začne v več zaporednih številkah ponatiskovati glavna mesta iz Majarjevih »Pravil«,² imenujoč jih »važno knjigo, ktero tu bravcam še enkrat živo priporočimo«. V tem pa se razvije med pravimi in delnimi pristaši Majarjeve ilirščine, zbranimi okrog »Slovenije«, ter med »Novicami« tako imenovani boj za »nove oblike«.

Primerno izobrazbi svojega čitateljstva so imele »Novice« mnogo manj visokoleteče, zato pa realnejše jezikovne skrbi nego »Slovenija«. Bleiweis sam je živel še pod neposrednim vtiskom Čop-Kopitarjeve abecedne vojne in se ni pri urejevanju »Novic« ničesar bolj bal in ničesar bolj izogibal ko takih jezikovnih bojev, ki bi imeli za predmet črkopis. Kar tiho in via facti je bil uvedel gajico in vsa osamljena prizadevanja za ohranitev bohoričice je zavračal na zadnji strani svojega lista s kako kratko opombo, na pr.: »— naj se prekucnejo časi kakor se hočejo — Bohoričica nikdar ne bo iz grôba vstala.«⁴

¹ »Slovenija« z dne 31. julija 1849, str. 242.

² »Slovenija« z dne 7. avgusta do 4. septembra 1849.

³ »Slovenija« z dne 7. avgusta 1849, str. 252.

⁴ »Novice« z dne 14. februarja 1849, str. 30.

V kritiki Slomškovih »Drobtinic za l. 1847.« je dal tej svoji mržnji do abecednih preprirov duška z besedami: »Kdaj bojo tedej tudi Slovani jenjali abecedarji biti?! Oj! de bi si pač druge narode: Nemce, Lahe, Francoze, itd. v izgled vzeli, kterim je več na reči, kakor na čerki ležeče! Naj bi Slovenci rajši več pisali in dobriga, kakor pa se preganjali za gôle čerke in se takó zmirej med abecedarje povračevali! Še nam po ušesih šumi nekdanje gerdo prepiranje zavaljo slovenske abecede (Slovenischer Abc-Krieg), ki je na zadnje clo z dr... jenjalo!!! Pač res je: de čerka morí, duh pa oživlja.«¹ V tem času, ko so nekateri možje okrog »Slovenije« pod vodstvom Majarja, Kollárjevega učenca, v stremljenju po vseslovanskem jeziku izkušali doseči, da bi vsi Slovani pisali zaenkrat vsaj samo v štirih glavnih jezikih, ruskem, poljskem, češkem in ilirskem, ko so hoteli vzkresiti neko umetno ilirščino na ta način, da bi se slednji iz štirih južnoslovanskih rodov, pišoč sicer povečem v svojem »podnarečju«, ravnal po nekakih takih ali podobnih skupnih »pravilih«, kakor jih je bil povzel Majar iz srbohrvaščine in slovenščine, v tem času je začel Bleiweis novi letnik »Novic« (1849) s tem, da je na čelo prve številke postavil navodilo, kako naj se berejo sičniški znaki gajice v primeri z bohoričičnimi. V poznejših letih mu ni bilo več treba ponavljati tega navodila. Ko je tako pokopal bohoričico brez vseh prerekanj, s kratkim odgovorom Metelku tudi metelčico,² si je prizadeval biti tudi v višjih vprašanjih jezika in slovnice čim najbolj kratek. Vendar tu se ni dalo opraviť vse tako nakratko in via facti kakor v črkopisu. Književni jezik se je primerno povečanim potrebam časa brzo razvijal; mnenja o tem, kako se naj razvija, so bila različna. O teh vprašanjih je

¹ »Novice« z dne 10. novembra 1847, str. 180.

² »Novice« z dne 2. in 9. avgusta 1848, str. 133 in 136.

dobival urednik mnogo člankov, ki so jih »Novice« pogosto prinašale, »kakor so jih prejele — bravcam v prevdark«.¹ Avtoritativno odločati take stvari se Bleiweis sicer ni čutil poklicanega, saj je pisal dne 20. II. 1848 drju. Muršcu: »Jez se v take reči nočem vtikati, kér gramatiko pretresovati se le globoko učenim gramatikarjem spodobi...«² Vendar je iz takih debat posnemal tudi svoje lastno mnenje in ga navadno fiksiral v podčrtnih opazkah.

V načelnem vprašanju glede slovenščine kot samostojnega literarnega jezika je stal Bleiweis vedno na avtonomnem stališču. Slovenščino je smatral za samostojen jezik; ako jo je imenoval kdaj narečje (podnarečje nikoli!), je to delal samo z ozirom na vseslovanski jezik, v čigar realizacijo je kakor vsi njegovi sodobniki tudi on veroval, kakor bomo takoj videli. V odgovoru na Podkorenčanovo vprašanje glede tujk v »Sloveniji« pravi, »de celò vse ptuje beséde se ne morejo odvreči«, vendar ga obhaja misel, »de bi bilo bolj pràv, ptujšino, kolikor je moč, opuštati in se domačih besed deržati«, značilno pristavljajoč: »de tudi posihmal ohranimo imé, de Slovenci imamo čisto narečje, de malo Slovanov tako čistiga«.³ — Majarjeva knjiga je bila že izšla in je bila — kakor smo videli — vso polovico prihodnjega leta (1849) mrtva teorija, ker njenih »pravil« niti avtor sam niti njeni ožji somišljeniki, dopisniki »Slovenije«, niso uveljavljali. V tem času je dal Bleiweis v »Novicah« besedo (po urednikovi sodbi: »veljavnemu slovenskemu jezikoslovcu«, prav za prav pa zapečarskemu domačemu jezikovnemu umovatelju) semeniškem profesorju P o k l u k a r j u, nekdanjemu prijatelju čudaka drja. Jakoba

¹ N. pr. »Novice« z dne 10. januarja 1849, str. 8.

² ZMS, VII., str. 53.

³ »Novice« z dne 2. avgusta 1848, str. 133.

Zupana. Ta je začel takoj po Novem letu 1849. priobčevati v »Novicah« dolg članek: »Kakó dolgo še ne bomo lažnjivosti svojiga pravopisa slovó dali«. V njem se je Poklukar potezal za fonetično pisavo: sim biv, sim djav, perjatu, bév, vesev, dovg, soj, kdej, nekej, za kej... Utemeljeval je ta svoj predlog vrhu vsega z razlogom, da se s fonetično pisavo tudi bližamo Dalmatincem in Slavoncem, čeprav se odmikamo od kajkavskih Hrvatov. Glede zbliževanja in odmikanja je bil ta pisec naslednjega mnenja: »Po tem takim ni po nobeni plati nič dobička s tem približanjem; ali če bi bil kateri, ima enako zgubo zraven sebe. Upanje družiga in boljši približanja že davno pisavec tega v sebi nosi, namreč, de bo prišel čas, in de je morebiti že blizo, kjer bodo vsi slovanski naródi edini nar mogočniši pomočik svoje omike in povzdige spoznali, in se v poprijemi eniga in ravno tistiga pisavniga ali pismovinskiga jezika (Literatursprache) zedinili.« Razlog za sprejem vseslovanskega literarnega jezika je pri Poklukarju isti kakor pri Kollárju, Vrazu in Majarju: »... kakó se hočejo umetnije (Künste) in vednosti med njimi [Slovani] na vikši stopnjo povzdigniti, dokler so oní, zlasti nekteri narodi izmed njih v tako majhne ljudstva dveh, tréh ali štirih milijonov razdeljeni! — De se vednosti in umetnije le po pisavcih razširiti zamorejo, je očitno. Pa koliko bravec zamorejo pisavci od takih majhnih narodov upati, zlasti, kader od menj navadnih umétnost in znanj pišejo, ktere le redke bravece in učence imeti zamorejo? in kakošni prid jih zamore podbudovati, se takih pisav in naukov podstopiti!« Iz istega razloga je prihajal Majar po Kollárju do zaključka, da je treba stremiti z umetnim, premišljenim in kombiniranim zedinjevanjem po štirih narečjih in kesneje preko teh po enem vseslovanskem jeziku, ki naj bi bil seveda tudi kombiniran iz vseh komponent. Poklukar ne govori nič

o provizoričnih slovanskih »narečjih« in je tudi v vprašanju vseslovanskega literarnega jezika drugačnega mnenja nego Majar. On je za to, da se vzame eden slovanskih jezikov, kakršen je, za vseslovanski jezik in pravi v tem oziru: »Tode prašanje je še: ktero slovansko slovalo (Dialect) bo [truma bravcov in učencov] v občji pismovinski jezik izvolila? — Gotovo ne drugo, kakor ktero je nar mečji, nar lepši, nar plemenitniši, in to je brez dvoma — Serbsko, ktero je v lepo-glasji Laškimu ali Talijanskimu enako.«¹ Uvedbo srbskega jezika pri vseh Slovanih si predstavlja Poklukar naivno lahko: »In tega, mislim, bodo Slovani, kader se v ti reči zedinijo, narpred v ljudske šole vpeljali, in po tem — preden en rod (30 lét) preide, veči del v omikanih družbah in zbiralih v njem govorili, in vse imenitniši nauke in izdelke v njem pisali«.

V podčrtni opombi k temu Poklukarjevemu članku formulira končno tudi Bleiweis svoje stališče v tem vprašanju. Kakor večina takratnih ljudi se tudi on sklicuje na primer Nemcev, ki se v dialektih tudi težko razumejo med seboj, a imajo kljub temu en književni jezik. Kako in zakaj so Nemci do tega prišli, Slovani pa ne, o tem si Bleiweis ne beli glave, kakor si je takrat nihče ni belil. On je samo »te potrebe živo prepričan, da morajo Slovani kedaj eni edini pismovinski jezik imeti«, in na podlagi tega prepričanja misli, da si ga bodo tudi naredili. Bleiweis namreč ni mnenja, da si bodo izbrali eno ali drugo že gotovo narečje, kakor se že piše, on meni tako-le: »Pismovinskiga jezika nam je Slovanom tedej takó potreba, kakor Nemcam — tode pismovinski slovanski jezik ne sme prisiljena mešanca biti, ampak mora izvirati sam iz sebe iz cvéta vseh kar koli je moč izobraženih slovil

¹ »Novice« z dne 10. januarja 1849, str. 9.

ali narečij«. Bleiweisovo stališče glede vseslovanskega literarnega jezika se torej približuje bolj Majarjevemu nego Poklukarjevemu s tem razločkom, da Bleiweis ne stremi po vseslovanščini šele po ilirščini, ampak kar neposredno po gojitvi svojega lastnega narečja, čigar »cvet« se bo kdaj pozneje strnil s »cvetjem« drugih izobraženih slovanskih narečij v en jezik. In sicer kako strnil? Ne, kakor Majar predlaga: na podlagi kakršnihkoli umetnih »pravil«, izdelanih po slovníčarjih, ampak »sam iz sebe«, torej nekako organsko. S tem je bila realizacija vseslovanščine odrinjena v nedogledno daljo, zakaj organsko zrasti in strniti se more samo kaj takega, kar živi v najtesnejšem fizičnem, v tem primeru bi bilo še bolj potrebno, da tudi v duševnem stiku. Ta dva pogoja pa za Slovane nista bila dana. Bleiweis je torej kot vseskozi praktičen človek postavil vseslovanski ideal na primeren piedestal, ga oddaljil v primerno bodočnost, za sedanjost pa je izdal naslednje geslo: »Dajmo tedaj vsi slovanski narodi nar poprej zgubljene zaklade svojiga jezika pri prostim ljudstvu iskati; po tem nej izobrazuje vsak narod svoj materni jezik — in sad vsiga tega bo kmalo občji pismovinski jezik«.¹ Ta formula je konec koncev več ali manj obveljala; do nje se je prihajalo na zaključku vseh debat, ki so že bile in ki so še imele priti; po tej formuli so se različni slovanski narodni jeziki zasidrali eni bolj, drugi manj v ljudske vrste in se obogatili vsak s svojo, individualno, domoraslo literaturo, a tisti »kmalo« glede vseslovanskega jezika, v katerega praktični Bleiweis najbrž sam ni veroval in ga je zapisal v drugi del svojega gesla ali pod vplivom romantičnega duha časa ali v oportunsko koncesijo, tisti »bližnji« vseslovanski jezik se je odmikal v vedno daljšo daljo že zategadelj,

¹ *Ibid.*

ker goječ individualno, se odmičeš občnemu, potrjujoč in oživljajoč delno, obenem deluješ na to, da idealno obče živi realno življenje samo v delnem. Čim bolj se afirmira kak delni slovanski jezik v praksi, čim večjo literaturo si ustvarja, tem manj je pričakovati, da se bo kdaj negiral, zatajil svojo duševnost, fiksirano v literaturi, ter jo zamenil za literaturo v vseslovanskem jeziku, ki je še ni in ki se naj šele ustvari, ako se po Bleiweisovem geslu nismo odločili za kakšen že obstoječi slovanski jezik, ampak za tak, ki bo nastal iz vseh organično »sam iz sebe«. Čim bolj deluje delno, tem manj je upanja, da se obče kdaj udejstvi, tem bolj postaja obče zgolj ideal, ki daje delnemu samo pravec. In to funkcijo je odslej tudi vršil idealni vseslovanski jezik: dajal je posameznim slovanskim jezikom, razvijajočim se v tesni zvezi s konkretnimi narodi, konvergentno smer zlasti v abstraktni imenoslovni nadstavbi, v dejansko bistvovanje pa ni stopil iz svojih imaginarnih višin nikdar in najbrž (pri slovanski individualistični psihiki) tudi nikoli ne bo.

III

HICINGERJEVA VSESLOVANŠČINA, MIKLOSICHEV PREVOD DRŽAVNEGA ZAKONIKA, JERIŠA, MAJARJEVIH »OSEM SLUČAJEV«

Ako je dr. Bleiweis mislil, da bo s svojim, v kratko podčrtno opazko pod Poklukarjevim člankom stisnjenim geslom (»Dajmo tedej vsi slovanski narodi nar poprej zgubljene zaklade svojiga jezika pri prostim ljudstvu iskati; po tem nej izobražuje vsak narod svoj materni jezik — in sad vsiga tega bo kmalo obči pismovinski jezik«, kateri »mora izvirati sam iz sebe iz cvéta vsih kar koli je moč izobraženih slovil ali narečij«) odpravil in zaključil debato o tem vprašanju, je moral skoro nato uvideti, da se je motil. Javno razpravljanje o slovenščini, ilirščini in vseslovanščini je bilo v slovenski publicistiki še v polnem razmahu in še dolgo ni izginilo z dnevnega reda. Poklukarjev dolgovezni članek še ni bil ves izšel, ko se je v »Novicah« že oglasil Peter Hicinger z »Dopisom iz Notrajnskiga«, v katerem je med drugim pisal: »Prašalo se je že večkrat: kateri bi znal vseslovanski književni jezik biti. In ta je rekel: nekoliko počakajmo, obdelujmo posamezne slovanske narečja, in bo sčasama iz tega književni vseslovanski jezik sam se napravil [Bleiweisovo geslo]; uni pa nam je že vse postave in vodila dal, si tak jezik, v nedolгим času izkovati [Majar v svojih »Pravilih«!]. Res de bi ne bilo napačno, kmalo tak slovanski jezik imeti, v katerim bi se vsi omikani Slovani lahko razumeli. Kaj pa vender meni pri tem prašanji v glavo pride? Še le išemo vseslovanski književni

jezik, in — ga že imamo! kakor je Dr. Z u p a n, nekdanji profesor, dostikrat rekel:

Vse imamo,	Le išimo,
Pa ne znamo,	De dobimo.

Vseslovanski književni jezik je staroslovanski. Tega je rabil Slovanski apostelj in prvi pisatelj sv. C i r i l, tega rabijo v božji službi Rusi in Serbljani, tega poznajo vsi učeni Slovani — in zastran bolj vesolniga vpeljanja bi se ne bilo bati zavidnosti od tega ali uniga zdajnega slovanskiga narečja, zakaj vsim je C i r i l o v jezik v časti; tudi so v ravno tem jeziku vse razne oblike ali forme in korenine besed hranjene, katerih se nekatere zdaj le v enim, nekatere le v drugim slovanskim narečji obderžujejo. In če bi se s staroslovanskim jezikom še C i r i l o v pravopis [Hicinger meni črkopis] obderžal, bi bilo morebiti mnogim rodoljubam vstreženo. Ako bi se pa staroslovanski jezik imel še na latinski pravopis predjati, bi tudi to ne bilo nemogoče... tako naj bi se v staroslovanskim vpotrebovale C i r i l o v e in latinske, dokler bi se v unih ali teh vsi ne zedinili.«¹ — Torej za najživejše misli, za najgorkejša čustva in najaktualnejša vprašanja modernega človeka je predlagal ta mož kot izrazilo stari, mrtvi jezik, ki so ga bili iz svoje posvetne literature že zdavnaj odslovili Rusi in tudi Srbi!

Namen, ki ga je zasledoval Poklukar s svojim člankom o »lažnivosti« tedanjega slovenskega pravopisa, ni ležal tolikanj v predlogu srbščine kot vseslovanskega književnega jezika, kolikor bolj v tem, da je v njem dolgovezni semeniški filolog predlagal, naj bi se pisava slovenščine utemeljila na gorenjski izgovarjavi. Ko je ta čudak svoj članek zaključil, mu je v 20. številki »Novice« kratko odgovoril isti Hicinger,

¹ »Novice« z dne 14. marca 1849, str. 44.

izvajajoč, da slovenski pravopis ni »lažniv«, marveč resničen, ker tisto, kar se zdi Poklukarju lažnivo, se opira na dolenjsko ter notranjsko izgovarjavo: »Mi Slovenci . . . pišemo, in ne bilo bi napek omikani družbi govoriti, kakor en del govore Gorenci in Dolenci sploh, večidel pa Beli-Krajnci in Pivčeni.« Ob koncu svojega članka, naslovljenega »Pišmo, kakor smo pisali!!« izraža Hicinger željo, »de bi pač v prihodnje ne bilo več govorjenja od pravopisa ali abecede v očitnih listih; naši zoperniki se temu smejajo, de nam je abecedna vojska nekako načarana«. K tem besedam svojega stalnega sotrudnika pristavlja pod črto Bleiweis, ki se je abecednih vojen bal kot hudega vraga, med drugim naslednje: »Vredništvo *Novic* ni prijatelj abecednih reči, kér zdej in vselej je bila naša želja: le delati, delati, in knjige, ki jih tako silno potrebujemo, pisati«.¹

Drugi dan potem, ko je bil Einspieler ob priliki *Bachove* pravnoterminološke ankete slovanskih juristov in jezikoslovcev izdal v »Sloveniji« parolo v smislu *Majarjevih* »Pravil«, je *Bleiweis* v »*Novicah*« kratko javil, da *Macun* v Trstu tiska svojo slovensko hrestomatijo, in je k tej literarni vesti pristavil: »Hvale vredna misel je, de bo v dveh narečjih: ilirskim in slovenskim zložena; in mi le želimo, de bi bil slovenski del tudi v čisto slovenskim jeziku pisan.«² Istočasno pa je *Einspielerjeva* parola o tem, da je treba »sedaj od slavjanske vzajemnosti in približovanja slavjanskih narečij v časopisih itd. mnogo govoriti«, imela ta učinek, da je skozi ves avgust 1849 ponatiskoval urednik »Slovenije«, *Cigale*, posamezna markantna poglavja *Majarjeve* knjige v svojem listu. Dne 19. septembra 1849 je *Bleiweis* javil svojim čitateljem, da je

¹ »*Novice*« z dne 16. maja 1849, str. 83.

² »*Novice*« z dne 1. avgusta 1849, str. 137—138.

Cigale poklican »od ministra pravice na Dunaj namesto rajnciga gosp. Mažgona k odboru za sestavo enoličniga pravniškiga besedivnika«, in je opremil to novico, od svoje strani z naslednjim pristavkom: »...gosp. Cigale je vès mož za tó, in imá obé poglavitni lastnosti: on je učen slavenski jeziko- in pravdoslovec.«¹

Prvi zvezek avstrijskega državnega zakonika v slovenskem jeziku, izišel v prvi polovici novembra 1849, je bil poslovenil slavist Miklosich. Z njegovim prevodom ni bil nihče na Slovenskem zadovoljen. Bleiweisu je bil pretežko razumljiv.² Einspieler je o njem napisal v »Sloveniji« cel uvodni članek, v katerem je sicer navdušeno pozdravil pojav zakonika v domačem jeziku — saj so bili s tem slovenskim zakonikom Slovenci v Avstriji uradno priznani kot narod! — obenem pa je prevajatelju zameril: 1. da je izpuščal takrat še splošno uporabljeni e pred zlogotvornim r-om; 2. da je upotrebljal neke posebnosti »des spezifischen steirischen Windischthums«, grešeč na podoben način, kakor so po Einspielerjevem mnenju grešili nekateri Kranjci, ki so vsiljevali književni slovenščini kranjske posebnosti. Koroški politik tukaj ne odobrava Miklosichevih posebnosti: »jegov« nam. »njegov«, »ne je« nam. »ni«; Kranjcem pa zamerja »tisti ojstri i nam. e alj o: lepiga, našiga, nam, lepoga, našega«. Vrhutega očita Einspieler dunajskemu slavistu, da ponekod greši tudi zoper slovensko slovnico, in Miklosicha pri vsakem posameznem očitku uči »pravilne« slovenščine na ta način, da mu citira zadeven paragraf iz Majarjevih »Pravil«, katerih se izkuša držati seveda tudi sam, dasi tudi on v svoji dikciji zavija mnogo bolj po slovensko, nego predpisuje Majar. Zlasti marsikatera koroška

¹ »Novice« z dne 19. septembra 1849, str. 168.

² »Novice« z dne 14. novembra 1849, str. 201.

posebnost se mu neredko rada pocedi pod pero, n. pr. »dro« (nam. »dobro«). Svoj uvodnik zaključuje Einspieler z besedami: »...ljubezen, uzajemnost in slava mile domovine naj bode vaša zvezda predhodnica; in Majarjove pravila vaše Vademecum!!!«¹

V isti številki »Slovenije« se nahaja dopis z Dunaja izpod peresa mladega pesnika in univerzitetnega dijaka Fr. Jeriše. V tem dopisu se pozivajo Slovenci k naročanju »rečnika staroslovenskiga jezika«, ki ga začne sredi decembra 1849 izdajati Miklosich, »jeden naj slavnih sinov naše mile domovine«, o katerem vrhutega poroča Jeriša, da je začel dne 6. novembra 1849 na dunajski univerzi s predavanji o »staroslovenščini i slavenskem pismenstvu v obče«: »Z hrepenečim srcem smo stopili v učno sobo« — piše ta Miklosichev slušatelj — »mnóžica ukaželjnih Slavenov vsih krajev i jezikov se je zbrala. I on nas je nagovoril z prijazno, al krepko besedo, kakor da ga veseli, da nam ravno na Dunaji zamore razlagati častitni jezik naše stare matke Slave, nam je pripovedoval o njegovej velikej važnosti za vsakega omikanega Slavena, nam je naznanil način, kako nam hoče bistro vodico iz žlahtnega vira deliti — i mi smo ga z rajskim veseljem poslušali.« Zanimiv je drugi del tega Jeriševega dopisa, ker iz njega jasno odseva navdušeno, po prevratnem letu 1848. povišano, optimistično slovanško-združevalno upanje ter razpoloženje, ki je vladalo takrat v krogu mladih slovenskih inteligentov na Dunaju. V njem Jeriša sporoča čitateljem prvega slovenskega političnega lista, da po vsej verjetnosti ustanovi vlada južnoslovansko univerzo v Zagrebu. »Učilo se bo, kakor pristje, v ilirskem jeziku.« Dr. Gaj in dr. Demeter sta neki rekla, da si bodo Hrvatje zavoljo nedostatka lastnih učnih moči »izposodili učenikov od

¹ »Slovenija« z dne 16. novembra 1849, str. 365—366.

bratov Slovencev«. »Glejte, slovenski mladi doktori! jasna zvezdica se vam s tim prikaže, ki vas k slavnej bodočnosti vabi. Ne zamudite ure, mili domorodci, i poprimite se s celo močjo ilirskega jezika . . . Znabiti je že izgovorjeno, da Serbska vojvodina i trojedina banovina Hervaška, Slavonska i Dalmatinska bodete jedno jedino telo s svojimi vlastnimi naredbami pod jednim jedinim poglavarjem. Velik korak k občnem zjedinenju jugoslavenskih narodov. I kdaj se bo tiha želja, ki v sercu toliko Slovencev skrita tiči, iskrena želja, se s sorodnimi brati pod jednim jedinim poglavarom združiti, izpolnila? O kdaj bo žlahtna vez jedinosti vse narode jugoslavenske bratinsko obsegla od milih krajev, kjer Serbsko-podunavska Vila v kolu narodnem se vije, do veličanskih gor, kjer za Triglavom žarko solnce zajde? O sladka sloga jugoslavenska! v tvojih ravninah nam žlahtna rožica bodočnosti cvetè, čez tvoje poljane sedmerbojna nade mavrica svojo krasno odelo razpenja! Blaga doba, ne čakaj dolgo! Pridi, pridi! —«¹

Zdelo se mi je potrebno malce obširneje navesti ta Jerišev dopis, ki je visoko pomenljiv in značilen osobito v drugem svojem delu. V njem namiguje iskren in pesniško razvnet zastopnik takratne slovenske univerzitetne mladine na glavno gibalo, ki je gnalo tedanjo idealistično in romantično slovensko mlado generacijo k temu, da se bolj ali manj odpove tradicijam svojega domačega jezika ter si prisvoji sorodni bratski jezik. To gibalo ni ležalo tolikanj v večji ali manjši sorodnosti, tudi ne v večji ali manjši možnosti uvedbe srbohrvaščine v slovensko literaturo, to gibalo sploh ni ležalo v jeziku, marveč v državopolitičnih ciljih in stremljenjih. Tedanje mlado pokolenje je v oni dobi državnoopravnih prevratov in presnavljanj živo zahrepenelo po političnem in državnem zedinjenju

¹ »Slovenija« z dne 16. novembra 1849, str. 367.

južnih Slovanov »pod jednim jedinim poglavarom«. Ker se je balo, da v okviru nemške Avstrije sčasoma izgubi svojo slovansko individualnost, je bilo pripravljeno žrtvovati lastitosti svojega jezika, da se reši v južnoslovanski državni objem, ki pa naj bi bil — kakor bomo takoj čuli — samo priprava za še večji in obsežnejši vseslovanski objem z Rusijo na čelu. Šlo je torej tej generaciji, prepričani, da v nemškem okviru slovenski narod mora sčasoma izgubiti svojo slovenskonarodno lastitost, za to, da si najprej v južnoslovanskem in pozneje v vseslovanskem objemu reši vsaj slovansko svojo individualnost. Vrhutega pa je tem duševnim otrokom romantike razgrevala glave vseslovanska integracija, ki se jim je zdela spričo njihovega še nerazvitega čuta za realnost prav lahko izvedljiva. Ta generacija je torej pri vseh teh debatah o jeziku segala prav za prav po politični in državni osamosvojitvi ter svobodi malih slovanskih narodov. A ker tega svojega cilja ni smela in mogla izgovoriti naravnost in po navadi niti tolikanj razločno, kakor se je v navedenem dopisu posrečilo Jeriši, zategadelj je poudarjala jezikovno edinstvo. Jezikovno polje je bilo nadomestilo za nevarno politično torišče. Jezik je bil tej mladini sredstvo, namen pa politična in državna svoboda, ki naj zavaruje in pomaga ohraniti če ne ožjo pa vsaj širšo narodnost, ono moralno vrednoto, katero je bila vprav takrat romantika dvignila na ščit...

Iz prvega dela Jeriševega dopisa, v katerem je mladi pesnik govoril o Miklosichevi veliki zaposlenosti, se je dalo jasno posneti, da se novoimenovani profesor slavistike na dunajski univerzi ne bo mogel nadalje ukvarjati s prelaganjem slovenskega državnega zakonika. In res je že drugi del zakonika, ki je izšel konec novembra 1849, poslovenil Cigale.¹

¹ ZMS, VII., str. 98.

Einspieler je smatral slovenski državni zakonik za tako važen faktor, da mu je posvetil v »Sloveniji« že en uvodnik, v katerem je zastopal med drugim zlasti naslednje misli: »Unobart sem poděral, danes bom zidal . . . Toraj rečem: predstavljati se mora: 1. razumljivo . . . Razumljivost je toraj neobhodno potrebna; pa vendar mora tudi ona svoje meje imeti . . . kateri predstavljavec je tisti sveti duh, da bi naše proste kmete tako razsvetlil, da bi vse znali in razumeli . . .? Vse ima svojo mero. To pa tudi noben ne bo terjal, da bi se v postavah, razglasih, pisarnicah tisti jezik in tisti slog rabil, kteroga prosti človek doma upotrebuje . . . torej ne previsoko, pa tudi ne pretrivialno . . . 2. za Slovence po slovensko . . . Jeden narod mora imeti jeden opravični jezik; Slovenci ga bojo dobili, če vešti ljudi za ves slovenski narod sestavijo jedan isti prevod.« In zopet in zopet izpisuje ter ponatiskuje Einspieler iz Majarjevih »Pravil« glavne točke, tičoč se vseslovenskih oblik, pristavljajoč: »Lepa hvala gre ‚Sloveniji‘, ktera je začela od nekaj časa prav po obče slovensko písati: bodemo literarni!«¹

»Slovenijo« je ob tem času urejal že Cegnar. Ta se je spočetka nekoliko bolj nagibal k Majarjevemu sistemu, dokler ni zlasti v prihodnjem letu začel poudarjati bolj slovensko in sicer splošnoslovensko jezikovno bazo, torej namesto vseslovenske vseslovensko integracijo. Jezik je v tem prvem slovenskem političnem listu čudovito naglo evolucioniral. Cegnarjevo uredništvo se je v splošnem držalo ravnila, ki ga je bil listu dal v prejšnjem letu eden sotrudnikov z besedami: »Upotrebovati moramo slovenščino blizo tako kakor jo v kmetijskih novicah in v ‚Sloveniji‘ pišemo; pa mi smo v tem močno svobodomiselni (liberal); nam je vse jedno, ali povleče kdo malo po krajnsko, ali štajersko, ali po koroško, ali po istri-

¹ »Slovenija« z dne 27. novembra 1849, str. 377.

jansko, samo da je slovensko...¹ Za pisavo po Majarjevem sistemu se je v »Sloveniji« najbolj pehal Einspieler. Njegov koroški somišljenik Janežič, ki je v začetku decembra 1849 poslal »Sloveniji« neki dopis, ni sicer v tem dopisu izrečno nič govoril o jeziku, a dejansko je uporabljal v njem nekatere po Majarju predlagane oblike in jezikovne posebnosti. Janežič tukaj že piše precej dosledno ě (ta znak za cerkvenoslovanski ě priporoča tudi Einspieler, a ga sam le redko rabi), dalje tudi »ovi« (nam. ta), »slovenskomu uku« (poleg »v slovenskim jeziku«), »kao« (nam. kakor), »uzporediti« (nam. primerjati) in rusicizem »popečiteljstvo« (za današnje nadzorništvo).²

V isti številki kakor Janežič svoj dopis priobčuje Matija Majar članek »Ilirskoslavenski jezik«, v katerem se v pisavi praktično vrača k takrat običajni slovenščini (pridržujoč ě, ć, českomu, a tudi: ilirskemu jeziku), teoretično pa še vedno zagovarja svoje zajedniške predloge, obsežene v njegovih »Pravilih«, poudarjajoč naslednjo splošno smernico: »Ako Slovenec ali Horvat ali Sèrb tako lèpò in izverstno piše, da ga vsi Jugoslaveni, to je Iliri, razumijo, se od njega reče: da piše lèpo po književno (in der Schriftsprache) — po gospodsko — po jugoslavensko — po ilirsko.« Majar se pri svojem poudarjanju te smernice pač ni zavedal, kako je v dobi začetno-demokratskih teženj in živahnejšega pulziranja ljudskega življenja s svojim »gospodskim« jezikom ustvarjal nekaj ne-

¹ »Slovenija« z dne 3. oktobra 1849, str. 105. — Morebiti je bilo poleg vobče bolj oportunističnega političnega stališča, ki ga je Cegnar l. 1850. zavzel v »Sloveniji«, tudi to jezikovno ravnilo vzrok, da je pisal Jeriša svojemu prijatelju Karlu Rudežu dne 28. febr. 1850: »Me prašaš, če kaj politiziram? Ljubčik! čez koga? V Slovenijo me je sram pisati, dokler ima takega prismojenca za redaktorja, in sicer — bi se mogel človek le jeziti, jeziti se pa nočem. Naj delajo, kar hočejo — bo že tudi njih ura prišla.« (Original v rokah prof. Alojzija Turka.)

² »Slovenija« z dne 4. decembra 1849, str. 386.

demokratskega ter privzdignjenega od neposrednega narodnega življenja širokih ljudskih plasti! V ostalem pa se mora reči, da Majar v tem svojem članku malce zožuje zahteve svojih »Pravil«, ko takole nadaljuje: »Kako pa moramo pisati, da bode po ilirsko, po jugoslavensko? Vse popolnoma po slovensko ravno tako, kakor do sedaj u kmetijskih novicah in u Slovenii, samo slēdeča se morajo malo po ilirsko obrniti.« Nato zahteva, da se v slovenščino uvede naslednjih »osem slučajev«: ě, é, u (za cerkvenoslovanski nosnik, n. pr. »zub«), »i« (nam. in), »da« (nam. de), nego (nam. temoć), predlog »u« (nam. v), »što« (nam. kaj). Vrhutega priporoča malo manj obvezno, naj bi rabili slovenski pisatelji poleg »kteri« tudi »koji« poleg »toti« tudi »ovi«, »kraljem« (nam. kraljom), »jelenom« (nam. jelenam), »ribu« (nam. ribo), »kostju« (nam. s kostjo), »božjega, -emu, -em«, »zdravoga, -omu, -om« (nam. -iga, -imu, -im), »pri velikoj ribi«, »s velikoj riboj«, »najveći, -a, -e« (nam. najveći za vse tri spole), »dělaju, uče« (nam. delajo, učijo), »dělajuć, učeć« (nam. delajoć, učijoć). »To bi bilo vse!« vzklika Majar. »Već ne směmo spremeniti, da se nam štrena ne změša. Ako slovenščino samo u teh . . . slučajih gledamo približati književnemu ilirskemu jeziku, . . . smo ipso facto Slovenci s ostalimi Jugosloveni glede jezika sjedinjeni; vse druge različnosti se bodo same od sebe poravnale . . . napišimo u času nekak kratek sostavek u Sloveniji tako po ilirsko — in prisijalo bode sonce pred naše vrata, imeli bodemo vsi Jugoslaveni samo jeden književni jezik.«¹

¹ »Slovenija« z dne 4. decembra 1849, str. 388. — Takšen »kratek sostavek« je priobčil skoro nato Majar sam v »Sloveniji« pod istim naslovom kakor zgoranji. V njem je razvijal zlasti naslednje misli v takemle jeziku: »Da se izobraženi Slovenci s ilirskim jezikom soznajmo i se ga navadimo, je nam neobhodno potřeba; vendar ne silimo nikogar, da bi ilirsko pisal. Sila nije nigdar mila . . . Vredništvo kme-

O teh Majarjevih »osmih slučajih« jezikovne zajednice bi v resnici mogli danes reči, da so bili pristno slovensko abecedarski. Nobena teh po Majarju predlaganih preinačb ni bila takšna, da bi mogla v svoji dotedanji slovenski obliki izdatno motiti Hrvata ali Srba. Zategadelj je tudi nadaljnji razvoj književne slovenščine sprejel samo one, ki so se prilegale njenemu lastnemu organičnemu tipu. Glede razlik v besednem zakladu in v skladnji, ki mnogo bolj ločijo posamezne jezike na našem jugu, ni stavil Majar v tem svojem članku nikakih predlogov. In prav tu so ležale glavne, čeprav z neznatnim medsebojnim trdom in v vzajemnem občevanju ter čitanju za razumevanje z lahkoto premagljive težkoče. A bila je že takšna natura Slovenca: glavne so mu bile oblike!

tijskih Novic je tako svobodomiselnost in prijaznost činilo pri upeljevanju našega pravopisa . . . Zato se je pak pravopis po tih vlastencih lahko i naglo, kakor bi rekel, ipso facto upeljal . . . Ravnajmo se ravno tako složno sadá pri upeljevanju ilirskoga jezika! Slovenščine nigdar ne za- metujemo: ona je zemljišče, na kojem stojimo i slovstvo naše dalje zidati hoćemo. Zidovje bi se pak naravno ne utverdilo, ako bi počeli zemljišče podkopavati, na kojem zidati želimo . . . Pišimo še za napred po slovensko vse, što je samo za priprosto ljudstvo naměnjeno [n. pr. molitvenike, kmetijske knjige, občni državni zakonik] . . . Nasproti tomu pak pišimo po književno ilirsko, to je po jugoslavensko, vse, što je za izobražene i učene domorodce.« Končno Majar ponovno priporoča, da bi si vsi »domorodci« kupili njegova »Pravila«. (»Slovenija« z dne 7. decembra 1849, str. 392.)

IV

»NOVOOBLIKARSKI VIHAR«, SVETEC, TRSTENJAK, ŠUBIC, POTOČNIK

ZAVRSAL je pristnoslovenski, tako imenovani »novooblikarski vihar«, ki je opletal na videz res le z oblikami, a je vendar imel globlji, slovanskoindividualistični podton, zbog čegar se ga moramo z nekaterimi besedami dotakniti tudi v tem pretresu, posvečenem borbi za individualizem v slovenskem književnem jeziku. — Neposredni povod za ta boj je dal Jeriša, takrat še redni dopisnik »Slovenije« iz kroga dunajskih slovenskih inteligentov. Dne 3. dec. 1849 je poročal, najbrž pod vtiskom razgovorov s Svetcem, z novoimenovanim urednikom slovenske izdaje državnega zakonika Matevžem Cigaletom¹ in ostalimi mladimi dunajskimi Slovenci, o težkočah, ki jih je bilo premagovati uredniku slovenske izdaje državnega zakonika. Na koncu svojega dopisa je pristavil Jeriša glede prevajanja zakonika naslednjo opombo: »Scer pa drage vlastence zagotoviti zamorem, de se bo naš verli gosp. predstavljavec v prihodnjih listih tudi občno zaželjenih novejših oblik poprijel.«²

¹ Jeriša je Cigaletu pomagal pri prevajanju državnega zakonika, kakor se razvidi iz pisma, ki ga je pisal dne 30. marca 1850 Karlu Rudežu v Ribnico [»Nekej slovenskega prestavljam z velikim trdom iz nemškega, t. j. novi zakon o kolku (Stämpelgesetz) in mojemu dragemu Cigaletu pomagam . . .«].

² »Slovenija« z dne 7. decembra 1849, str. 390.

Bleiweis je vprav takrat, ko je izšel v »Sloveniji« ta Jerišev dopis s tem pristavkom, napovedujočim nove oblike v državnem zakoniku, pisal vabilo na naročbo »Novic« za prihodnje leto 1850. Že v tem vabilu je »oče slovenskega naroda« ob kratkem razložil svoje stališče glede novih jezikovno-zbliževalnih predlogov, ko je pisal: »Vse pisanje v podučnih sestavkih bo v navadnim čisto slovenskim in lahko umevnim jeziku Novic, ktere slovenskemu ljudstvu namenjene, morajo pred vsim skrbeti, de se v bravcih veselje do branja obudi in se jim ne odtegnejo, rekoč: ,tega ne razumemo'. Práv je, de se drugi časopisi v svojih sestavkih za bolj učene Slovence višjiga jezika poslužujejo, ki se občnoslovanskemu bliža, — namenu Novic se pa v navadnih sestavkih ne prileže drug jezik, kakor naš čisti slovenski, ki ima tudi svoje prednosti.«¹

Tej Bleiweisovi programatični izjavi pač ni mogel nihče ugovarjati. V nji je prvak naših »Staroslovencev« razločno poudaril logiko svojega stališča: ako hoče voditelj naroda imeti ljudstvo za seboj, mora on sam priti k ljudstvu, skrbeti za čim ožji stik ž njim; ako ga hoče izobraževati, mora to delati v jeziku, ki iz ljudskih ust vzet gre ljudstvu naravnost v uho. Vrhutega pa kaže Bleiweis v drugem delu te svoje izjave toliko prilagodljivosti nasproti predlogom, sproženim po drugih, ne po njem samem, kakor v poznejših, zlasti 60-tih letih ni bila več njegova navada. Kakor že prej, veruje Bleiweis tudi sedaj v možnost nekega idealnega vse-slovanskega književnega jezika, h kateremu bi se imeli resnični slovanski jeziki polagoma približevati. Ta bodoči »vseslovanski jezik«, ki se Bleiweisovi realni ter praktični naturi organično prav za prav ni prilegal, je bil tega moža tribut takrat še splošno vladajoči slovanski romantiki. V navedeni svoji izjavi

¹ »Novice« z dne 12. decembra 1849, str. 215.

je Bleiweis tudi še docela lojalno prepuščal iniciativo v tej reči drugim časnikom in zategadelj v tej dobi pač še ni zaslužil one graje, ki mu jo je izrekel dr. Janko Lokar z besedami: »Bleiweisu se je hudo zdelo, če je vpeljal jezikovno ali slovstveno novost kak drug list kakor ‚Novice‘.«¹

Po Jeriši napovedana uvedba »občno zaželjenih novejših oblik« v državni zakonik pa je Bleiweisa kot prostoljudskega konservativca vendar precej vznemirila. Prijel je za pero in napisal v obeh zadnjih številkah »Novic« 1849 članek: »Nekaj zastran deržavniga zakonika«, v katerem se je tako odločno po robu postavil »novim oblikam« v poljudnih spisih, da imamo pri čitanju tega članka vtisek, da se je boril Bleiweis pri tej stvari za nekaj več, kakor je bilo tistih par oblik, da se je boril za izobrazbo preprostega slovenskega ljudstva in za individualnost slovenskega naroda: »Deržavni zakonik je važen list za vsaciga deržavljana, naj bode višjiga ali prostiga stanú,« začinja Bleiweis ter nadaljuje: »... kér gospodje prestavljavci na Dunaji ... še niso slovniških oblik za terdno sklenili ..., se nam potrebno zdi, de se zastran téh oblik (formen) od mnogih straní misli zvedenih mož zaslišijo. De se tudi ‚Novice‘ v to reč vtaknejo, se le zató zgodí, kér je deržavni zakonik tudi list za prosto ljudstvo, za ktero imajo ‚Novice‘ skerbeti. Nihče pa naj ne misli, de tako pretresovanje je slovniška vojska, in nihče naj zavoljo tega nam Slovencam ne oponaša, kakor de bi še le zdej slovenski jezik izdelovali.« Naši očetje so že pod Marijo Terezijo lepo in gladko prestavljali cesarske postave, ko je bil nemški jezik še ves okoren in boren. »Novejši oblike! kaj hoče gosp. dopisnik s tem rêči? — In občno zaželjenih! Od kedaj se smejo vošila nekterih —

¹ Stališče Bleiweisovih »Novic« glede književnega zedinjenja Slovanov. Priobčil Janko Lokar, V Lj. 1907, str. 21.

želje imenovati?« Dopisi, ki jih uredništvo »Novic« dobiva,¹ in slovenske slovnice, ki so uredništvu na razpolago, govore, da te oblike »niso iz naroda vzete«. Kadar gre za spise, namenjene preprostemu ljudstvu, se glasi glede jezika nasvet praktičnega Bleiweisa takole: »Pišite Čehu po češko, Serbljanu po serbsko, Iliru po ilirsko, Slovencu pa po slovensko! Od državniga zakonika za Slovence se edino terja, de ga Slovenci, to je večina Slovincov (vsim nihče ne more vgoditi) razumejo. To terja še clo gosp. Matija Majer za državni zakonik . . .«

¹ *En tak dopis »od nekiga rodoljuba, ki ilirski jezik dobro zna in ga tudi po vrednosti ceni in časti« (najbrž Jerana), prinaša Bleiweis v podčrtni opazki. Glasi se ta dopis takole: »V Slovenii l[ist] 98. je rečeno: ‚de se bo gosp. predstavljavec državniga zakonika v prihodnjih listih tudi občno zaželjenih (!!!) novejših oblik poprijel.‘ — Kolika pomota! Kér poterpežljivi Slovenci molčé, in pustijo dva ali tri gospode pri miru, kateri v enim ali dvéh listih svoje sladke sanje za sebi tolikanj preljubljeno ilirščino pri vsaki priložnosti v slovenščino vrinjujejo, za to tedaj so te neslovenske oblike občno zaželjene?! Mi bi po svoji previdnosti in skušnji svetovali, de saj v tacih rečéh . . . kakor so ‚občne postave‘ bi na stran djali Ikarove perutnice ter pred očmi imeli ljudski prid, ne svojih sladkih sanj. Kaj bi Horvatje rékli, ako bi se jim postave po slovensko pisale?« Dr. Lokar pristavlja k temu (Jeranovemu) dopisu: »Seveda so pozabile pri tem ‚Novice‘, da so žrtvovali ravno kajkavci vse ilirizmu.« A pri tej svoji opazki je tudi dr. Lokar pozabil, da kajkavsko »vse« daleko ni bilo tolikšno kakor dotedanja slovenska literatura, da kajkavci niso bili tako eksponirani tujstvu in raznarodovanju, proti kateremu je najboljše sredstvo izobraževanje v neposredno dani materinščini, in da so kajkavci konec koncev sprejeli jezik, ki ga je več ali manj vendarle govoril del njihovega, to se pravi hrvaškega naroda, za kakršnega so se že čutili (dasi kajkavci genetično pripadajo prav za prav k slovenski veji južnih Slovanov). Ne tako nanagloma, a v principu na ravno tak način kakor kajkavci ilirščino so sprejeli naši Korošci, Štajerci in Primorci književno slovenščino, temelječo v poglavitnem svojem bistvu na dolenski kranjščini. Kajkavci nasproti ilirščini in naši obmejni Slovenci nasproti književni slovenščini — to sta po dosedanjih izkušnjah dva primera za to, kako daleč gredo slovanske individualistične žrtve v korist višjenarodne integracije.*

O novih oblikah pa trdi Bleiweis, da jih ne poznajo vse dotedanje slovenske slovnice.¹ Od novih oblik prehaja nato urednik »Novic« k jedru tega gibanja, ko piše: »Téh gospodov namén je, de se naše slovensko narečje z ilirskim zmeša... Ta namen bi napčin ne bil, ko bi iz njega postalo občno jugoslovansko narečje, in ko bi se dal doseči brez poškodovanja slovenskiga ljudstva. Imenovani gospodje si pa vse to upajo.« Tudi Bleiweis priznava, da bi pisatelji lahko v enem tednu naredili tak jezik v časopisih. »Ali kaj bo imelo slovensko ljudstvo od tega? Pisavci in njih prijatli bojo to izmišljeno pisanje brali — ljudstvo pa bo na suhim ostalo, kér tacih reči, ki jih ne razume, ne bo bralo.« — Z ozirom na vseslovanski »pismovinski jezik« je bil Bleiweis, kakor smo videli, takega mnenja, da sicer »ne sme prisiljena mešanca biti, ampak mora izvirati sam iz sebe«, vendar obenem tudi »iz cveta vsih kar koli je moč izobrazenih slovíl ali narečij«. Prvak »Staroslovencev« torej ni sprejemal za bodoči vseslovanski jezik nobenega že obstoječega jezika, pa tudi nobenega umetno in po sistematičnih »pravilih« kombiniranega. Z neko temno, romantično slutnjo je pričakoval, da nastane ta bodoči vseslovanski jezik »iz cveta vsih« in »sam iz sebe« — torej nekako organično. Glede »občnega jugoslovanskega narečja« je bil Bleiweis tudi odločno zoper vsako umetno kombiniranje jezikovnih elementov, lastnih dotlej različnim južnoslovanskim jezikom. Glede enotne južne slovanščine je bil bolj za to, da naj se rajši piše že obstoječi »ilirski« (hrvaški) jezik, nego Majarjeva mešanica, seveda s tem pristavkom, da bo takšno južnoslovansko pisanje čital kajpada en sam del južnih Slovanov, namreč hrvaški. Njegove besede, s katerimi daje »bolj učenim Slovencem« na prosto voljo, da gredo za Vrazom, so

¹ »Novice« z dne 19. decembra 1849, str. 223—224.

odločno naperjene zoper »majarščino«: »In kaj bi bolj učeni Slovenci s tem pridobili, in kaj Horvatje? Slovenci dobimo po tem jezik, ki ni slovenski — Horvatje pa tudi ne marajo za-nj, kér ni ilirski. Kdor bi hotel ta ‚idealni‘ jezik razumeti, bi mogel obá jezika razumeti, slovenskiga in ilirskiga, ali se pa zamore to od ljudstva sploh terjati? Dajmo rajši popolnoma ilirsko pisati, bo saj Horvat in Dalmatin razumel, če ne Slovenec«. — S temi besedami je Bleiweis razodel, da on za dogledno dobo ni resno verjel niti v oživotvoritev vseslovanskega jezika, katerega realizacija je predpostavljala ne samo umevanja vseh slovanskih jezikov, ampak tudi celo dolgoletno skupno sožitje vseh slovanskih narodov. Ta vseslovanski jezik je bil praktičnemu Bleiweisu od ene strani najbrž samo neka privzgojena romantična, od druge plati pa političnovzgojna efektna — gesta, katero je on sprejemal med svoje narodno-buditeljske rekvizite. Nekak korelat vseslovanščine na ožjih južnoslovanskih tleh je imelo biti »občno jugoslovansko narečje«. Namen ustvaritve takšnega skupnega jezika po Bleiweisovem mnenju »ni napčín«. A ta stvar se urednika kmetijskih in rokodelskih »Novic« dotika bliže, nego vseslovanščina. Zato si jo tudi odbliže ogleduje, ker ima značaj aktualnejše akcije in ne samo geste. Dve možnosti se ponujata: ali umetna »majarščina«, ali že obstoječa ilirščina. Ako bi bil Bleiweis dosleden, bi tudi za »jugoslovanščino« sprejel recept, da naj nastane »sama iz sebe iz cveta vsih« — enkrat v bodočnosti. A ker se mu ta stvar zdi očitno nujnejša, Bleiweis sicer logično odklanja Majarjevo »mešanico«, pisateljem pa, ki hočejo pisati za številnejše občinstvo, priporoča, naj pišejo ilirsko, a naj obenem resignirajo na slovensko čitateljstvo. Tako, kakor je resigniral n. pr. Vraz, ko je pisal Prešernu: »Mit Slovenien hab' ich es abgethan...«

Hrvaški »zlo omikani in olikani« književni jezik prihaja za Bleiweisa kot pisca navedenega članka v poštev pri množitvi slovenskega besednega zaklada. Kakor je priporočal nekdanj Vodnikov češki sodobnik Puchmajer svojim rojakom, naj hodijo po izraze, ki jih češčina nima, najprej k bratom Poljakom, potem k drugim Slovanom, podobno pravi tudi Bleiweis: »... če nam besed manjka, si jih moramo naroprej pri Jugoslovanih izposoditi, in če jih tukaj ne dobimo, potem moramo še le dalje na posodo iti, — tode tudi izposojene besede se morajo vselej z duham slovenskim vjemati. Pozabiti pa tudi memo tega nikdar ne smemo, de tudi naš slovenski jezik je stanovitno narečje, de slovenščina je omikana že začuda, de ima svojo starost, svojo zgodovino, svoje slovstvo.« — V teh besedah je Bleiweis kot eden izmed prvih pri nas formuliral smernice, po katerih so se potem faktično ravnali vsi slovenski pisatelji, temelječi res v ljudstvu in stremeči po tem, da s kulturo in literaturo pretvorijo naše ljudstvo v narod. Veliki praktikus je govoril iz Bleiweisa, ko je pisal v tem članku: »Nadjamo se, de bojo vsi Slovenci, ki djansko (practisch) mislijo, z nami v ti reči edinih misel, in de našiga mnenja tudi bratje Horvatje ne bojo zavèrgli, če naména — omike ljudstva, i de ljudstvo razume, kar se za-nj piše — iz oči ne spustijo.«

Bleiweis je torej stal na stališču, da je možno zblíževanje južnoslovanskih jezikov edino pri novih izrazih, pri tako imenovani jezikovni nadstavbi; historičnega ustroja posameznih književnih jezikov pa ni hotel podirati, oziroma jezikov mešati, zaradi nevarnosti »poškodovanja ljudstva«. Zategadelj ni bilo od njega dosledno, da je takoj nato docela v smislu nekdanjih slovenskih Ilircev (najbrž je prevzel to od svojega jezikovnega informatorja Jerana!) od Hrvatov pričakoval, da bi lahko sprejeli v svoj jezik nekatere z ozirom na cerkveno slovanščino

pravilnejše osobitosti slovenščine (n. pr. dual, zanikan objekt v rodilniku, svoj nam. moj v povratni rabi, če se ta zaimek nanaša na subjekt, da bi sprejeli supin itd.).

Kar se tiče po Jeriši napovedanih »novih oblik«, zaradi katerih se je bila prav za prav vnela ta diskusija, sicer Bleiweis v tem svojem članku ni trdil, da bi ne bile pravilne. On je samo vpraševal, če jih pišemo, »ali smo s tem kaj posebniga dosegli? Navadnimu pa smo se odtegnili. Kdor pa hoče tako pisati, se vé, de ima tudi prav.« Že tu se je videlo, da se Bleiweis »novih oblik« (-ega, nam. -iga; -om, nam. -am; da, nam. de itd.) ne bo dolgo branil, ko nastopijo same zase kot take, ne pa več kot pretveza in maska s skritim namenom, ustvariti književno slovenščino, teže umljivo ljudstvu, in poseči po individualnosti slovenščine kot samostojnega jezika, ki ga je Bleiweis samo z ozirom na himerično vseslovanščino imenoval včasih tudi narečje. Bleiweis je namreč zaključil ta svoj članek z naslednjimi besedami: »Torej še enkrat prosimo: za Slovence po slovensko! Jezik ni ‚Modeartikel‘ — in se tudi oktrojirati ne da. Čistimo ga, gladimo ga, trebimo mu mah ptujšine, ki ga obraša, mislimo in pišimo v duhu slovenskim, izposodujemo si, posebno kar nas je bližnjih bratov, besede, ki nam jih manjka, — nikdar pa ne pozabimo: de na razumu in omiki ljudstva je vse ležeče. (Iz tega stavka odseva vsa razlika med zastopnikom intenzivne kulture, realističnim praktikom Bleiweisom, in zagovorniki ekstenzivnih okvirov, med tedanjimi našimi idealističnimi romantiki — obenem pa leži tu jedro vsega tega problema!) De si pa zraven svojiga čistiga slovenskiga pridobimo tudi popolnoma znanost ilirskiga jezika, naj se na vsacim slovenskim gimnaziji napravi tudi učiliše ilirskiga jezika: le to je prava pot vzajemne književne zveze.«¹

¹ »Novice« z dne 26. decembra 1849, str. 228.

Kakor povsod in vedno se je tudi sedaj in v tem vprašanju izkazal Bleiweis kot oprezen konservavec, braneč se preneglo pristati celo k takšnim stvarim, zoper katere ni imel načelnih pomislekov. Takega značaja so bile nekatere izmed predlaganih »novih oblik«. Med njegovimi nasprotniki¹ sta se v teku te javne diskusije izoblikovali dve frakciji: radikalno-idealistična okrog Majarja (Einspieler, Janežič, Muršec, Macun, Razlag) in kot nekak centrum zmerno napredna stranka dunajske slovenske mladine okrog Cigaleta, h kateri je pripadal tudi urednik »Slovenije«, Cegnar, in katere najrazboritejša glava, Luka Svetec, je imel v tem vprašanju skoro stopiti na plan. Svetčev nastop je napovedal urednik Cegnar v »Sloveniji« že dne 25. decembra 1849, češ: »Kar se tiče besed ‚novejših oblik‘, moramo reči, da jih gosp. dopisovavec [Jeriša] v taki pomembi ni mislil, kakor jih bi vtegnil kdo razlagati, zakaj oblike, od katerih je govorjenje, so starje od oblik, ktere naše sicer slavne Novice rabijo. Teh oblik so se le novejši pisatelji poprijeli, opiraje se na ilirščino in staroslovanščino.« Dalje pravi Cegnar, da Cigale v prevodu državnega zakonika ne misli uvajati »vse ilirske oblike kar na vrat

¹ *Popolnoma strinjal se je z Bleiweisom Koseski, ki mu je pisal dne 10. januarja 1850: »Glede obžalovanja vredne pisave Svečana, Majarja itd. sem povsem Vašega mnenja. Ta pisava bi mogla, ako bi imela sploh kako silo v sebi, slovensko literaturo privedi do popolnega razpada. Že sedaj nam je spravila na dan državni zakonik, ki se pač po navadi ne bo čital, ker je tudi iz iste rovarske šole. Vendar pa upam, da se bo tudi to revolucijsko gibanje skoro poglelo, posebno če se ne bomo zanj mnogo zmenili... Vsekakor pa bo kazalo, da prepričimprej za svojo osebo odpravite. Oddajte glede novih oblik v zmernem tonu svojo zadnjo izjavo s tem, da prepustite vsakemu njegovo pot, odrivajte rezultate novega nauka od svojega lista, kolikor ne leže na prirodni stezi napredka, po kateri ste hodili doslej in po kateri recite, da morate hoditi tudi v prihodnje. Sicer si pa ostanimo vsi dobri prijatelji, čeprav ne hodimo vsi v enem in istem pravcu.« (Izvirno nemško pismo v »Bleiweisovem zborniku« str. 99.)*

na nos,« ampak samo takšne, ki so obenem slovenske. Nadaljnjo debato napoveduje Cegnar v naslednjem zaključnem stavku: »Toliko za zdaj: po dokončanim spisu v Novicah [Bleiweisovem] zastran te reči kaj več.«

V prihodnji številki »Slovenije« je poizkušal tudi Jeriša pomiriti razburjene duhove okrog »Novic«, podčrtujoč obenem zmerno-napredno stališče dunajskih slov. inteligentov nasproti obmejnima radikalnima idealistoma, Majarju in Einspielerju. V šestih točkah je naštel te »strašne oblike«: z rakom (nam. -am), bistrega (nam. -iga), večji, -ja, -je (nam. večji za vse tri spole), dobra jabelka (nam. dobre j.), ti človek (nam. ta č.), gen. pl. misli (nam. misel). Te oblike, pravi Jeriša, bo Cigale že sedaj uvedel. Oblik: milej ženi (nam. mili ž.) in da (nam. de) pa zaenkrat še ne bo rabil. »Zakaj pa da tako pišemo in bomo tako pisali, bo dopis v II. listu Slovenije 1850 iz drugega peresa bolj natanko razložil in dokazal.« Nadalje zatrjuje Jeriša »novičarjem«, da oni »dunajčanov« niso prav razumeli, ko so jim po nepotrebnem očitali »tolikanj priljubljeno iliršino«. Predlagane nove oblike imenuje dobro slovenske, stoječe že v Murkovi, Murščevi in Janežičevi slovnici; on in njegovi tovariši jih torej niso »z Ikarom po zraku nalovili«. Proti skrajnemu levemu krilu zavzema Jeriša naslednje stališče: »Naredite, prosimo, majhen razloček med nami in ognjenima rodoljuboma Svečanom in Majarjem, ki tudi po našem mnenju pač še malo pre dalječ segata.« Tudi on in njegovi ožji so-mišljeniki, pravi, so ponosni Slovenci. »Al to nas nikakor ne moti, krasno idejo zjedinjenega Jugoslavjanstva ognjeno objeti; za nebeškim obrazom Vseslovanstva¹ hlepeti, dokler to

¹ Jeriša je sam za svojo osebo veroval, da bo nekoč sporazumljevalni vseslovanski jezik ruski, kakor se razvidi iz pisma, ki ga je pisal dne 30. marca 1850 Karlu Rudežu: »O moj predragi Karl! jez sim od nekaj časa sem cel Rus, Rus od nog do glave, z dušo in s

hlepenje vlastnemu narodu v škodo ni . . . Ilirščino smo priporočali in jo še priporočamo, al ne da bi jo s čistim zlatom slovenščine mešali, temuč da bi jo znali . . . Vonder vemo, da smo se le pre malo razumeli! Gotovo ste že zdaj naših misli; če pa še ne, bote gotovo kmalo.«²

telesom, s kervjo in z mesom. To ti je jezik za poljubiti, mil in krepak, in tako slovenski, celo v navdarku skozi in skozi bi rekel slovenski in sicer s krajskim navdarkom (Accent), in tako lahko razumljiv. O jez ga ljubim iz celega, iz naj globočjega serca. Si li bral, kaj je unidan ‚Südslaw. Zeitung‘ (slawa jej!) predložila zastran ruskega jezika? O ko bi pač žlahtno seme ne palo na terdo skalo! Se vé da ni zdaj mogoče, ga ko vseslovanski pismeni (književni) jezik vpeljati, ali — to bi bilo lahko, da bi se ga vsi Slovani poslužili ko jezika k vzajemnemu občnemu porazumljenju (wechselseitige allgem. Verständigungssprache). Kakor vsi diplomati govore in svoja opravila peljejo v francoskem jeziku, tako bi mogel vsak izobražen Slavjan znati ruski jezik. Tako bi jeden druga lahko razumel. In Bog vé, kaj bi se s časom še storilo! Se vé, da Nemcem že pri takih mislih strašno préde. Nemški časopisi se močno hudujejo čez Südslaw. Zeitung, naj neumnejše pa Lloyd dominus misarabilissimus! Ubogi krevljež! njegove revnosti pač ne bodedo prašali in prosili za pripuščenje, ali se smemo ruski učiti ali ne. Stara šlapa! Če le človek o ruskem jeziku zine ali čerhne, se že te nemške babe tresejo, da bi skoro iz kože skočile. Velikanska je idea, ki jo je Südslaw. Zeitung sprožila! o koliko časa je že v mojih njedrih skrivoma tléla! Nje spolnitev še ni pred durmi, to dobro vé. Al da se na gori omenjeno vižo speljati móre, je tudi réš, in jez — ne obupam. Poln naj blažje nade za prihodnost govorim s mojim ljubeznivim Karamzinom: ‚Ja vzgljanu (vzglemam) na zafirnoje nebo, vzgljanu na cvetuščuju zemlju, položu ruku na serdce, i skažu (rečem): ljubeznij Bog konečno obratit (bo obernul) vse k céli (cilu) obččago blaga (blaženstva) Slovjan (Slovanov).‘ Glej, to je čisto rusko, in vendar moraš vse razuméti, če le količkaj paziš. O saj pravim, Bog je v nebesih, on Slovanov ne bode zapustil. Pred nekimi dnevi sim ravno krasnega ‚Tarasa Bulba‘ premlatil v česki prestavi. Ruskega ne morem nikjer dobiti. O to je roman, slavjanski, da bi človek zgorel! Neizrekljivo mi je dopalo. Scer pa berem fragmente iz Karamzina, Žukovskega, Puškina, Homjakova, Milonova, Krilova, Izmajlova, Baratinskega, Deržavina, Zagoskina, Batjuškova in drugih več . . .« (Original v rokah Alojzija Turka.)

² »Slovenija« z dne 28. decembra 1849, str. 414—415.

Točno v drugi številki novega letnika je začel izhajati v »Sloveniji« po Jeriši napovedani Svetčev članek: »Nove oblike«. V njem je izvajal Podgorski: Narodnost je geslo, v znamenju katerega pretresa duh novega časa temelje držav, in klic njen se glasi: sloga, edinost. »Osamélost za prvi izvir svojih nesreč spoznavši se sorodni jeden drugu bližajo... Žlahtna misel, svojim bratom v jugu in severju bližati se, kolikor, med nami in njimi postavljene, nepremakljive meje pripustijo... nam je [nove oblike] priporočila, in njene besede slušaje smo jim streči jeli... Nam bodi dopuščeno, njihovemu zagovorniku biti, in kakor poštenemu pravdniku gre, njihovo reč braniti.« Iz »Slovenije«, »Vedeža« in drugih listov je znano, katere oblike stoje na diskusiji: -om, -oma (nam. -am, -ama) pri moških in srednjih samostalniki; -ega, -emu, -em (nam. -iga, -imu, -im) pri pridevnikih istih dveh spolov; visoka nebesa (nam. visoke n.); lepši, -a, -e (nam. lepši za vse tri spole); mahnuti, mahnul (nam. -niti, -nil; po Miklosichevi razlagi bi Svetcu »skoraj še bolje dopadlo«: mahnoti, -nol); klešče (nam. kleše) in končno: da (nam. de). O teh oblikah Svetec v treh številkah lista poljudno dokazuje, da so pristno slovenske, da se prilegajo našemu staremu in drugim slovanskim jezikom ter da so obenem tudi blagoglasne. Kot manj pomembne »betvice, ki jih nerad zamolči«, Svetec naposled še priporoča: ti človek (nam. ta č.), zelenej gori (nam. zeleni g.) in i ter ino kot veznik (katerega pa piše sam zaenkrat še: in). Popolnoma pravilno poudarja, da se pri večini teh oblik, pri katerih gre zgolj za končnice, ne dá govoriti o večji ali manjši umevnosti, ker »ona ne obstoji toliko v končnicah, kolikor v besedah«. Kar se splošne umevnosti tiče, pravi, da so ji nove oblike »pred v podporo, kot v škodo«, ker družijo Dolenjca z Gorenjcem, Kranjca s Štajercem. »In pri vsem tem se slovenščine trdno in zvesto deržimo. Njene meje le najmanj prestopiti

se skerbno varujemo, ter spremembo le želimo, ako ona narave slovenske ne rani. Toraj smo tistim nasprot, ki nas v ilirstvu utopiti hočejo, dobro vedoč, da je takova poguba samih sebe ne samo nepotrebna, ampak tudi izobraženju našega naroda škodljiva.« Ko je na ta način začrtal Svetec v smislu mladine slovenščini razvojne smernice, je v zadnjih besedah svojega članka še rahlo označil razmerje slovenščine do ostalih slovanskih jezikov: »Tedaj sklenemo, k vam dragi bravci! k vam slovenski pisatelji! še enkrat obernivši se! Prevdarite, lepo prosimo, naše besede, pretehtajte jih in presodite! Vôdi vas, kot je nas vodila, važna misel, da zdaj svoji prihodnji sreči, ki nam le v serčnem objemu svojih slovanskih bratov cvete, temelj pokladamo, kateri pa samo na vseslovenstvu terdno stati zamore.«¹

Bogve kako bi se bil zavlekel ta abecedarski »novo-oblikarski« boj — najpriljubljenejša slovenska specialiteta! — da ni diskutiranega predmeta tako razborito pretresel, z Miklosichevo avtoriteto podprl Luka Svetec, »kristalizirana slovenska pamet«, kakor ga je ob priliki imenoval dr. Janez Bleiweis.² Z razbranim Svetčevim člankom je bil boj na eni strani za nove oblike, na drugi strani za individualnost slovenščine, dejansko združujoče vso slovensko zemljo in imajoče oči uprte v idealno vseslovansko, posebe še v južnoslovansko nebo, toliko kakor odločen.³ Pomoč, ki je prihajala še naknadno eni ali drugi stranki, je tvorila samo še nekak epilog. Zanimiva je bila beseda, ki jo je v »Sloveniji« štiri dni za Svetcem v tem vprašanju povzel Davorin Trstenjak, zanimiva zlasti zategadelj, ker se je ž njo zavzemal za

¹ »Slovenija« z dne 11. januarja 1850, str. 16.

² Prim. drja. J. Vošnjaka »Spomine« I., str. 214.

³ Prim. drja. A. Breznika spis: »Razvoj novejše slovenske pisave pa Levčev pravopis« v »Domu in svetu«, 1913, str. 71.

individualnost slovenščine eden nekdanjih najvnetejsih sotrudnikov Vrazovih iz mladih, graških let. Trstenjak je pisal: »Poslednjič še Vam dopisovatelji Slovenie. Ne naglite z reformami slovenskega jezika. Stojte na praktiškem polji! — Stari greh Slovencev je zmirom ta, da so preveč idealisti. Po malo z iliriziranjem, nevedte kakoršniga neprijatelja za nami in pred nami imamo. Oblike om, ega, ev, oma, sklanjanje komparativa itd., zadosti je to dozdej.¹ Ne kujmo si jezika, ktereга neti Horvat, neti Slovenec ne govori. Jaz sem prej ilirski, ko slovenski pisal, pa tudi skusil, kaj je mogoče, kaj ne.«²

Ko se je bil na tak način nekdanji Vrazov zanesenjak, poznejši sotrudnik praktičnega Bleiweisa in še poznejši somišljenik »Mladoslovencev« izrazil v prilog srednje, Svetčeve poti, je prihodnji dan v »Novicah« izpregovoril besedo v korist Bleiweisove konservativne desnice dr. J. Šubic, ki se je bil, kakor smo ugotovili v začetku te razprave, prvi po robu postavil Macunu, započetniku vse te tukaj obravnavane diskusije. Kakor l. 1848., so bila tudi sedaj Šubičeva izvajanja bolj čustvenega značaja. Glasila so se v glavnem takole:

¹ Pri teh Trstenjakovih besedah dela urednik »Slovenije«, Cegnar, naslednjo opazko: »Takih misel smo tudi mi, in mislimo, da bi bilo prezgodej meje prestopiti, čez ktere že nekteri vhaјajo. Deržali se bomo kolikor mogoče po tem, kar je učeni jezikoslovec iz Dunaja (Svetic) v 2., 3. in 4. listu Slovenije dokazal.«

² »Slovenija« z dne 15. januarja 1850, str. 19. — Davorin Trstenjak se v tem dopisu ni prvokrat odpovedal ilirizmu. Že l. 1845. je v Jordanovih »Jahrbücher« hvalil Slomškovo knjigo »Blaže in Nežica« zaradi njenega ljudskega jezika, pristavljajoč, da je smešno zahtevati pri Slovencih knjige, ki bi jih razumeli n. pr. tudi Dalmatinci. Že v onem svojem članku je svetoval Hrvatom, naj vendar enkrat začno resno misliti na tako imenovano preprosto ljudstvo, češ: Kaj pomagajo vse geografije, zgodovine, pesmice in druge take reči, če ostane velika večina naroda še vedno v nekdanji temi. (Prim. drja. Glonarja sestavek o Trstenjaku v »Slovanu«, 1917, str. 271 do 272.)

»Ljube Novice! Že ste od imenitne reči govorile, pa tudi nam na sercu leži. Ohranite nam našo milo milo slovenščino! Komaj je iz večstoletniga spanja vstala (vé ste jo izbudile), in že se ji spet jama koplje. Saj je lepa, mila, krepka, bogata; saj bode — ako Bog da in sreča slovenska — zmirej lepši, krepkeji, bogatejši s pomočjo pridnih rodoljubnih pisateljev. Torej prosimo, naj ostane neoskrunjena od ,novih oblik‘! Mi serčno ljubimo ilirščino, serbščino in druge hčere staroslovan-ske matere; pa — naj nam nihče za zlo ne vzame — mi ljubimo serčnejši svojo milo slovenščino, ter jo hočemo čisto imeti, devico nebeško!« Z ozirom na Bleiweisovo trditev, da se tudi po Štajerskem ne govori povsod -ega, -emu in -om, pravi v Celju živeči dr. Šubic, da je to res, in nadaljuje: »Scer pa tudi mi (zapadni Štajerci) nočemo tiste nepotrebno skovane pseudoilirščine, ktere ne Slovenec ne Horvat ne razumeta, ktero nam pa vunder zdaj nekteri vsiliti hočejo. Narečje stanovitno (kakoršno je naš slovenski jezik) se ne more in ne smé po volji le nekterih mož pre narediti ali pokvariti: zakaj če se narodu njegov jezik (Sprache) vzame, se mu je vse vzelo...« Zaključuje pa Šubic svoj »Dopis iz Celja« z besedami: »De se Horvatje v tej reči Slovencam bližati nočejo, namreč de nočejo svojiga narečja s ptujimi, ,novimi oblikami‘ zmešati, očitno dokaže, de imajo boljši, Takt‘, kakor nekteri naših pisateljev. Potem takim tudi iz večnih abecednih preprirov ne pridemo...«¹ — Dr. Šubic torej ni bil samo zoper Majarjeve skrajno leve marveč tudi zoper Svetčeve zmerne predloge, bil je v tem vprašanju celo konservativnejši od samega Bleiweisa, katerega je bil Svetec o bistvu svoje stvari skoraj docela prepričal. Vendar popolnoma položiti orožja Bleiweis ni hotel niti pred zmerno dunajsko slovensko

¹ »Novice« z dne 16. januarja 1850, str. 11.

mladino, čeprav se je bil za njene predloge izrekel tudi Davorin Trstenjak. Dasi se je Bleiweis bal jezikovnih prerekanj kakor hudega vruga, je dodal Šubičevemu dopisu podčrtno opazko: »V prihodnjim listu bomo s poslednjim sestavkam sklep te reči storili, in nadjamo se, de bo potem konec vsih razpartij.«

Ta po Bleiweisu napovedani članek »v prihodnjim listu« »Novic« je napisal župnik Blaž Potočnik in ga naslovil »Novooblikarski vihar!« z ozirom na Jerišev vzklik: »Že spet vihar v ljubi Slovenii!« V tem svojem članku se je Potočnik najprej brezobzirno znesel nad Majarjem, Muršcem in Macunom, ki so edini še nadalje dopisovali »Sloveniji« v Majarjevi »mešanic«. Potočnik se je dotaknil kot sodobnik tudi Vrazovega ilirizma. »Pred nekaj leti je nekim slovanskim rodoljubam, posebno v Zagrebu, željevredna, tode kakor se nam dozdeva, neizpeljiva misel v glavo prišla, vse Jugoslovane z vezjo ediniga, iz serbskiga, horvaškiga in slovenskiga skovaniga jezika ali narečja zediniti. Osoda pa vender tem rodoljubam ni bila blagovoljna, ker so se povsod učeni in neučeni bravci in pisavci na serbskim kakor na slovenskim takimu počenjanju ustavili. Učeni Slavonec Berlič v svoji ‚ilirische Sprachlehre, 2. Auflage, Agram 1850‘ Zagrebške literate z g. Matija Majarjem vred hudo krotoviči. Tudi pri nas na Slovenskim, kakor so tudi ‚Novice‘ potožile, so ‚janičarji slavšine‘, kakor jih je naš Prešerin imenoval, nekaj prijatlov in podpornikov dobili, kateri zdaj posebno od severja v ‚Slovenijo‘ pišejo, de reva ne vé, po katerim vetru bi se sukala . . . Ker so undan tudi naši Slovenci na Dunaju Majarjeve in Macunove ‚obče slavenske‘ oblike precej glasno zavergli, bi utegnil ‚vihar‘ v Slovenii kmalo potihnuti. Kaj še? — Gosp. Matija in Macun pišeta, de je kaj, in poverh tega so začeli tudi Muroslovenci od ogerske burje v ‚Slovenijo‘ pihati, in naši

Slovinci na Dunaji v njih rog trobijo. Vihar bo še veči; pa kdo ga dela? Tihe pa pridne, in čedalje lepši po slovensko obražene ‚Novice‘ gotovo ne. Festina lente, naj bo še zanaprej njih gêslo!« — O dunajskih Slovencih pravi sicer Potočnik, da »nekako oblastno govoré«, vendar se čuti potem, ko posamezno pretresa vseh sedem po Svetcu zagovarjanih oblik, prisiljenega, ukloniti se svojemu oponentu. Tako n. pr. Potočnik sprejema -om, -oma s pristavkom: »... ali saj pesnikam ne branite tudi am, ama pisati, kader se jim bo bolj tako prileglo«; tudi zoper -ega, -emu nima nič, ampak pristavlja samo prošnjo svoje starejše generacije: »... da bomo mi tudi smeli še nekaj časa iga in imu pisati«; celo »visoka nebesa« so mu po volji, le toliko prosi, »de nam dovolite tudi tukaj le počasi ‚nova vrata odperati, da ne bodo preveč krožila in cvilila‘, — stare vrata bolj rade tekó«; obliko »lepši, -a, -e« sprejema samo kot določni pridevnik, ne pa kot predikat nedoločne oblike; glagoli na -uti so mu tudi prav, samo da se končnica -iti, ker je »zlo zlo v navadi... ne sme na ravnost preklicati«; za šč, pravi celo, da je Svetcu hvaležen zategadelj, ker ga veseli, da Švetic ni posegel po cerkvenoslovanskem št; zavoljo »da«, pravi, »se ne bomo pričkali... da nam le včasi tudi de pustite veljati.«¹

Pod črto tega Potočnikovega članka je pristavil še sam Bleiweis opazko, iz katere se vidi, da njegov lastni odpor ni veljal tolikanj novim oblikam, kolikor bolj »majarščini«. »Razveselilo nas je« — piše urednik — »natančno razjasnjenje ‚novih oblik‘ g. Podgorskiga v ‚Slovenii‘, iz kteriga vidimo, de so tiste nove oblike tudi od njega zaveržene, v kterih so začeli nekteri pisatelji lansko leto v ‚Slovenii‘ pisati. Starim oblikam, iz naroda slovenskiga vzetim, se nihče med

¹ »Novice« z dne 23. januarja 1850, str. 15.

nami ne bo ustavljal, in nar menj ‚Novice‘, katerih nadslov je: čiščenje slovenskiga jezika in vedno napredovanje. Le to želimo, de se nikjer sila ne terja, in de naj bo vsacimu Slovencu na prosto voljo dano, po slovensko pisati kakor hoče, de le po slovnici in v duhu slovenskim piše. Če mi ne pišemo po ilirsko ampak čisto slovensko, zavoljo tega ne nehamo prijatli in bratje svojih sosedov na Horvaškim i. t. d. biti, kakor so tudi oni naši prijatli in bratje, čeravno ne pišejo po slovensko. Obojni jezik je ene matere Slave: bližajmo se eden drugimu, pa ne zaverzimo svoje lastnine, ki je tudi slovanska! Sosebno naj pa tisti, ki za bolj prosto ljudstvo pišejo, nikdar v nemar ne pusté, de se ima ljudstvu v njegovim jeziku pisati, scer je vse njih delo — prazno!«

Po tem Potočnikovem članku in tej svoji programatični izjavi je Bleiweis v »Novicah« zares zaključil ta »novooblikarski« boj. Kratko obstreljevanje se je vršilo še v »Sloveniji« in se končalo naposled s spravo ter poravnavo. Svetec namreč ni molčal na Potočnikov članek, marveč mu je napisal »Odgovor«, v katerem je najprej izrazil svoje veselje, da so »Novice« zastran novih oblik z »dunajčani« prav za prav enih misli. Odločno pa je Svetec odklonil humoristično-zbadljivi ton Potočnikovega pisanja in podčrtal v njem nekaj nedoslednosti; par resnejših ugovorov mu je v resnem dokazovanju tudi ovrigel. Končno se je zavaroval proti temu, da je Potočnik v zbadljivo zasukani končni poanti svojega sestavka podtaknil »dunajčanom« Majarjevo pisavo: budem, ruka itd., češ: »So li to oblike? Ali ni timveč značaj narečja s tim razdert? Take reči podtikati nam, je preveč, prestopa mejo.«¹ S tem protestom je Svetec poudaril, da je njemu in njegovim dunajskim somišljenikom šlo le za to, da izboljšajo nekatere oblike

¹ »Slovenija« z dne 5. in 8. febr. 1850, str. 44 in 48.

slovenskega jezika, ne pa za to, da slovenščini vzamejo njeno individualnost. — Nato se je pojavil Potočnik sam v »Sloveniji« s »Še enim prijaznim odgovoram«, v katerem je izjavil, da je bil njegov članek v »Novicah« naperjen bolj zoper neslane »iliromane«, nego zoper dunajske »novooblikarje«. Navzlic temu pravi Potočnik, da je šele iz Svetčevega »odgovora« z veseljem zvedel, da je treba med obemi »razločik storiti«. Sedaj izpoveduje, da nima nič zoper slovenski značaj »novih oblik«, ter pristavlja: »...le toliko smo hotli reči, de nikar preneglo! nikar na enkrat!«¹

Štiri dni pred izidom te Potočnikove replike se je bila tudi »Zgodnja danica« za hip vmešala med razhajajoče se in skoraj med seboj spravljene borilce. V »Dopisu od Savine« se je neki K. pritoževal nad žalostno usodo Slovencev, »ki jim nikdar ne da iz čerkarije se povzdigniti«. Kot odločen pristaš »mnogo mnogo prevagavne večine starooblikarjev« tudi on ne loči dunajskih novooblikarjev od »male trohice Majarjevih nasledovavcev« in zahteva po modernem ustavnem principu tudi v tem vprašanju glasovanje. Nato zbada dunajske Slovence, da »bolj pred tuje, kakor pred ,lastna vrata gledaju«, kličoč jim v spomin znani Prešernov antiilirski sonet.² Na adresu tega slabo informiranega zapoznelca izpregovarja urednik Cegnar v »Sloveniji« pod zgornjim Potočnikovim odgovorom Svetcu nekaj zadnjih podčrtnih besed, ki so zanimive zlasti z ozirom na »prevagavno večino« dopisnika od Savinje: »Od mladih pisateljev vemo Vam toliko povedati, da so se skorda ne rečemo vsi, z našimi tako imenovanimi novimi oblikami sprijaznuli in da jih tudi rabijo. Dokler se ni gospod Podgorski zanje potegnul, in očevidno pokazal, da so pravo-

¹ »Slovenija« z dne 19. febr. 1850, str. 60.

² »Zgodnja danica« z dne 14. febr. 1850, str. 28.

slovenske, res da so le malo prijatlov štele. Ko je pa on pero zastavil, si je pri nas skorej vse mlade pisatelje pridobil, tudi take, ki so jih popred naj bolj sovražili . . . Prešernov sonet . . . nas ne more nikakor zadeti, ker smo očitno z besedo in djanjem pokazali, da nočemo slovenske meje prestopiti, smo torej o teh rečeh z Prešernom enakih misel.«

Tako se je torej končala ta borba, ki se je bila začela ob vprašanju, kakšen jezik se naj l. 1848. uvede v slovenske šole ter urade, ki je potem preskočila na predmet, kako naj se prevaja državni zakonik, in se naposled lotila pretresanja bolj ali manj modernizirane pisave »Slovenijinih« sotrudnikov. Med temi sotrudniki je šel najdalje v južnoslovansko smer pisec »Pravil«, zamenjujoč nekatere osnovne in bistvene lastnosti slovenščine s srbohrvaškimi, bolj v glasoslovju nego v besednjaku. V celoti je Majar propadel, zmagali pa so dunajski slovenski inteligenti, zbrani okrog Cigaleta¹ in Svetca, zmagali so z nekaterimi z vseslovenskega in vseslovanskega jezikovnega stališča pravilnejšimi oblikami, na katere pa jih je bil opozoril prav za prav vendarle Majar, ki je torej tudi imel delež pri Svetčevi zmagi.² — »Novice« so bile v tem boju

¹ Dne 7. febr. 1850 je pisal Cigale Muršču, naj neha pisati po Majarju, češ: »Majarjove Pravila se morajo častiti kakor delo iskrenega, skozi in skozi poštenega rodoljuba, to je res, ali tajiti se ne da, da se mu nekoliko meša.« (ZMS, VII., str. 100.) — Majar sam pa je dne 2. apr. 1850 pisal Muršču, da on še vedno upa na »sjedinenje slovenščine s ilirščino«: »...koroški vlastenci smo vsi za slogo. Krajnci, kakor vsigdar, tako tudi tukaj, so Krajnci. Potočnik — napuhnen far, mora vsem vlastencem změrjati, on je zato plačan. To nas nič ne mōti... U Ljubljani dēlajo slova, namēsto da bi jih le sbirali u njih slovar, so preveć: Wortschmidi. Škoda! Vendar ne smēmo jih žaliti. Bolji da nēkaj dēlajo, kakor da bi lēnost pasli.« (ZMS, VII., str. 45.)

² Kako se je Svetčev krog na Dunaju od romantičnega poseganja po širšem jeziku okrenil k drugi istotako romantični težnji po samo-

dale iz rok iniciativo, ki je prešla v roke mladine, kateri Bleiweis v tem času še ni tako trdovratno oponiral kakor pozneje v 60-ih letih. Bolj iz prirojene konservativnosti ter ljubezni do vsega uzualnega in »dozdaj navadniga«, nego iz jeze, da on ni pokrenil te stvari (kakor je bil v mlajših letih, sicer ne pokrenil, a vendarle izvršil uvedbo gajice), je pisal urednik »Novic« še nekaj časa stare oblike. A ni izpreminjal tudi novih, ako so jih pisali njegovi sotrudniki. Želel je le, »de bi se v ravno tistim sestavku ne mešal zdej ega zdej iga, zdej emu zdej imu, zdej da, zdej de«, pristavljajoč: »Novice' se ne prederznejo nikomur ega in emu i. t. d. zbrisevati, če tako piše; pa se tudi ne dajo siliti, de bi pisanje opustili, ki ga najdemo skoraj v vsih slovenskih knjigah in slovnica, preden so tako imenovane nove oblike na svitlo prišle. Scer so pa to majčk-nosti, v katerih po naših mislih ne obstoji edinost slovenska.«¹ — V teh zadnjih besedah je Bleiweis prvi pravilno ocenil malenkostni povod tega »novooblikarskega« spora in pokazal svojo pristno, praktično, neposredno-življenjsko, vsej prestrogi uniformiranosti nenaklonjeno, a tudi malo kritično naturo. Ob slovesu prihodnjega leta je še enkrat zatrdil, da bodo »Novice« tiskale prispevke »brez pristranosti oblik, kakor jim

rastlejšem ljudskem jeziku, nam priča Jerišev dopis v »Sloveniji« dne 22. jan. 1850: »To leto izhajajo v raznih krajih Slovenije slovenski časopisi. Ne morem častitim g. vrednikom dosti živo na serce položiti, da naj se v svojih spisih kolikor mogoče posebno besed poslužujejo, ki so v njih okolici v navadi. Koliko zlatavrednih cvetic klije še v tihem molčanju med ljudstvom!« A dne 2. maja 1850 je pisal isti Jeriša Karlu Rudežu z Dunaja v Ribnico: »O Bog večni daj, da bi se tvoja želja v resnici spolnila, da bi slovenskih beséd in izrazov po Ribniškej dolini iskala, o Bog daj!« (Original pisma v rokah Alojzija Turka.) Pač nagel preobrat mladine od ekstenzivnosti v intenzivnost! ...

¹ »Novice« z dne 30. okt. 1850, št. 186.

bojo g. pisatelji svoje spise iz mnogih krajev Slovenskiga pošljali.«¹

Da se je Bleiweis tudi v taki »majčknosti« branil sam v svoji pisavi opustiti svoje omajano stališče, prihaja odtod, ker so bile nove oblike izšle konec koncev vendarle iz Majarjevih »Pravil«, stremečih po tem, da izbrišejo individualnost slovensčine kot samostojnega slovanskega jezika in ga izenačijo s srbohrvaščino s pomočjo neke kombinirane mešanice. Bal se je oče slovenskega ljudstva in naroda, da se s kakšnimi poskusi ne podminira pristna domača govorica, s katero edino je upal izdatno ter uspešno izobraziti svoj narod. Dopuščal pa je Bleiweis kot iz romantike izišli javni delavec v neki megleni daljavi možnost, da si omikani južni Slovani v bodočnosti izdelajo enoten književni jezik; na kakšen način in kdaj, s tem si kot praktičen prosvetni delavec tedanjosti ni belil glave: »Mi pišemo le v podúk narodu: njegova omika je naša naloga... Ta namen, kolikor je v naši moči, doseči, moramo pa tako pisati, da nas narod lahko razume... Napčna pot je, sedaj, ko imamo ljudstvo še le k branju vabiti, in po branju omikati, v tisti zmesi pisati, ki ni ne slovenski ne ilirski

¹ »Novice« z dne 31. dec. 1851, str. 269. — Bleiweis sam je začel pisati nove oblike z letom 1853. V tem letu je ponovno izjavil, da se je po njegovem mnenju novooblikarska pravda pletla za malenkosti: »Tudi ‚Novice‘, kakor je znano, so se izperva potegovala za ‚iga‘ ‚imu‘ in ‚am‘ glede na staro pravo (pravico), katero so te oblike po pisateljih slovenskih zadobile. Ali ko smo se prepričali, da večina slovenskih pisateljev tako pisati želi, — da se tako bližamo slovanskim narečjem, — da živijo te oblike v več krajih med ljudstvom, smo se vdali tem oblikam toliko raji, ko smo popraševaje proste brave: ali jih ‚ega‘ in ‚emu‘ in ‚om‘ v branji kaj moti, od njih zvedili, da še tega razločka ‚zamerkali‘ niso. To so nam taki rekli, kateri se novih čerk dolgo niso mogli navaditi. Očitno je tedaj, da groza, katero ‚ega‘ in ‚om‘ nekterim prizadevuje, le v glavah enostranskih strastnikov rogovili: ljudstvo ne vé nič od tega.« (»Novice« z dne 5. okt. 1853, str. 319.)

jezik, ampak polután iz obeh; ljudstvo ga clo ne razume, omikani Slovenec pa se tudi o njem potí. Koliko takih knjig se spečá med ljudstvo? ... Nič se ne da prena gliti, sosebo ne kar jezik naroda vtiče. Naše ljudstvo je še le otrok v branju knjig, pišimo mu po njegovim, če za narod pišemo; scer ne bo imel nobeniga dobička od nas in našiga prizadevanja ... Ko bomo tako slovenski narod branja mnogih knjig privadili, ko bojo vsi otroci v šolo hodili, in v šoli pripravljeni za razumnost tudi družih besed naših slovanskih bratov, takrat bo prišla dôba Majarjevih pravil, — zde j e po naši obširni skušnji še — ní ... S takimi mislimi se pa ne zoperstavl j a m o hvale vrednimu prizadevanju ediniga južnoslovanskiga književniga jezika, in nar veči srečo in dober uspeh želimo vsim pisateljem na tem polju, kterimu naše ni nasprot, ampak mu le goden in sposoben narod pripravlj a.«¹ — Iz teh besed moramo sklepati, da je Bleiweis v resnici veroval v enotni južnoslovanski jezik v bodočnosti, a najbrž tako romantično-megleno in s takšno buditeljsko efektno gesto, kakor je veroval v »vsoslovanski pismovinski jezik« v še oddaljenejši bodočnosti. Da bi se bil r e s n o bavil z mislijo, da bo ta načrt v bodočnosti laže uresničljiv nego v tedanjosti, ni verjetno. Saj bi bil pri svoji razboritosti gotovo prišel do spoznanja, da se dajo takšna nadustvarjanja doseči edinole s poduničevanji, ki pa so v duševnem življenju narodov do neke mere mogoča samo pri nezadostno razviti individualnosti naroda, razpolagajočega s še neznatno kulturo in literaturo v domačem jeziku. Čim bogatejša pa je literatura, tem težja je preobrazba jezika, ki je v njem ta literatura pisana; čim izobraženejši je narod, tembolj se oklepa jezika, ki se je v njem izobrazil in ki ima v njem oblikovane zaklade duha svojih najboljših mož. To

¹ »Novice« z dne 26. februarja 1851, str. 45.

resnico je spoznal glede Slovencev že stari Dobrovský, ki je nekdamj vzkliknil na koncu podobne svoje brezuspešne debate s Kopitarjem: »Wäre doch Truber ein Kroat gewesen!«¹

S tem, da je dunajska slovenska in nji pritrjujoča ljubljanska mladina odklonila glavni namen Majarjevih jezikovnih prizadevanj, njegov preradikalni korak proti Zagrebu, preračunjen na to, da mu bo od juga sledil konformni korak proti Ljubljani, s tem, da je prevzela samo takšne njegove predloge, ki so imeli obenem vseslovensko podlago, onih z vseslovanskim ciljem pa ne, in da so se naposled tudi »Novice« z Bleiweisom na čelu sprijaznile s tem posredovalnim stališčem dunajske slovenske mladine, s tem Majarjev sistem še ni bil odpravljen, ampak je skoro nato dobil še stopnjevanje navzven v sistemu Radoslava Razlaga in precej močno podporo v Janežič-Einspielerjevi »Slovenski bčeli«.

¹ *Istočniki dlja slav. filologiji, Spg. 1885, I., str. 118.*

V.

SRBOHRVAŠKI DUNAJSKI »KNJIŽEVNI DOGOVOR«, RAZLAGOVA »VSESLOVANŠČINA«, CEGNAR, KOBE, PREDLOG »MATICE ILIRSKE« GLEDE BLIŽANJA SLOVANSKIH JEZIKOV, VSESLOVANSKI KNJIŽEVNI JEZIK IN BLEIWEIS, HICINGER, CAF IN SIMANDL, RAZLAGOV »LUNIN JEZIK« V ALMANAHU »ZORI«, JANEŽIČ PA CEGNAR, SVETEC, BLEIWEIS; RAVNIKAR-POŽENČAN, KOČEVAR-ŽAVČANIN IN MIKLOSICH

DNE 16. marca 1850 so se sestali na Dunaju Ivan Kukuljević, dr. Dimitrija Demeter, Ivan Mažuranić, Vuk Stef. Karadžić, Vinko Pacel, Franjo Miklosich, Stjepan Pejačević in Đuro Daničić in podpisali z dnem 28. marca 1850 datirani »književni dogovor«, v katerem so izjavili, da so se zedinili za naslednje jezikovne smernice: En narod mora imeti tudi eno književnost. Narečij ne gre mešati v svrhu dosege enotnega književnega jezika, ker so narečja »božje delo«. Zategadelj naj se za književni jezik vzame eno narečje, namreč južno (hercegovsko). Kdor pa hoče pisati še dalje v enem ali drugem obeh dveh ostalih dialektov (ekavskem in ikavskem), naj tako piše dosledno, samo da ne meša dialektov in »ne kuje jezika, kakršnega v narodu ni«. Ostale točke dogovora so se tikale posameznosti srbohrvaškega pravopisa.¹ Značilno je, da ti

¹ »Narodne novine« z dne 3. aprila 1850, številka 76.

»dogovorniki« v svojem proglasu nič ne govore o tem, za kolikšno ozemlje urejajo jezik (zlasti tudi ne, če v to ozemlje privzemajo tudi Slovence), in tudi ne omenjajo imena tega jezika. Iz tega dejstva, da govore samo o treh srbohrvaških dialektih, bi se dalo sklepati, da se ta dunajski »književni dogovor« ni tikal Slovencev in da ga je Slovenec Miklosich podpisal kot slovanski jezikoslovec. Najbrž iz tega vzroka naše »Novice« niso nič reagirale na proglas imenovane osmorice. Sploh je izmed slovenskih publicistov o tem »dogovoru« poročal edini Potočnik v svojem »Ljubljanskem časniku«, kjer je ponatisnil v slovenskem prevodu ves proglas z naslednjim uvodom od svoje strani: »Znano je, de si nekteri ilirski rodoljubi pisavci že veliko let prizadevajo za vse ljudstvo slavonskiga, horvaškiga in dalmatinskiga kraljestva v dosego edinosti in zloge edin književni jezik in pravopis vpeljati. V ta namen so iz vsih jugoslavenskih narečij, med kterimi je bil tudi naš slovenski jezik v ta namen porabljen, noviga, nikjer navadniga, pa vender vsim narečjem nekoliko podobniga sostavili, in ga v književni jezik za vse jugoslavene namenili, ter so v tem novim občnim narečji pridno in tudi veliko pisali. Teh rodoljubov namen je gotovo hvale vredin, ako bi se le v djanji izpeljati dal. Od vsih jugoslavenskih strani se je kmalo začelo temu početju po učenih in neučenih možeh zopervati, in pokazalo se je, de, ker so ti ilirci na tako vižo za vse jugoslavene, toraj tudi za nas slovence edin jezik in edin pravopis mislili skovati, še svojim bližnjim sosedam, svojimu lastnimu narodu niso mogli ustreči. Imenitno je toraj to, kar so učeni jugoslavenski književniki na Dunaji po dostojnem posvetovanji sklenili. Ker je sklep tako učenih jugoslavenov tudi za nas slovence silno važen, ga damo tukej našim slovenskim bravcam poslovenjeniga

na znanje.«¹ — Iz teh besed vidimo, da je Blaž Potočnik dunajski »književni dogovor« tako razumel, da se je ž njim polagal v grob ilirizem in njega nesistematično mešanje južno-slovanskih jezikov. In to je ta dogovor, ki je določal prav za prav zgolj za enotni srbohrvaški narod en jezik na podlagi enega živega narečja, pri tem pa vzporedno dopuščal dosledno pisavo tudi v dveh ostalih istotako živih srbohrvaških narečjih, v resnici tudi pomenil. Slovencev se ta dogovor očitvidno ni tikal.

L. 1850. je bila izšla že omenjena Majarjeva »Slovnica za Slovence«, v kateri je pisec toliko popustil od svojih »Pravil«, da jo je napisal »u lahko razumljivem slovenskem jeziku«, ostajajoč na svojem prejšnjem stališču samo v toliko, da so bila »pravila, sklanjanja, sprezanja in pravopis u tej slovnici jednaka za vse Jugoslavenec«. Janežič je v »Bčeli« »živo priporočal to knjižico vsakemu Slovencu«, proslavljal Majarja, češ da si je že s »Pravili« »neumerlo slavo stekel«, in ponavljal Majarjeve besede, da ta slovnica »učí govoriti in pisati po čisto slovensko, po gospodsko, po književno, ali kakor nekteri to imenujejo: po ilirsko, po jugoslavensko«.² Edino, kar je Janežič pogrešal v tej knjigi, je bilo to, da je pisatelj v nji »cirilske pismena izpustil«. A gajično-cirilski abecednik je bil Majar izdal že prejšnje leto v Pragi pod naslovom »Predpisi latinsko- in cirilsko-slovenski«. V oktobrski številki »Bčele« istega leta ponatiskuje Einspieler v IV. poglavju svojega članka »Omika in izobraženje Slovencev« Majarjev sestavek iz 6.—8. štev. »Slovenije« 1849, v katerem predlaga Majar, da se naj v slovenske šole uvede latinsko-cirilski abecednik, jugoslavenska slovnica, obsegajoča »naj imenitnejša

¹ »Ljubljanski časnik« z dne 12. aprila 1850, štev. 4.

² »Slovenska bčela«, avgusta 1850, str. 60.

pravila podnarečja slovenskega, horvatskega in serbskega«. Od svoje strani pa predlaga Einspieler še čitanko v treh delih: za ljudsko šolo slovensko (v gajici in cirilici), za nižjo gimnazijo s slovenskim, hrvaškim in srbskim čtivom, za višjo gimnazijo pa »tako složeno, da se mladina iz nje soznani s ilirskim, ruskim, českim in poljskim jezikom«. V ostalem sprejema Einspieler Majarjeve predloge v polnem obsegu. Glede šolskih abecednih učbenikov pravi, da se mu Majarjevi »najbolj dopadejo, ker so prav dober kup, ker imajo cirilico in posebno učenikom potreben nauk, kako oni naj otroke spisovati učijo«. Z ozirom na šolsko slovnico pravi Einspieler, da ima Majarjeva »vse potrebne lastnosti slovnice jugoslavenske«. O čitanki je z veseljem zaslišal, da se sestavlja v Ljubljani (pod uredništvom Bleiweisa), nakar pristavlja: »Bog daj, da bi bila sestavljena u duhu uzajemnom, kakor s Majerjem vsi vlastenci želijo!«¹

V isti številki »Bčele« se pojavi Radoslav Razlag s člankom »Vseučilišče jugoslavensko«, v katerem smelo daleč nadkriljuje dotedanji Majarjev polet. Ako je Majar donekod še poudarjal važnost »podnarečij«, ako je on še svaril, da ne smemo iti predaleč, da se nam »štrena ne zmeša«, ako je Majarjev alter ego, Einspieler, še ugotavljal: »Vsaki nauk se mora početi od znanoga in napredovati k neznanomu«, ako sta ta dva Korošca le tu in tam stopala preko Sotle in le redko malce pokoketirala z Vltavo, je sedaj Razlag zanosno poletel preko vseh prirodnih in umetnih mejnikov. Razlag piše v navedenem članku: »Mi smo zaostali na stazi napredka, a naši vodje su zagazili u goleme zapletke. Trěba dakle, da se obazremo po bratji našoj... Jedva mi okom vidimo berzo napredujuće bčele česke; sami pak tudjega spasitelja očekujemo.

¹ »Slovenska bčela«, oktober 1850, str. 109—116.

Počnimo jur staviti domovanje vsim znanostim . . . Radi budo napredovali u vsem, čto je dobro, krasno, istinito, onda toperv možemo reći, da nam mati Slava od radosti solze roni. Naša perva skerb neka bude, da nam se jezik izčisti u smislu vseslavjanskom . . . Mi se imamo truditi, da se razna narčja i razrčja u jedan jedini književni jezik sliju . . . To pak čemo toperv onda postići, kada se bolje soznanimo s narčji sčvernoslavjanskimi, kada se i kod sčverne naše bratje jugoslavensko narčje udomi. K tomu pak je vseučilišče, umětno ustrojeno, pervo srědstvo.«¹ Kje se naj ustanovi takšno vseučilišče in kdo naj ga izposluje od tedanjih avstrijskih vlad, na takšna realna vprašanja se mladi entuziast ne ozira. Obenem s tem člankom pošilja Razlag Janežiču za njegov list v prav takšnem jeziku še en člančič »Na uspoměnu Lavoslave Kersnikove«,² nekako pesniško vzneseno budnico na slovensko ženstvo. Janežič se mu za oba prispevka zahvaljuje v »pogovorih vredništva« z besedami: »Poslani sostavki so nas prav razveselili.«³

Anton Janežič, poznejši tako praktični in trezni organizator zlasti periodične literarne produkcije slovenske, je v teh mladih letih slovenskega političnega preporoda še ves v zanosu. Oklepajoč se z Einspielerjem vred Majarjeve ilirščine, soglašča brez najmanjše skepse tudi z Razlagovo »vseslovanščino«. V 1. šte. svoje »Bčele« za l. 1851. odklanja Šubičev predlog glede ustanovitve »Slovenske matice« ne samo iz gmotnih razlogov, ampak tudi iz vzroka, izraženega v naslednjem stavku: »Mi smo sicer za sjedinjeno jugoslavensko matico, za samo slovensko pa nikdar ne bomo.« Podobno misel je zapisal v Janežičev list Einspieler, ko so l. 1851. ustanavljali Hrvatje »Društvo za jugoslavensku pověstnicu«, h kateremu društvu

¹ »Slovenska bčela«, oktober 1850, str. 125.

² »Slovenska bčela«, november 1850, str. 157.

³ »Slovenska bčela«, oktober 1850, str. 128.

je s Cegnarjem vred vabil tudi Slovence, češ: »Mi Slovenci še nemamo društva za slovensko povestnico, tudi bodemo javelne kedaj u stanu, ga osnovati.«¹ — Ako bi bili torej zmagali nazori teh mož, bi Slovenci ne bili deležni vsega velikega kulturnega dela, ki so ga med njimi v teku druge polovice XIX. stoletja izvršili razni slovenski kulturni zavodi! . . .

Matija Majar si je bil pridobil za svoj jezikovni sistem dokaj pristašev zlasti med koroškimi in štajerskimi obmejnimi rodoljubi. Kanonik Rozman je razlagal bogoslovcem četrtoletnikom v št. Andražu katehetiko in vzgojeslovje »ne samo v slovenskem, temoč v književno-ilirskem jeziku«, Slomšek pa istotam zgolj v čisti slovenščini.² Koroški deželni šolski nadzornik Simon Rudmaš je razpisoval 50 gld. nagrade za srednješolce v Celovcu, ki znajo lepo slovensko pisati, »zraven pa tudi književno-ilirski jezik zastopijo, in kirilico berejo in pišejo«; in osem dijakov je l. 1851. na celovški gimnaziji res dobilo to nagrado.³

Takrat so izšli pod naslovom »Zvezdice« Razlagovi domoljubno-buditeljski članki⁴ v jeziku, kakor ona dva njegova sestavka v »Bčeli«, ki sta bila Janežiča »prav razveselila«. V Janežičevi »Bčeli« jih je neki dopisnik s štajerskega ocenil sicer ugodno, samo glede jezika je izrekel željo, da bi se Slovenci bližali ostalim Slovanom rajši po Majarjevih »Pravilih«, ne pa na Razlagov preradikalni način. Razlag — pravi ta kritik — s svojo knjižico svojega namena »ni celo dosegel.

¹ »Slovenska bčela«, 15. julija 1851, str. 28.

² »Slovenska bčela«, januar 1851, str. 15.

³ »Slovenska bčela«, 15. febr. in 15. avg. 1851, str. 61 in 62.

⁴ Pomotoma imenuje te Razlagove esejčke v prozi — »pesmi za mladino« dr. Anton Breznik v III. pogl. svoje razprave »Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis« (DiS, 1913, str. 193), v delu, ki predstavlja v navedenem poglavju doslej najboljšo oceno našega predmeta.

In to iz prostega uzroka, ker oni, katerim je knjižica namēnjena, katerim je živo potrebna, je ne razumijo, kateri jo pa razumijo, so gotovo že rodoljubi, i to iskreni rodoljubi; zakaj nikdo ne bo tajil, da se Slovenec brez rodoljubja nikdar ne bo drugoga narečja učil«. Kam je Razlag v svojih »Zvézdicah« mēril in po kakšnem jeziku je stremil, naj pokaže naslednje mesto iz te njegove knjižice: »Trudimo se vsom snagom mladom, neoborivom, da se razna narēčja i razrēčja sliju u jeden jedini književni jezik a ne da na polovici puta odustanemo od naloge plēmenite, kada bi se sa čveterimi narēčji već zadovoljili. Nije nemoguća ona promisel najrevniih vlastimilah...«¹ K temu Razlagovemu vzkliku pristavlja »Bčelin« kritik: » — ali to samo po Majarjovih pravilih jo môremo doseči! Zato mili Radoslave! ... složi se s slavo našega slovstva, s našim nigdar dosti ne cēnjenim Majarjem ... Stanovito — ali opazno napred! Doseči ćemo svoj namēn — doseči ga moramo. Bodočnost je naša — ali še se brani nespametna stranka starovičevšpecifikarjev — pa tudi njo moramo nadvladati ... sosebno pa je potrebna: doslédnost v potrebovanju Majarjevih pravil pri spisovanju knjig. — Na enkrat mahoma se jezik ne dá oktroirati alj — guta cavat lapidem ... Zatorej složno in v složnosti doslédno! Jeden jedini književni slavenski jezik!«²

V zgornjih besedah se je razločno izrazila opozicija zanesenjaške obmejne mladine zoper treznega in realističnega zastopnika centralnega slovenstva, Bleiweisa. Mož, ki ga je tukaj mladina prvokrat v njegovem življenju imenovala »starega«, je ta očitek takrat še s suverenskim dostojanstvom kvitiral: »Naj nas iskrena ,mladost meče' v ,nespametno stranko starovičev-specifikarjev' — to nas nikakor ne žali,

¹ Razlag, *Zvézdice. U Gradcu, 1851, str. 62.*

² »Slovenska bčela« z dne 15. febr. 1851, str. 62.

saj ne vé, kaj dela — mi ne delamo za hvalo ,iskrene mladine‘, kakor nas tudi ne straši graja protivnih ,starih‘. Naše vodilo je omika ljudstva, kateriga potrebe dobro poznamo in živo spoznamo, pa tudi vémo, de se mu ne pomaga s samimi ,oblikami‘, naj bojo ,ega‘ ali ,iga‘.« Tako je pisal Bleiweis, naznanjujoč v »Novicah«, da je izšlo »Slovensko berilo za 1 gimnazijalni razred«, ki ga je bil on sestavil.¹ Globlje zadeti Bleiweisa to prvo očitjanje ostarelosti še ni moglo zato, ker je bila njegova načelna orientacija v tem vprašanju še tako življenja zmožna, da je potegnila — kakor bomo videli — v glavni ideji vso sposobnejšo mladino za seboj, in pa zato, ker je bil tudi on sam še tako mlad in gibčen, da se je v konkretnem primeru tistih nekaterih oblik polagoma prilagodil zmernejšemu krilu mladine. Prepad med »očeti in sinovi« takrat in iz tega povoda še ni mogel nastati, ker sta si bili generaciji še presorodni.

Kako oddaljen je bil še takrat Bleiweis od vsake diktature in kako se je tudi v jeziku držal svojega vodila: dati vse preudariti in predebatirati ter se naposled odločiti s svojo besedo za to, kar je dognala večina, to se razvidi tudi iz tega dejstva, da je ob tem času v »Novicah« priobčil Kobetov dopis »Od Kupe«, noseč naslov: »Kako bi se mi Slovenci v književnim jeziku zjediniili?«² Nekdanji Ilirec Jurij K o b e je tu zagovarjal jezikovno združeno Slovenijo, v kateri ne bi, kakor dotlej, pisal vsak slovenski pisec »po navadi svojiga rojstniga kraja«. V ta namen je priporočal, da se splošno sprejmejo v književno slovenščino nove oblike, n. pr. »da«, končnica »-om«, »zaperta vrata«, »lepša roža«, potem tudi stalni naglas na korenskem

¹ »Novice« z dne 26. febr. 1851, str. 45.

² »Novice« z dne 2., 9. in 16. aprila 1851, str. 67, 72 in 76. — Bleiweis je priobčil Kobetov dopis z naslednjo podčrtno opombo: »Ker enostranost ni nikdar pravilo ,Novic‘ bila, smo radi vzeli pričujoči dobro pisani sostavek va-nje — v prevdark častitim bravcam.«

zlogu (sína, nam. sinú), močno, jako, mnogo (nam. zlo), trgovec (nam. kupec) itd. Za podlago književne slovenščine je priporočal Kobe vzeti belokranjščino, ker je najbolj oddaljena od nemščine ter italijanščine in najbližja ilirščini. Tako zedinjena slovenščina naj bi bila most, po katerem bi Slovenci sčasoma prešli v ilirščino. Da se to prej ali slej zgodi, o tem je Kobe prepričan, pišoč: »Mi Slovenci smo majhin narod (nas je 1^{1/2} milijon) in sami se ponemčenju ne bomo vbrani in tudi ne prišli k vseobsežni literaturi; treba je toraj, da se saj v knjižnim jeziku z Iliri, katerih je (po ‚Bčeli‘) skoraj 9 milijonov, pred ali potlej zjedimo. Mi smo z Iliri ravno tistiga kolena, in slovenšina je samo podnarečje ilirskiga jezika; pars major autem trahit minorem.«¹ — Razloga za književno zedinjenje z Ilirci ima torej Kobe tukaj dva: 1. Da se ubranimo ponemčenju; to je bolj narodno-političen razlog in ima konec koncev v mislih državno zedinjenje; v kulturnem in narodno-vzgojnem oziru ta razlog ne velja, ker se s pomočjo domačega jezika narod mnogo laže brani potujčenja nego s pomočjo sorodnega. 2. »Ne pridemo k vseobsežni literaturi«; to je nam že znani razlog romantične ekstenzivnosti in želje po velikem obsegu. Kobe očitno ni za umetno mešanje jezikov, morebiti za počasno organsko zraščanje, najbrž pa — vsaj v vprašanju enotne južnoslovanščine — za enostavno prevzetje ilirščine »pred ali potlej«.

Podrobneje in jasneje se je izrazil Kobe skoraj ob istem času o tem vprašanju v Janežičevi »Bčeli« v članku: »Znajte da je slava večja — so več brati bratec biti«. Kakor vsi njegovi sodobniki in somišljeniki tudi on svetuje Slovanom, »ko bi si Nemce svoje sosede gledé sloge v občjem jeziku za uзор vzeli i jih v djanju posnemati se žurili«. Kobe veruje v bodoči enotni

¹ »Novice« z dne 2. apr. 1851, str. 67.

vseslovanski jezik, ki se bo govoril na vseslovanskem državnem zboru; on veruje potemtakem tudi v politično združitev vseh Slovanov. Glede Slovencev ga obhajajo misli »blagega grofa« Anastazija Grüna, češ »da nemorejo sami zase literature imeti poradi svojega majhnega števila, ki bi nigdar zmožno ne bilo izverstne pisatelje podpirati i njih trud, ko bi treba, naplačevati. Da nam dakle nič drugega nepreostane, kakor južnim Slavenom se priklopiti i ž njimi se v eno literaturo stopiti... Predenj se bo pa na Slovenskem to narečje v javno življenje in v pisarnice vpeljalo, bo še veliko vode preteklo. K dosegu te sverhe bi samo vseučilišče v osredku jugoslaventstva, v Zagrebu, vodilo... In tega se imamo mi s polnim pravom nadjati od pravične naše vlade. Slovensko podnarečje bo moralo tada prej ali pokle v javnem življenju pervenstvo odstopiti ilirstvu, kajti je preslabo, da bi se zderžalo. Ono bo moralo gingavemu detetu enako se zapečka deržati in važna dela na javi svojemu keršnemu jakemu bratu Iliru prepustiti... S tim pa še ni vse dospeto. Brez občinskega jezika ostanemo vender v 4 dele razkomadani...« — Dočim je torej Kobe stremil v »Novicah« s pomočjo zedinjene slovenščine preko belokranjskega mostu v naročje ilirščine, se izreka tu v »Bčeli« za opustitev slovenščine in za sprejem ilirščine najprej v znanosti, kateri naj avstrijska vlada ustvari ognjišče v obliki zagrebške univerze. Ko znanstveni jezik enkrat združi vse južne Slovane v eno, pride in nastopi čas nove, ne samo kulturne, marveč tudi politične integracije v vseslovanski državi z vseslovanskim parlamentom in enotnim zborovalnim jezikom! Ako človek premisli sanje tega »blagega«, odkritosrčnega idealista, razume (upoštevaje tendence Dunaja), zakaj Bachov pomočnik Thun končno ni ustanovil v teh letih zagrebške univerze, kakor je prvotno nameraval... Kobe si je bil v tem članku, izišlem v Janežičevi »Bčeli«, dovolil tudi udarec

po »novičarjih« in po Bleiweisu: »Res je, da so... mnogi naših rojakov strašen opoj in hrup zagnali zoper nove oblike, in pomislili niso, da so te oblike ravno tistega narečja, ki ga oni po svojem vkusu ščerbijo, v bukvah i novicah pišejo, v djanju pa drugač izgovarjajo.« Bleiweis zaenkrat ni reagiral na ta Kobetov napad.

Za Kobetom je nastopil zopet Razlag in sicer s člankom »Vzajemnost«, v katerem je z zanosnimi besedami vnel čitatelje za Vseslovanstvo, sedaj ne več v svoji prejšnji ilirščini, ampak — najbrž sledeč želji omenjenega štajerskega dopisnika in kritika »Zvezdic« — bolj v Majarjevi slovenščini. Kot sredstvo vzajemnosti priporoča »jezik občeslavenski«, kakor ga je priporočal neki Poljak že l. 1847. v Jordanovih »Jahrbücher« in v koledarju »Dubrovnik« l. 1849. Hrvat Matija Ban. Potem nadaljuje: »Za nas Slovence je naj potrebnije, da se živo poprimemo ilirskega jezika, pa tako, da pri tem nikak v nemar ne puščamo občeslavenskega jezikoslovja... Gotovo se že lépo število od prirode bogato obdarjenih učencev uči ne samo ilirskega, temuč tudi jezika sčevernih naših bratrov. Mislim tedaj mnogim željam vstréči, če predložim, da bi nam ‚Slovenska Bčela‘ vsakokrat vsaj kako povéstico, ki bi 2—3 strani obsegla, v književnem ilirskem jeziku donášala... Koristno bi tudi bilo, da se u vsakem listu bčelice jedna pšmice v cirilici ponatisne... Pri teh spisih bi se imeli ravnati po Majarjevih pravilih...«¹ Janežič je k temu Razlagovemu nasvetu pripomnil, da bi on to storil iz srca rad, ko bi se za ilirske prispevke izreklo več naročnikov in ko bi tiskar imel cirilske črke.²

¹ »Slovenska bčela« z dne 1. maja 1851, str. 143.

² Kar se tiče Razlagovega predloga, da bi »Bčela« prinašala krajše sestavke v ilirščini, je treba pripomniti, da je Janežič že itak sam od sebe prinašal v nji od Novega leta 1851 dalje kratke smešnice v ilirskem jeziku. Kratek obseg in kratkočasno vsebino je volil, da bi ne utrujal slovenskih čitateljev.

Kakor vidimo, je torej Razlagovo stališče takšno, da tega slovenskega rodoljuba niti malo ne skrbi, da bi Slovenci prej ali slej ne sprejeli ilirščine kot take, njegova večja skrb gre za tem ciljem, da dobe čimpreje enotni jezik — vsi Slovani.

Dne 7. maja 1851, torej nekaj tednov pred smrtjo Vrazovo, je napravila »Matica ilirska« v Zagrebu zastran jezikovnega vprašanja sklep,¹ zaradi katerega so nemški in madžarski listi zagnali strašan hrup, češ da je panslavističen. Dne 18. junija 1851 je poročal Bleiweis v »Novicah«, da je iz »Südslawische Zeitung« zvedel, kakšen je ta sklep. »Matica ilirska« je bila sklenila poslati literarnim društvom slovanskih dežel dopis, v katerem je predlagala, da se snide jezikovni zbor slovanskih književnih društev. »Iz tega se zvé«, piše Bleiweis, »da namen nasvetovaniga zbora ni stvaritev noviga občnoslovanskiga književniga jezika, ampak le posvetovanje: kako naj bi se različni slovanski jeziki med sabo — eden družimu — bolj bližali.« V tem dopisu, ki ga Bleiweis ponatiskuje v celoti po slovensko, predpostavljajo ilirski »maticarji«, da so Slovani en narod kakor Francozi, Italijani ali Nemci, in nato obžalujejo, da »po nemili usodi že od nekdej ločenim ni dano, da bi edini književni jezik imeli«, vendar pa izražajo željo, »da si po izgledu starih Grekov saj prizadevamo, da se naši književni jeziki ne še bolj kakor dosedaj razločijo, ampak se, kar koli je moč, približajo«. Sklicujejo se na ministra Bacha, ki je bil pred dvema letoma sklical na Dunaj zbor slovanskih jeziko-

¹ Prim. Smičiklasovo »Povijest Matice Hrvatske« v »Spomenknjigi« tega društva, Zagreb 1892, str. 25. — Kakor se tam čita, je bil ta proglas izdan v juniju 1851 v cirilici in latinici in poslan tudi na Slovensko na adresu »Slovenskega društva«, v čigar imenu je predlog pozdravil dr. Bleiweis in predlagal v svojem pismu z dne 15. sept. 1851, naj bi »Matica ilirska« v svrhu zbliževanja jezikov začela izdajati poseben časopis.

slovcev v svrhu določitve enotne slovanske pravne terminologije, in predlagajo slovanskim literarnim društvom, »da naj bi vsako njih 2 ali 3 vredne može izmed sebe izvolilo, ki naj bi se v kakošnim slovanskim mestu, po naših mislih v Varšavi ali Belgradu snidili in posvetovali: kako naj bi se različne narečja eno družimu približale.«¹

Sredi maja 1851 je odšel Janežič na Dunaj k profesor-skemu izpitu in izročil uredništvo »Slov. bčele« Einspielerju.² Razume se, da je namestni urednik pohitel, da zavzame v tem njemu že po odpravljeni ustavi tako priljubljenem in sedaj po sklepu »Matice ilirske« zopet aktualnem vprašanju svoje stališče. Einspieler je napisal za »Bčelo« članek: »Kaj storiti, da dobimo ilirskoslavenski jezik«.³ V uvodu tega članka se je skliceval na ista dva vira kakor Razlag, na Kollárjeve »Hlasové« in Majarjeva »Pravila«, češ; »—vsaki pravi Slavjan děla in se trudi, napraviti za vse sinove matere Slave jeden jedini spisovni (književni) jezik«, samo s tem razločkom, da mislijo eni doseči ta cilj na ta način, »da se vsim Slavjanom jedno živečih slovanskih narečjah za književni jezik oktroira, — drugi pa terdijo, da naj se mi složimo sedaj u štiri narečja: českoslavensko, polsko, rusko in ilirsko«. — »Jeden jedini književni jezik za vse 80 milione Slavjanov!« vzklika Einspieler. »Komu se serce ne širi in poskakuje od radosti le misliti na to preblago in prekrasno stvar! Kdo bi ne želel tega doživeti!« Toda:

¹ »Novice« z dne 18. junija 1851, str. 121. — Iz tega predloga »Matice ilirske« kasneje ni izšel nikak kongres, ker je isti minister Bach, na katerega primer se je proglas skliceval, takšno zborovanje prepovedal in preko banske vlade vprašal, kako je konstituirana »Matica ilirska«, da se upa »bez znanja i ovlašćenja ministarstva formalni kongres sazvati i na udioničtvo u istom i inostrane korporacije i zavode pozvati.« (Spomen-knjiga, str. 25.)

² »Slovenska bčela« z dne 15. maja 1851, str. 160.

³ »Slovenska bčela« z dne 1. julija 1851, str. 8.

»Oj srečni unuki, katerim je to prihranjeno in dovoleno!« On za svojo osebo pravi, da bi glasoval zaenkrat za združitev v štiri jezike in literature, češ da je to 1. naravno (»nihčer ne zida naj pred drugo nadstropje«), da je 2. le to mogoče (»vsako slavjansko koleno ljubi svoj domači govor... ljubi ga iz celega serca in terdovratno«) in da je naposled 3. le to potrebno (»kdo potrebuje jeden knjiž. jezik?... Samo učeni Slavjani; zakaj prostemu človeku je zadosti slovstvo svojega narečja, več on ne potrebuje«). »Složimo se u štiri književne jezike«, tako »da mi Jugoslaveni dobimo ilirskoslavenski jezik«. V ta namen pa je treba: 1. »Da se vsi Jugoslaveni za sorodne brate spoznajo, se po bratovsko ljubijo, in po bratovsko složijo; 2. da Serblji Slovencem in Slovenci Serbljem lépo in prijazno naproti grejo... Pišimo taj mi Slovenci vse, kakor dosedaj, vse popolnoma po slovensko, Serblji pa vse popolnoma po serbsko«, ampak na tak način, kakor je to »izverstno in kratko pokazal naš slovenski rojak gosp. Matija Majar u svojeji knjigi ‚Pravila‘...« V direktnem nasprotju z Bleiweisom, kateri je trdil dne 26. febr. 1851 v »Novicah«, da še ni prišla doba Majarjevih »Pravil« in skladno s svojim geslom, proglašanim že v »Sloveniji« dne 31. julija 1849, končuje Einspieler svoj članek z vzklikom: »Prišla je doba za ‚Majarjova pravila‘. Slavjani! Vse se može, ako se sile bratsko slože.«

Začela se je živahna diskusija. V »Bčeli« se je oglasil »sloveč jezikoslovec« z Dunaja (Svetec ali Cigale?) — proti Majarjevi ilirščini, češ da se ta nikjer ne govori. Ta pisec se bolj ogreva za skupno vseslovanščino, ki naj bo ali ruščina ali stara slovenščina. Pravi, da so ž njim istih misli malone vsi »Horvati in Kranjci in tudi Čehi«¹ (najbrž dunajski). Neki dopisnik s Kranjskega pa je mnenja, da naj bi pisal vsak

¹ »Slovenska bčela« z dne 1. avgusta 1851, str. 39.

slovanski narod po svoje, toda vsi naj bi se ravnali po enotni slovnici.¹ V isti številki prinaša »Bčela« članek: »Književni jezik slavjanski« z naslednjo vsebino: Ni je svetejše misli kakor tista vnovič v Zagrebu vzbujena: napraviti en književni jezik slavjanski. Tudi srbska »Vojvodjanka« prihaja v svoji 49. številki do zaključka: po enem jeziku moramo stremiti. A ruski, ki bi prišel najbolj v poštev, je zaenkrat od rok. Naredimo si najprej južni Slovani en jezik, skličimo kongres v Belgrad; ne hegemonija, ampak homologija naj vlada, vsaka narodnost naj se jemlje v obzir. Sloveči jezikoslovec z Dunaja priporoča kot vseslovanski književni jezik staroslovenščino, ker ruščine ne marajo Poljaki. Nekdo s Kranjskega je za nadaljnjo gojitev vseh dosedanjih literarnih narečij, ki pa naj se pišejo »vsi po jedne slovnici«. Naj bi torej kdo sestavil takšno slovnico in jo uravnal močno po staroslovenski.²

Bleiweis je opazoval to vedno živahneje se razvnamajočo debato od strani. Dne 2. julija 1851 je dal besedo svojemu čudaškemu abecedarju Poklukarju, kateri se je trudil, da sestavi vesoljni ali svetovni alfabet za vse narode, ali vsaj za vse Slovane, češ da so dotedanje knjige slovanskih »odrodov« zavoljo različnih črkopisov »le za majhino število bravcov berljive ali čitljive, za vse druge Slovane pa, ki taciga alfabet ne umejo, nerabne«. Nezadovoljen z gajico zaradi zamudljivih strešic in zaradi tega, ker ta pisava baje nima črk za pet samoglasnikov in devetnajst soglasnikov slovanskih, je sestavljal Poklukar občni slovanski alfabet, v katerem bi imel »vsak glas svojo lastno enojno in z latinskim alfabetam popolnoma povzetno čerko«.³ — Skoro nato je Bleiweis v »Novicah« pri-

¹ »Slovenska bčela« z dne 1. avgusta 1851, str. 40.

² Članek je ponatisnil tudi »Ljubljanski časnik« z dne 5. avgusta 1851, številka 62.

³ »Novice« z dne 2. julija 1851, str. 132.

občil (s pristavkom: »V natis poslano«) dolgovezno pravopisno razpravljanje: »O zadevi slovenskiga pravopisa tujih besed«, v katerem se je nepodpisan pisec ogreval za pisavo :»Maria«, »Austria«, češ da tako pišejo tudi Ilirci, pristavljajoč: »Nam ne ostane družiga, ako hočemo svojo národnost ohraniti, kakor da se z Jugoslaveni zjedini, potlej nas je 10 milionov, to je, toliko kot Angležev, kateri imajo vseobsežno literaturo; potlej jo zamoremo tudi mi doseči. To zjedinenje se pa na en hip ne more zgoditi, temuč od stopnje do stopnje. Ena taka stopnja je tudi, da se o pravopisu tujih imen z Jugoslaveni zjedini.«¹

K meritornemu vprašanju »Matice ilirske« pa »Novice« dotlej z vsem tem še niso bile zavzele svojega stališča. Naposled je napisal za Bleiweisov list neki »P— B—« daljši članek: »O zadevah eniga samiga slovanskiga jezika«,² ki ga je natisnil brez vsake opazke od svoje strani urednik, kateri je bil morebiti pod črko B njegov soavtor. — V tem članku se podčrtuje dejstvo, da je »Matica ilirska« sprožila prav za prav samo idejo »bližanja mnogoterih slovanskih jezikov«, vendar pa sta avtorja mnenja, da je to storila z namenom, »kako bi se po izgledu družih narodov za pisanje bolj učenih reči en sam jezik ustrojil... sicer pa naj govori vsak slovanski narod svoje narečje, ki naj ostane tudi za bukve, časopise in druge pisanja, prostimu ljudstvu namenjeno«. S tem člankom so se torej »Novice« izrekale za znani nam dualizem. Pri zahtevi po enotni vseslovanščini sta avtorja izhajala iz prav tako znane nam in tedanjim generacijam sploh lastne primere s Francozi, Nemci in Italijani, trdeč,

¹ »Novice« z dne 16. julija 1851, str. 144.

² »Novice« z dne 13., 20., 27. avgusta in 3. sept. 1851, str. 166, 172, 178 in 182. — Ta članek je ponatisnila tudi »Slovenska bčela« z dne 1. oktobra 1851, str. 103—107.

da so Slovani istotako en narod kakor omenjeni trije in da morajo onim enako, priti do enega literarnega jezika. Da se zavrne očitek panslavizma, se v tem članku ugotavlja: »Kar je tedaj drugim narodam prav, naj bo tudi nam Slovanam.« Kompetenco dualizma razpredelujeta člankarja tako, da naj bi se pisali: »sv. evangeli, katekizem, sploh bukve, ki so za prosto ljudstvo namenjene, novice, časopisi, katerih namen je ljudstvo učiti... kakor do zdaj, v našim slovenskim narečju«, v katerem naj bi se vršil poduk tudi v ljudski šoli. Tudi uradno dopisovanje z ljudstvom naj bi bilo slovensko. »Občnoslovanski jezik naj bi se v višjih gimnazialnih šolah začel učiti.« Ta jezik bi bil sicer res »samo za učene«, kateri umejo tudi svetovne jezike z vso njih terminologijo, a teh jezikov se nauče s trudom in večinoma le pomanjkljivo. Vseslovanščine pa bi se naučili »priskakoma« in »popolnoma«. Tudi tujci bi se ene književne slovanščine hitreje naučili nego dosedanjih mnogoštevilnih narečij. A vprašanje je, kako priti do vseslovanščine: ali s kongresom, kakor ga predlaga »Matica ilirska«, ali brez kongresa »po poti več časopisov in knjig ali eniga samiga temu pretresu namenjeniga časopisa«? Dosedaj se je večina glasov izrekla zoper kongres in za časopis¹; k tej večini se pridružujeta tudi pisca tega članka, češ da se takšna stvar ne da oktroirati in na enem kongresu dognati. »Novice« v tem članku niso za to, da bi obveljali štirje jeziki: »Čmu ovinkov, kjer jih treba ni?... Tudi od tistiga nasvéta: da naj bi se

¹ Kakor je bil naznanil malo prej Einspieler v »Bčeli«, se je odzvala na poziv »Matice ilirske« najprej »Narodná jednota moravska« v Brnu v tem smislu, da ona nima sredstev za pošiljanje ljudi na tak kongres, predlaga pa, »da bi naj vsa slavjanska društva poseben, samo za to rěč namenjen časopis izdajala«. Ta predlog je podpiral tudi Einspieler (Slov. bčela z dne 15. avg. 1851, str. 58) in v svojem pismu z dne 15. sept. 1854, ki ga je v imenu »Slov. društva« pisal »Matici ilirski« v Zagreb, tudi Bleiweis.

iz vsih slovanskih jezikov nov jezik ustrojil, ki bi ne bil ne ruski ne poljski, ne česki, ne ilirski, vunder pa vsim podoben — nočemo govoriti, ker bi taka mešanca, v katero jih je le clo malo zaljubljenih, gotovo ne bila večini Slovanov všeč, ker bi po taki poti brez potrebe zmišljeni jezik skovali ne gledé na to, da imamo slovanskih narečij že zdaj preveč, in da imamo že gotove narečja, ki imajo vse lastnosti, izvoljeni biti za književni jezik.« Tudi nove abecede ni treba izmišljati; »cirilica in latinica, obé ste pripravne, kakor ste, obé naj se učite, obé naj se rabite, čeravno niste popolnoma . . . Kar pa jezik vtíče, ki se je dosihmal v mnogih predlogih za vesoljno-slovanskiga nasvetoval, so nekteri ruski, drugi staroslovenski, tretji sèrbski jezik nasvetovali.« Bleiweis in njegov sotrudnik se izrekata za cerkveno slovanščino, ker se je ta najprej pisala in ker je vsem Slovanom sveta: »Staroslovenščina naj bo, kakor je bila Alpha, tudi Omega Slovanov v književnem jeziku.«¹

Ob istem času, ko je izhajal ta članek v »Novicah«, je priobčil v treh nadaljevanjih Peter H i c i n g e r v Melcerjevem »Ljubljanskem časniku« svoj sestavek: »En vseslovanski književni jezik«² z naslednjo vsebino: Doslej je metal veter Slovence enkrat v ilirsko, potem zopet v češko stran . . . »Novice« hodijo svojo pot dalje, ubogi »Ljubljanski časnik« kot uradni list govori o sami prihodnosti Avstrije, »ktero le Bog zna«. »Laibacherica« nas svari, naj ne jadramo med Ruse. Stara slovenščina je mrtva — piše sedaj oni Hicinger, ki jo je pred tremi leti v »Novicah« sam priporočal za vseslovanski literarni jezik — češčina je omikana, a premalo močna,

¹ »Novice« z dne 3. septembra 1851, str. 183.

² »Ljubljanski časnik« z dne 29. avgusta, 2. in 16. septembra 1851, str. 275, 278 in 293. — Ponatisek članka tudi v »Slovenski bčeli« z dne 15. novembra 1851, str.152.

poljščina preveč potujčena, edina in sama ruščina je vse-slovanska. Hicinger se torej sedaj pri določanju literarnega jezika za vse Slovane odloča za ruščino, o kateri pravi, da nam bo tudi naše domače narečje likala. Potem podrobno razkazuje, kako se že naša slovenščina vedno bolj bliža ostalim slovanskim jezikom. Hicingerjev recept se glasi, »da bodemo veliko pred en književni jezik imeli, ako eniga dozdanjih v poglavitniga vzamemo, kakor pa če iz vsih narečiji novi književni jezik kujemo«. Končno pisec še enkrat toplo priporoča ruščino, odločno odklanjajoč češčino, češ da se neprijetno sliši. Srbščina je sicer lepoglasna. A to narečje niti južnih Slovanov ne bo zedinilo, »ako se bo tako terdo svojiga držalo, in drugim nič ne bližati hotlo; kakor se do zdaj derži in piše . . . nas Slovence od sebe puha, in nas ne vleče k sebi . . . kar podvreči se je slovenšini tudi nekako težko, ker ima tudi ona še kaj lepiga in drugim Slovanom bolj podobniga.« To in takšno razmišljanje privaja Hicingerja tako daleč, da resno obžaluje, da se je za učene ljudi opustila pisava slavenosrbščine in slavoručine, kateri bi se bili lahko razvili v vseslovanščino. Naposled predlaga Hicinger skupni časopis, ki se naj izdaja v ruščini v Parizu ali v stari slovenščini na Dunaju.

Bleiweisovemu predlogu, da se naj določi stara cerkvena slovanščina za »vesoljno-slovanski jezik«, je pritegnil tudi Oroslav C a f, ki je v članku »Staroslovenski in vseslovanski književni jezik« razvijal naslednje misli: »Naj se izvoli staroslovenski jezik za vseslovanski književni . . ., ker ima naj popolnejši in vsim glasom vseslovanščine naj primerjenejši pravopis . . . izverstno, starim klasiškim jezikom ednako slovnico . . . slovár, sicer obiln«, a česar za sedanje novodobne potrebe še pogreša, »se mu lahko brez uraze in uime po slovničkih pravilih iz novih slovanskih narečij dodáva . . . Kdor morebiti še ne vé,« izkuša ovreči Caf glavni ugovor,

»mu pak tu pri svoji véri povém, da staroslovenski jezik ni kratko nikár pokopán in sperhnét mrlič, ampak on živí in vès živí!... zavoljo bratovske nesloge raztresen med narečji.« Glede ostalih slovanskih jezikov sodi Caf, da sta češčina in poljščina tako zmehčani, »da se za občinskost ne spodobita.« »Jugoslovanski jezik nadhodi sicer po svojem bistvenem značaju Češki in Poljski, pak, ker razdružen in razderžavljen, je v slovstvu in moči daleko za njima.« Ako se Slovani odločijo za ruščino s tem pristavkom, da nekatere »specifičke in terde Rusizme«, n. pr. »boloto«, vsak malce po svoje popravijo in starocerkveni slovanščini prilijijo, »zadenéjo počasoma na nov jezik, kateri pak . . . ne bode drugi, kakor ravno staroslovenski«.¹

Razume se, da je sovražno nemško časopisje takoj registriralo to slovensko ugibanje o vseslovanskem literarnem jeziku in začelo na steno slikati pošast političnega panslavizma. Bleiweis mu je napisal v odgovor: »Nekteri nemški časnikarji, kterim je omika slovanskiga naroda v njegovim lastnim jeziku tern v pèti, napadajo vnovič ravno tako naravno, kakor potrebno in nedolžno prizadevanje Slovanov, edini književni jezik si osnovati.« Povod jim je dal znani predlog »Matice ilirske«, ki je sam po sebi že star, ker se je čital že l. 1845. v Jordanovih »Jahrbücher« — »takrat, ko ravnopravnost narodov še ni bila izgovorjena in je še cenzura bila . . . Pa kaj je bilo takrat večimu delu nemških časnikarjev za zaničevane Slovane mar?« Bleiweis pravi, da želje glede enega slovanskega literarnega jezika že zdavnaj ne predstavljajo več nobenega vprašanja, ker so splošno priznane. »Ali zastran načina, po kterim bi se to doseči zamôglo, je razodela slavna ‚Matica ilirska‘ poslednji čas svojo mnenje,

¹ »Novice« z dne 8. in 15. oktobra 1851, str. 208 in 212.

s katerim se pa nobeno drugo jezikoslovno društvo zedinilo ni.« »Slovensko društvo« v Ljubljani je svojo udeležbo na predlaganem kongresu odreklo in odgovorilo »Matici ilirski«: »Da bi po izgledu družih narodov tudi Slovani en književni jezik imeli v povzdigo slovanskiga slovstva, želijo tudi Slovenci, — ali taka važna reč se po naših mislih ne da hipoma v zboru oktroirati, ampak se mora pismeno pretresovati od mnogo mnogo strani . . . Nar vgodniši bi tedaj po naših mislih bilo, ako bi slavno društvo v Zagrebu časopis osnovalo, ki bi bil namenjen temu čisto jezikoslovnemu poslu.« A tudi takega lista so se Nemci bali in ga poizkušali smešiti s tem, da so njih listi pisali, da bo moral ta »panslavistični« časopis izhajati — v nemščini, ker se Slovani v svojih jezikih med seboj ne razumejo. Bleiweis posebno ostro in odločno zavrača politično tolmačenje tega pokreta, z začudenjem vzklikajoč na adresu nemških novinarjev: »Če je toliko nemških narodov z edinim književnim jezikom pod mnogimi vladami zvesto ostalo, kakor je poprej brez ediniga književniga jezika bilo, velja — mislijo oni — to čisto le od Nemcov, — od Slovanov nikdar ne! Če Nemci mnogotere zveze napravljajo, so to le materialni interesi, — če si pa hočejo Slovani edino gramatiko napraviti, je to že politika in prekucija! . . . Če se vsi Slovani med saboj ne zastopijo, se norčujejo časnikarji nad njimi, — če si pa jezik hočejo vstanoviti, vsim razumljiv, da ne bojo zasmehovani, je pa to pregrešin ,panslavizm'! Sam oče nebeški bi takim ne vstregel.«¹ V prihodnji številki »Novic« se je Bleiweis še enkrat povrnil k politični strani diskusije v posebnem članku, naslovljenem: »Književni jezik nemški — in pa književni jezik slovanski«, v katerem je še enkrat poudaril, da so želje po vseslovanskem literarnem jeziku že stare; poslednji čas, »po

¹ »Novice« z dne 29. oktobra 1851, str. 224—225.

odvezi slovanskiga jezika njegove nekdanje sužnosti« so samo bolj oživele. »Narava pa nikjer skokoma ne napreduje, tako tudi v vednostih ne; od stopnje do stopnje grémo naprej.« V teh besedah je praktični Bleiweis precej razločno preciziral svoje stališče, ki bi se moglo označiti kot evolucioniranje na podlagi domačega jezika proti enotnemu vrhu neke idealne vseslovanščine. V bodočo realizacijo te idealne jezikovne stavbe Bleiweis po vsej verjetnosti veruje, pišoč: »Če so... zamogli Nemci edini književni jezik dospeti, vunder sedaj nobeden pameten človek ne bo več dvomil nad mogočnostjo ediniga slovanskiga jezika...«¹ Pri odbijanju napadov glede političnega panslavizma s paralelo nemškega »pangermanističnega« jezika zapisuje Bleiweis naslednjo resnično trditev: »Naj bojo Nemci veseli, da že imajo vesoljno-nemški (pangermanistični) jezik, zakaj, če bi ga že ne imeli, gotovo bi si ga dandanašnji ne napravili. Teško je, veliko glav pod en klobuk spraviti...« Posebno, če so že samostojno kulturno razvite! V navedenem stavku, v katerem je Bleiweis pangermanizem nemščine in primero s panslavizmom projektiranega vseslovanškega jezika sicer pretiraval (ker nemščina, kakor znano, ne služi vsem Germanom!), je vendar trezno spoznal ter predvidel težkoče, stoječe namišljeni vseslovanščini na potu. »Te težave nam bo tudi v osnovi vesoljno-slovanskiga jezika vsakdo gotovo poterdil, kterimu je resnica ljuba,«² je pisal po svoji naturi realistični mož in kot romantični vzgojenec vendar — veroval v to utopijo. Živ primer slovanskega razklanega romantičnega realista!

¹ O tem, da dospejo enkrat v bodočnosti vsi južni Slovani do enotne »jugoslovanščine« in v daljnější bodočnosti vsi Slovani do istotako enotne »vseslovanščine«, je bil Bleiweis prepričan še l. 1860. (Prim. »Razprave« II., str. 197.)

² »Novice« z dne 5. novembra 1851, str. 228.

Slovenske pisatelje in publiciste, med seboj nesoglasne¹ celó glede takoj uporabljive »jugoslovanščine«, a složne v pričakovanju neke idealne, čeprav tudi še neopredeljene »vse-slovanščine« v daljnji bodočnosti, je nato zaenkrat popolnoma okupiral jezikovni spor okrog Razlagovega almanaha »Zora«, čigar bistveni predmet spada tudi semkaj. — Najprej je bil izšel Bleiweisov literarni almanah »Koledarčik za l. 1852.«, pri katerem je sodeloval in katerega je ugodno ocenil v slovenskem uradnem listu² Cegnar, pišoč o njem: »Pretresli smo to delce in močno se nam je prikupilo.« Skoro nato, nekaj tednov pred Božičem 1851 pa je zagledal svetlobo tudi Razlagov almanah: »Zora, jugoslavenski zabavnik«. Janežič je pisal o »Zori«: »Radostni moramo obstati, da vse druge jugoslavenske koledarje daleč prekosi. Spisana je v duhu uzajemnosti, sloge.«³ Bleiweis pa je bil o »Zori« mnenja, da se bo samo »prijatlam noviga, dosihmal še neznaniga jugoslavenskiga jezika močno prikupila po sestavkih v tako imenovanim jeziku ,sloge in vzajemnosti‘ pisanih«. Ironično je dostavljal: »Ker v tacih ,vlastimilih‘ namerah ,vlastenci‘ ne gledajo toliko na ,sadržaj‘ in notranjo ceno sestavkov, kakor na obliko ,složniga‘ jezika, jim bomo gotovo nar boljše vstregli, ako nekatere verstice iz ,svršetka‘ povzamemo.« Potem citira Bleiweis med drugim naslednje mesto iz »Zore«: ». . . oblěka njezina je samo načasna, promenljiva, nedogotovljena. Njezina sladka naloga i zadaća jest: sklopiti ruke dětce jedne matke, bratućedah, Slovenecah i Srbah . . . Jezik, kojega ,Zora‘ govori je dakle onaj, koj se obadvojici, Srbom i Slovencem kao srědstvo priporoča, kojim se mogu do sloge svete dokopati.«³ O Razlagovih »Životopisih« v »Zori« pri-

¹ »Ljubljanski časnik« z dne 4. in 7. nov. 1851, štev. 88 in 89.

² »Slovenska bčela« z dne 15. dec. 1851, str. 192.

³ »Novice« z dne 24. dec. 1851, str. 265. — Prim. tudi »Zoro« str. 176.

stavlja Bleiweis, da bodo »Novice« še govorile po Novem letu.

Zoper ta »Zorin« eklektični vseslovanski jezik v srbskem okviru je v zadnji številki »Ljub. časnika« 1851 odločno nastopil najprej somišljenik dunajske slovenske mladine C e g n a r, ki je pisal, da ne more pritrditi »Bčeli«, da bi bil to najizvrstnejši južnoslovanski almanah. Bleiweisov »Koledarčik« je brezdvomno boljši, »ker je v njem vsak sostavek popolnoma doveršen, česar o Zori ne moremo terditi. Nismo sovražniki zjedinjenja jugoslovanskih narečij, marveč so to naše najiskrenejše želje, zavolj tega tudi nikakor ne grajamo, ako se piše ‚lepoga‘, ‚ženu‘, ‚dvigaju‘ . . ., vendar pa je jezik posebno v nekterih sestavkih tako zmeden in besede, čudno skovane, tako zmešane, da se glasi ušesom kakor ubiti zvon in lepoglasje, prvo lastnost lepoznanstva tako močno žali.«¹

Ko je Bleiweis videl, da se nagiblje osrednjeslovenska mladina, s katero se je on sam nekaj časa prepiral zaradi »novih oblik«, na njegovo stran, je zapisal v »Slovesu ‚Novic‘ za leto 1851.« svoj jezikovni konfiteor, ki se je glasil: »Jezik pišejo ‚Novice‘ slovenski, ker so slovenskimu narodu namenjene, in pisale ga bojo tudi prihodnje brez pristranosti oblik, kakor jim bojo g. pisatelji svoje spise iz mnogih krajev pošiljali. ‚Novice‘ so, polagoma stopaje, brez hrupa, brez sile, brez vojske naš sedanji občji pravopis po Slovenskim vpeljale, in tako bojo s podporo rodoljubov, ako Bog da, še marsikaj doveršile v pravo vzajemnost in slogu, ne pa v tisto, ktera hoče slovenski jezik popolnoma zatreti in čudovito mešanico na njega mesto postaviti, ktera nikdar ne bo veljavnosti občeslovanskiga jezika dospela. ‚Novice‘ bojo pilile in gladile slovenski jezik kar bo moč, in ga marljivo množile z dobrim blagam svojih slovanskih

¹ »Ljubljanski časnik« z dne 30. decembra 1851, str. 415.

bratov — ali častitljivi jezik slovenski bojo ohranile domačemu slovstvu, dokler ne pride občeslovanski na dan. Do tistiga še v prihodnosti skritiga časa ima vsak narod poglavno nalogo, svoj jezik izobraževati, in Bogme! tudi slovenski jezik je kakor vsak drug slovansk in morebiti še bolj tega izobraževanja vreden, ne pa da bi ga kot malovredno šaro na stran pahali kot nevredneža, da bi se v njem pisalo. Pervaki in nar slavniši slovenski pisatelji, ki še živé ali že v grobu počivajo,¹ so bili in so z nami o tem edinih misel, in le ti, katerih dela slové kot nar izvrstniši slovenski zakladi, imajo veljavno besedo o tem, in njih pravílo je nam vodílo. Za dosegó občeslovanskiga, ne pa za negodno kovstvo zopet noviga jugoslavenskiga jezika, bo ‚Novicam‘ vedno mar, in prihodnje leto bojo morebiti kakošne poskušnje v tem donašale, katerim pa nočejo nikakor višji cene prilastiti, kakor da naj se te poskušnje sprejmejo kot jezikovne drobtinice za poskušnjo, za prevdank, za pretres, ne pa da bi v njem že pisali . . .«²

Janežič po vsej verjetnosti še ni bil dobil v roke tega Bleiweisovega jezikovnega konfiteorja, ko je v svoji »Bčeli« pisal o Razlagovi »Zori« in jo takole pozdravljal: »Jasno ko

¹ *Bleiweis se tu očividno ponaša s somišljeništvom — Prešerna. Značilno za poznejšega, ostarelega in v borbi z »Mladoslavenci« postrastelega »očeta slovenskega naroda« je to, da je isti mož l. 1875. Prešernu skorajda zameril, da se ni dal prepričati Vrazu. Izdajajoč Prešernovo zapuščino, piše l. 1875. Bleiweis: »Kakor se je Prešeren . . . trdovratno držal bohoričice (trditev, ki ne drži, ker bi sicer Smole ne bil pripravljaj v letih 1839.—1840. s Prešernom kot svojo desno roko toliko izdanj v gajici!), isto tako bil je velik nasprotnik temu, da bi hrvaško-srbski jezik postal literarni jezik tudi Slovencem. Pisma Vrazova so priča, kako iskreno si je on prizadeval Prešerna dobiti na svojo stran, al ves njegov trud bil je brez vspeha; plačilo za to bila mu je zabavljica, ki jo je Prešern malo taktno še živemu svojemu častitelju napisal . . .« (Letopis Matice slovenske za leto 1875., str. 179.)*

² »Novice« z dne 31. decembra 1851, str. 269.

béli den, svetlo ko solnce rumeno je to, da si morajo slovanska narečja če dalje bolj bližati, ter se naposléd v jeden jedini vse-slovanski književni jezik stopiti . . .« A način, kako se naj to zgodi, je še skrit v krilu neznane bodočnosti. »Iz globine serca bodi nam toraj pozdravljena: ‚Zora‘ prežlahtni biser našega mladjahnoga slovstva. Ti nam pripravljáš pot, da se naj popred Jugoslovani sjedinimo, zraven pa tudi drugim narečjem približamo, da ne zagazimo na stranputice, po katerih žalibog tako radi tumaramo i vagutamo . . . Tudi ti si spoznala, da je nevarno, jedno samo narečje za občeslavensko, književno spoznati, vsa druga pa scéloma podrěti, i zatreti. Jedno narečje se ima v drugom oživljati, jedno iz drugega novo moč dobivljati, jedno drugo dopolnovati . . . na podlagi staroslovanščine.«¹

Janežič, učenec Majarja, kateri je bil s svoje strani učenec Kollárjev, je bil takrat še vnet zagovornik »jugoslovanščine«, po umetnih »pravilih« iz vseh južnoslovanskih »podnarečij« kombiniranega »narečja«, ki naj zavzame začasno mesto poleg ostalih treh glavnih slovanskih »narečij«: ruščine, poljščine in češčine, dokler se iz vseh štirih ne izcimi »vseslovanščina«. Bleiweis je stal, kakor smo ugotovili, vedno trdno na tleh slovenskega »narečja« (ki ga je izmenoma imenoval tudi »jezik«), nekoliko romantično-megleno verujoč, da se »iz cveta« vseh slovanskih narečij razvije vseslovanski jezik »sam iz sebe« v obliki nekake organske rastline. Mož se je glede bodoče idealne »vseslovanščine« pač mimogrede nagnil k mnenju svojih sotrudnikov, da se kdaj sprejme za vseslovanski literarni jezik eden iz individualnih jezikov, n. pr. ruščina ali pa mrtva staroslovanščina, ki naj bo, »kakor je bila Alpha, tudi Omega Slovanov.«² Oba ta dva nazora (o kombinirani in individualni

¹ »Slovenska bčela« z dne 1. januarja 1852, str. 7.

² Konec 50-tih let je bil Bleiweis najbrž zopet bolj za ruščino in »medpotno« srbščino. (Prim. »Čas«, 1914, str. 131—132.)

»vseslovanščini«), ki sta se v privatnih razgovorih najbrž že dlje časa trdo trla drug ob drugem, sta kljub temu, da je bil glede »srbohrvaščine« v dunajskem »književnem dogovoru« že zmagal nazor individualnega jezika, sedaj ob izidu Razlagove »Zore« ostro trčila drug ob drugega po izidu Bleiweisovega jezikovnega konfiteorja in Janežičevega pozdrava »Zori«, dveh med seboj neodvisnih izjav, katerih prva, Bleiweisova, je bila v svojem ostrem tonu brezdvomno diktirana tudi po bojazni izdajateljske in knjigotržne tekme, glede katere je Janežič nekako že prerokoval zmago »Zori«. Spor glede Razlagovega almanaha pa se je prenesel na literarno kritično področje; na jezikovnem se je začel Janežič morebiti že takrat počasi umikati na ta način, da je priobčil v svoji »Bčeli« Simandlov članek: »Kako dobimo obči jezik?«, v katerem je pisal ta člankar: »Sedaj se bližamo tomu, sedaj unomu sosedu. Zaženemo se Horvatu nasproti, za gotovo pričakovaje, da bo nam kar na pol pota nasproti prihitel i nas iskreno objel, ali zatelebani postojimo, vidši, da se za nas še zmeni ne. Velikodušno smo mu že darovali mnogo naših slovenskih posebnosti, mislivši da bode tudi on svoj napčni — ao, io, uo, eo i ostalih neslovniških oblik popustil. Pa močno smo se golfali. Město nam nasproti priti, ali nas saj dočakati, se pred nami clo u bėg spusti, in mi ostanemo sopet sami.«¹ Navzlic temu za Simandla še vedno obstoji nujnost in potreba stremitve k vseslovanskemu jeziku. In dasi ga ohlaja neprožno stališče Srbov ter Hrvatov nasproti slovenščini, se on vendar ne odločuje za sprejem kakega živega ali cerkvenoslovanskega jezika v višjeliterarne svrhe, ampak on voli Majarjevo približevalno pot, vodečo preko kombinirane ilirščine v istotako kombinirano vseslovanščino.²

¹ »Slovenska bčela« z dne 15. januarja 1852, str. 24.

² »Slovenska bčela« z dne 29. januarja 1852, str. 39.

Ravno takrat, ko je na Dunaju umiral Jan Kollár († 24. januarja 1852) in še ni bilo preteklo eno leto po smrti Vrazovi, so v »Novicah« napravili jezikovno zvezo med Bleiweisom na eni strani ter Cegnarjem in Svetcem na drugi. Ta koalicija je začela smrt zvoniti kombinirani Majarjevi »ilirščini« in Razlagovi »vseslovanščini«. Na isti strani »Novic«, na kateri se naznanja Kollárjeva smrt, stoji Cegnarjev odgovor Razlagu, v katerem se eden izmed članov tedanje literarne mladine slovenske, sam aktivni pesnik, v tem boju prvič spomni in sklicuje na onega, ki je prvi pri Slovencih bojeval te in take boje z Vrazom — Prešerna. Cegnar opravičuje svojo ostro kritiko »Zore«, češ da ni smela prizanesljiva biti nasproti knjigam, ki »so po P r e š e r n o v i h besedah v ,janičarski slavšini' pisane«, ter nadaljuje: »Naj se piše po slovensko ali ilirsko, kakor je komu drago; oboje smé hvale gotovo biti, ako je hvale vredno. Grajati pa se mora prihodnjič in konec storiti tacemu jeziku, ki ni ne slovenski ne ilirski, ker so resnične tiste besede, ktere nek učen in nepristransk Slovenec o tem govori, rekoč: ‚Zora i vsi nje častitelji i posnemovavci blodijo po labirintu, od kodar se ne pride drugam ko v Babilon'.«¹ — Od svoje mesec starejše prve kritike »Zore«, v kateri še ni grajal srbskih oblik: lepoga, ženu, dvigaju, se je torej Cegnar v tem svojem poznejšem »odgovoru« Razlagu kot nasprotnik mešanja jezikov — radikaliziral. Sedaj dopušča ta zastopnik tedanje naše osrednje in napredne mladine ali samo slovensko ali samo ilirsko pisavo, pozdravlja joč drugo poleg druge, ne pa obeh med seboj pomešanih.

Za Cegnarjem je v prihodnji številki »Novic« nastopil zmagovalec v »novooblikarskem viharju«, L u k a S v e t e c ,

¹ »Novice« z dne 28. januarja 1852, str. 32.

s svojimi »Pomenki o ‚Zori‘«. ¹ Kakor ves ta njegov članek kaže, tudi Svetec veruje v možnost vseslovanskega literarnega jezika. Omenja obe poti, po katerih izkušajo priti do njega različni njega poborniki: »Nekteri velé, da bi neko narečje vzeli, ter potem na jednej podlagi nadaljno izobraževanje osnovali; drugi svetujejo jezik, ki bi bil složen iz vsih narečij, misleč, da bo le oni jezik slavenstva vreden, ki bo bogastvo vsih narečij v sebi združil.« Na Češkem in Hrvaškem so za prvo pot, pri nas tudi po večini. Da v tem vprašanju še nismo edini, je vzrok to, da eni s preveliko ljubeznijo do slovenščine »iščejo skerbno pota, kjer bi se svojega ne tvegali popolnoma«; drugi pa s premajhno ljubeznijo do materinščine »ne morejo časa dočakati, ko bi jih ne vezala več dolžnost slovenski pisati«. Svetec pravi o sebi, da je »mnogo premišljal, ter včasi tudi poskušal, kako bi si mi Slaveni k občnemu jeziku pomagali.« ² Pri tem da je prišel do zaključka, da bo »vseslovanščina« samo eden iz sedanjih živih slovanskih jezikov, ker literarnega jezika ni, »ako nam ne požene korenin iz jednih tal, í mladik ne obrodí iz jednega debla«, na podlagi ene slovnice in enega besednega zaklada. »Pomislimo na dalje, da se po različnih slovnicaah na enkrat ravno tako piše, ko bi cerkev ali palačo po različnih obrisih zidali.« S temi besedami je Svetec obsodil »razlagovščino«, v kateri je bila »perva beseda slovenska, druga serbska, tretja česka, četrta poljska, peta ruska«, in se

¹ »Novice« z dne 31. januarja, 4. in 7. februarja 1852, str. 35, 38 in 43.

² V resnici je bil Svetec eden izmed prvih slovenskih leposlovcev, ki je v »Vedežu«, potem v »Slovenski bčeli« poizkušal uvesti najrazličnejše »vseslovanske« oblike. (Prim. dr. A. Breznik, o. c. str. 192.) — Od pričujočega članka dalje pa piše Svetec čisto slovenščino. Šel je torej isto pot kakor večina naših preporoditeljev: sad »mnogega pre-mišljevanja« je bila »vseslovanščina« ali »ilirščina«, sad praktičnega neposrednega dela za realne čitatelje — slovenščina.

z zdravo logiko vprašal, ali ne nastane s takšnim bližanjem »križem na levo in desno« — »velik Babel od Balta do Jadre, od Turov do Kamšadke«. Kar se tiče tega in takega jezikovnega zблиževanja proti severu in vzhodu, pravi Svetec, da nas bo preteče zmešnjave obvarovala »zdrava pamet naših bratov, ki se zdaj še nič ne pripravljajo, da bi nam na proti prišli«. — A isto velja tudi o posezanju v slovnico in slovar naših južnih bratov. »Zora«, piše Svetec, »je zdaj nastavila pot proti jugu, — ali na jugu se, kolikor po skušnjah vémo, le smejajo, med tem ko se Slovenci jezimo.« Svetec vprašuje, kako daleč naj bi šlo to bližanje na jug. Ali do popolnega sprejema srbščine? »Na sredi pota ostajati, ako oni na proti ne pridejo, bi bilo, se zna, nespametno, ker bi bil ves prejšnji trud zastonj.« Za slučaj, da mislijo Slovenci končno prevzeti srbščino, kakršna res živi na svojem domu, jih Svetec opozarja na narodno-prosvetno škodo takega provizoričnega (»medpotnega«) jezika, s katerim ne bo moči izobraziti ljudstva, ki sedaj tega jezika povsem še ne razume; opozarja pa jih na to škodo iz razloga, ki govori tudi zoper prevzetje srbščine kdaj v bodočnosti, dasi o eventualnem prevzetju srbščine v bodočnosti — takrat še neaktualnem¹ — Svetec ne razpravlja. On pravi samo: »Do konca bližati se ima pa spet drugo napako: vès medpotni jezik bi bil le za jezikoslovce, ne za narod, ker bi ne bil, kakor ‚Zora‘ sama pravi, stanoviten, ampak premenljiv; kar danes velja, bi bilo jutri od še bližnjega [še bolj približanega jezika] spodri-njeno, toraj, ker bi bilo vse v toku, bi se narod novega jezika

¹ V tej diskusiji ni šlo več za Vrazov nazor, po katerem naj bi Slovenci takoj prevzeli ilirščino, marveč za posredovalni Majarjev načrt, po katerem naj bi se slovenščina po »pravilih« priljučila srbohrvaščini. Srbohrvaščina v svoji individualni celoti je prihajala v tem času v debato samo kot eventualni bodoči vseslovanski literarni jezik, poleg ruščine in staroslovenščine.

ne mogel naučiti, i celi čas našega bližanja bi moral on brez poduka ostati. Prašam tedaj: jeli pametno, veliko časa z mešanjem besedo kvariti, truditi, napenjati i prepirati se, i naposled, hudo potivši se, tje stopiti, kamor bi brez ovinkov veliko hitreje i lože dospeli.« Svetec torej misli, da »medpotni jezik« ne samo ne pospešuje prevzetja srbščine, marveč mu je celo na potu, ker stabilizira nekaj, kar ni definitivno; zraven pa ta »medpotni jezik«, negovan samo po jezikoslovcih, s svojo nedomačnostjo ne koristi nič ljudstvu, ampak ga s svojo nestalnostjo celo bega. Razlog pa, iz katerega je Svetec i zoper delno prekrojevanje i zoper popolno južnoslovansko uniformiranje literarne slovenščine po srbski noši, je naslednji: »Jeli prav meni nič tebi nič jedino sredstvo, ki nas z narodom veže, proč vreči, ter za nekim, ki je še v božjih rokah, dirjati i pustiti, da zanemarjeni narod glada umira?!« Nasproti ugovoru, da nas je Slovencev premalo, Svetec priznava, da je to »res, da bi tako ne bilo!« Zraven pa pristavlja kot intenziven, s slovensko kulturo prešinjen in ne ekstenzivno »votel človek« (Župančičev izraz!): »... pa imamo vendar že dela, katerih slava nikdar ne bo potamnela, ki jih bodo še takrat visoko spoštovali, kadar se bo občni slavenski jezik po naših mestih in terjih glasil.«

Svetec torej ni za »medpotno« južnoslovanščino Majarjevo, on tudi ni za »nečasno, promenljivo, nedogotovljeno« vse-slovanščino Razlagovo, pač pa on, kakor vsa tedanja slovenska inteligenca veruje v bodoči vseslovanski literarni jezik, za katerega se bo po njegovem mnenju sprejelo eno živih »narečij«: »Tudi vsi dobro vémo, da moramo jedin jezik imeti.« Kateri jezik bo to, s tem vprašanjem si Svetec ne beli glave. On pravi samo toliko, da »tam iskati ga, kjer se ne najde, je nespametno. Ravno tako hiteti pred vsemi družimi... ni po vse razumno, ker mi ne dajemo postav, i nikogar ne moremo

siliti, da bi nasledoval. Sej naši bratje vsi to potrebo z nami vred čutijo, i pamet jim je dana kakor nam; hodimo toraj ž njimi, da naša pota ne bodo zastonj. Dokler pa oni čakajo, postojmo tudi mi, pisaje med tem, kar narodu koristi, po domače, čisto i složno. Izobrazujmo besedo ko doslej po narodu, z obzirom na stari jezik i narečja bratov, toda deržé se pravih mej . . .«

Z geslom, obseženim v poslednjem stavku, je Svetec tudi iz tega jezikovnega boja izšel kot zmagovalec. Bleiweis se mu je glasno in navdušeno pridružil tem bolj, ker je Svetec slavil to zmago to pot v zvezi z njim in v njegovem listu in ker je imel on sedaj pod Svetčevo avtoriteto priliko, odkrito udariti po celovških zakulisnih protivnikih »noviškega« načina pisanja slovenščine. Bleiweis je porabil za pretvezo nesistematično sestavljen izbor »Zorinih« življenjepisov raznih slovenskih mrtvih ter živih mož, iz katerega so bili izpuščeni opisi Koseskega, Vertovca, Vodnika, Metelka, Kastelca itd. Sila jeze njegovega »Dostavka vredništva ‚Novic‘ o ‚Zorinim‘ življenjopisji¹ ni mogla izvirati tolikanj iz dejstva, da »Zora« ni opisala v številu »za domovinu zasluženih domorodcah in domorodkinjah« njegovega ljubljenca Koseskega² (saj so Vesela

¹ »Novice« z dne 7. februarja 1852, str. 43.

² To stališče zastopa dr. Grafenauer, ki je mnenja, da je Bleiweis v svojem »Dostavku« — »sirov, ker njega (!) in njegovih pisateljev niso opisali v ‚Zori‘«. (Grafenauer, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, II., str. 88.) K temu pripominjam, da je Bleiweisovo življenje simpatično opisano na prvem mestu »Zorinih« »životopisov« (»Zora«, str. 127) in da je Grafenauer v tem vprašanju sam strastno nepravilčen nasproti Bleiweisu v prilog svojemu koroškemu ljubljencu, takrat še z ilirštvom koketujučemu Janežiču, kar se tem bolj čuti kot načelna nedoslednost, ker skoro nato Grafenauer sam priznava: »S svojim energičnim nastopom je [Bleiweis] zabranil nevarno eksperimentiranje z jezikovno združitvijo Slovencev in Hrvatov, ki je bila v tedanjih naših kulturnopolitičnih odnošajih — nemogoča.« (O. c. str. 150.)

Celovčani in Razlag enako visoko cenili kakor Bleiweis); urednik »Novic« je odprl zatvornice svoje jeze, da radikalno obračuna z nasprotniki, ki so javno z zbadljivimi priimki (»starovičšpecifikar«) in najbrž tudi privatno pikali njega in njegove »Novice«, zato ker so odklanjale njih jezikovne eksperimente in pisale jezik, ki je bil pogodu večini tedanjih slovenskih piscev in ljudstvu lahko umljiv. Bleiweis je v svojem »dostavku« k Svetčevemu članku izpregovoril naslednjo energično besedo z zapoznelimi slovenskimi Ilirci: »Vedno le vajeni pot mirú in sprave hoditi in marsiktero strupeno pšico, ki je bila od stranke luninega jezika že na nas spušena, prizanesljivo terpeti, vunder nismo mogli tabart dalje resníce zatajiti, ker nam ‚životopisje‘ preočitno kaže, da strastnost stranke luninega jezika clò tako delječ sega, da jim ni le ‚Novični‘ slovenski jezik tern v pèti, ampak da morajo njemu v žertvo tudi prvi in za domovino nar bolj zasluženi slovenski pisatelji razžaljeni biti. Le prisiljeni tedaj po takim početji smo ostro pa pravično sodili ne ‚Zore‘, ampak nam dobro znano vedênje tistih, katerih plod je mlada ‚Zora‘. Treba je bilo tudi, da se enkrat odkritoserčno porazumemo, da bo tistiga negodniga pikanja konec. ‚Novice‘ se nikdar niso prederznile komu postav dajati in kogar siliti, da naj piše tako ali tako, da je le narodu v korist ali domovini v slavo, ker to nam je sila potrebno, ne pa puhla abcedarija in jezikomešarija in v ti koristni delavnosti naj nam bojo naši pridni bratje na Českim izgled! — Še manj pa so ‚Novice‘ kteriga žalile, ki ni ž njimi o pisanju edinih misel, — ravno to pa terjajo one od družih in jim naravnost povedó, da one pišejo jezik za slovenski narod na svetu, ne pa za ljudstvo v luni. Če je ‚Bčeli‘ mešanca ljuba, naj jo piše, dokler ji je drago in dokler jo kdo bêre; nad slovenskim pisanjem naj se pa nikar ne merzi, ker s tem celò nič ne opravi. Veljavni P o d g o r s k i [Svetec] je to točno dokazal.«

Polemično želo Bleiweisa, kateri se je tukaj značilno izpovedal za praktično in realno samodelnost po vzgledu Čehov, so bile po vsej verjetnosti nasršile ne samo javne, ampak najbrž tudi kakšne privatne zbadljive bodice takratnih zanesenjaških slovenskih Korošcev in Štajercev, zaostрил pa ga je bil Janežič, ki je dva dni pred izidom tega Bleiweisovega »Dostavka« v svoji oceni Slomškovih »Drobtinic« pisal s precej razločnim namigavanjem zoper slovenščino »Novic«: »... beseda [„Drobtinic“] je gladka, prosta, čistoslovenska brez vsih tistih zapletenih dolgih stavkov in iskanih neznanih besedi, ki čel govor nerazumljiv delajo, ne pa naše oblike, kakor nam nekteri očitajo.«¹

Izdajatelj »Zore«, Razlag, je najprej odgovoril Cegnarju, prvemu negativnemu kritiku svojega almanaha, izjavljajoč, da ga Cegnar »ni na zelenom polju počakal«. Glede Svetčevih »Pomenkov« je pristavil, da ga v njih obseženi dokazi niso prepričali. Bleiweisu je očital regionalizem in dejal, da je urednik »Novic« »vse svoje steklenice strupa in žolča proti protivnikom gorenskoga podnarečja« nanj izlil. Glede Bleiweisovega očitka »luninega jezika« vprašuje Razlag: »Kdē se tako slovenščina govori, kakor jo pišemo?« K Razlagovemu odgovoru je tudi Janežič napisal »Dostavek uredništva« in v njem dejal, da bi uredništvo »Novic« rad poprašal »po kateri pravici Bčeli mešanco očita«, pa da se boji, »da bi spet kakega novega orožja zoper njega ne obernilo«. Izvzemši nekatere letošnje hrvaške prispevke, pravi Janežič, piše »Bčela« edino le -ega in -oga (nam. -iga). »V naših sestavkih se moramo malo višej povzdignuti.« Zaključuje pa Janežič z zatrdilom, da stoji mladina za njim. — To zatrdilo so skoro nato uredniku »Bčele« ovrгла dejanja, ker je moral takoj zatem javno priznati, da mu od-

¹ »Slovenska bčela« z dne 5. februarja 1852, str. 55.

padajo sotrudniki in čitatelji, čeprav je že pod vplivom prvega nadaljevanja Svetčevih »Pomenkov« — sam postal iz Savla Pavel in »od 5. februarja dalje ni več pisal končnic: -oga, -omu, -oj«. ¹ Priobčil je sicer v tem letu še dopise nekega Slavića, Raiča-Vrlekovega in nekega dopisnika iz Gradca v obrambo vseslovanskega literarnega jezika; natisnil je »za pokušnjo in v prevdar« celo članek »Kupala malikovavska boginja v slovenskom uvaženji« ² izpod peresa Ravnika rja - Poženčana v staroslovensko-ruski mešanici. Poženčan ni bil za Majarjev sistem in je v tem članku pisal: »Ko bi mi Slovenci tako rusili kakor nekteri zmed nas ilirčiju, ej Bogu, bilo bi horošo, ali kakor se ponaški reče, gorše.« Istemu pisatelju je natisnil Janežič v tem letniku »Bčele« še en članek kot po njem predlagani poizkus občnega slovanskega jezika na ruski in staroslovenski osnovi z naslovom »Slovënam« z vzporednim prevodom v običajni slovenščini. Ta Poženčanov članek je bil tudi zadnji vzdih »vseslovanščine« pri Slovencih. »Po letu 1852. ni pisal ilirščine in slovanske mešanice noben list,« pravi dr. A. Breznik in pristavlja glede poslednje: »Upajmo, da je za vedno pokopana.«

Za Janežičem se je skoro nato malce ohladil za ilirščino tudi Einspieler, ki je posnel v svojem »Šolskem prijatelju« iz »Beogradskih novin« trditev, češ da Srbi in Hrvatje že dobro razumejo slovenske časopise, pristavljajoč k tej trditvi naslednje besede: »Ja! res je, da so jo slovenski pisatelji in novinarji začeli nekaj po ilirsko zavijati, in da so marsikterega Slovenca s tim razžalili in odpodili — u svojo lastno zgubo in škodo. Pa: živila slavjanska sloga in bratovska ljubezen! To bi pa bilo složno in bratovsko, če bi Srbi in Hrvati slovenske novinarje

¹ Prim. dr. A. Breznik, o. c. str. 195.

² »Slovenska bčela« z dne 4. marca 1852, str. 75.

podpirali. Vendar dosedaj jih saj ‚šolski prijatelj‘ zastran te imenitne reči žalibože ne more pohvaliti; zakaj on nema razun domorodcev u Reki nobenega naročnika med vsemi Serbi in Horvati.«¹

Z drugo polovico l. 1852. je bil boj za individualnost genetične slovenščine kot samostojnega literarnega jezika v Svetec-Bleiweisovem smislu prav za prav končan. Zadnja zagovornica »majarščine« in »razlagovščine«, Janežičeva »Bčela«, je kapitulirala tako temeljito, da je bilo njeno uredništvo konec l. 1852. pripravljeno, tiskati celo stare oblike.² Zmagovalci v »Novicah« so nosili zmagoslavje še dokaj skromno. Samo na nekaj mestih so se malce potrkali na prsi. Tako je n. pr. Bleiweis naznanjal drugi letnik svojega »Koledarčka« z besedami: »Jezik ‚Koledarčka‘ je slovenski, ker je sin hvala Bogu! že živega slovenskega naroda, kterega zatajiti noče, marveč se ponositi ž njim, da ga poznajo, kakor je, tudi bratje njegovi po svetu.«³ In pa Hicinger, po Jeranovem vstopu v uredništvo »Danice« glavni »domači« slovničar Bleiweisov, si ni mogel kaj, da bi še enkrat ne poudaril jezikovnega stališča, ki je bilo odslej za »Novice« odločilno: »Ako se kaj za naše slovensko ljudstvo piše ga povzdigniti na stopnjo omike, je dobro pomniti, da ni toliko na tem, ga novih jezikov učiti, marveč ga z novimi rečmi soznani . . . zmirej bo razloček med slovenskim jezikom in med drugim, kakor tudi razloček v pisanji za učene in neučene ostati mogel.« Hicinger pravi, da ni njegov namen, »govoriti od nerazumljive soderge, v katero so nekteri po otročje zaljubljeni«, vendar meni tudi on, da je treba besedni zaklad množiti z »dobrimi, Slovencu umevnimi« slovanskimi besedami. S tem pa neče reči, »da bi vse besede

¹ »Šolski prijatelj« z dne 4. maja 1852, str. 216.

² »Slovenska bčela«, 1852, str. 393.

³ »Novice« z dne 27. oktobra 1852, str. 344.

le v drugih narečjih iskati bile; veliko jih je in prav dobrih, zlasti v rečéh navadne potrebe, v narodu našim po domačih hribih in dolinah najti, samo da jih žalibog! premalo poznamo«. ¹

Izmed obeh premagancev, Razlaga in Majarja, je šel prvi po vzgledu Stanka Vraza z II. letnikom svoje »Zore« l. 1853. v Zagreb, potegnivši za seboj dva »vseslavjanska« slovníčarja, kujoča še nadalje vzajemno slovnico za vse Slovane, Božidarja Raiča in Oroslava Cafa, ² pesnika drja. L. Tomana in še nekaj drugih. Majar pa je za nekaj let utihnil. Pojavil se je zopet v slovenski javnosti l. 1857., ko je začel Bleiweis posvečevati nenavadno mnogo prostora ne samo Trstenjakovim imeno-slovnim ter starinoslovnim razpravam, ampak celo tudi lep-slovnim proizvodom narodopisnega značaja in sestavkom o slovenski in južnoslovanski zgodovini, narodopisju ter literaturi. Specialno na literarna vprašanja je obračal pozornost v »Novicah« l. 1857. v Zagrebu živeči Ferdo Kočevar-Žavčanin, poznejši pisatelj znane poljudne zgodovinske povesti »Mlinarjev Janez«. Kočevar je poročal v imenovanem letu »Novicam«, da neki dopisnik zagrebskega »Gospodarskega lista« toži, kako od leta do leta propada hrvaška književnost, in zraven pristavlja: »Ta da svrnemo okom na subraču Slovence, kako li oni neumorno rade i smjelo napried stupaju.« Žavčanin izkuša razložiti tedanji upadek hrvaške literature. Izhajajoč s starega Kopitarjevega stališča, da so Hrvati le hrvaški kajkavci, »izuzemši samo primorske strani«, in še to

¹ »Novice« z dne 6. novembra 1852, str. 354.

² Caf je pisal dne 25. julija 1852 Hanki v Prago: »Od Jugoslovenov my Slovenci malo upamy, ne imaju ni učenosti ni potřebne moći. Sama vseslovanščina slovanska narěčija može izbaviti i sbrati, sicer se pogube! Nemčizna pri nas opet' zle děla.« (Zbornik Mat. slov. I., str. 161.)

narečje da je po Vuku zgolj »prehod slovenskega v srbsko«, po Miklosichu pa slovensko narečje, pravi: Dokler so pisali Hrvatje kajkavsko, »so se knjige lahko sprodavale, časopisi so imeli dovolj naročnikov in slovstvo je napredovalo in se razcvetalo kakor roža pomladanska. Dopisovateljev in pisateljev je mnogo bilo«. Ko so pa začeli Hrvatje pisati ilirsko (»al prav za prav srbski«), so izgubili v ljudstvu podlago. »Zagrebčan, Zagorjanec, Medjumurec tako zvanega ‚ilirskega‘ jezika ne razume, on velí, da samo hrvatski zna.« A zaradi tega Kočevar ne misli, da bi se morali Hrvatje povrniti h kajkavščini, marveč on je mnenja, da ne smejo ostati na pol pota. Sprejeti bi morali še cirilico, s čimer bi imeli za seboj ves srbski svet, h kateremu bi sčasoma pritegnili še one Kajkavce, ki so dotlej le malo čitali »ilirske« knjige. Glede Slovencev piše Kočevar, da jim je marljivost, »združena z železno uztrpljivostjo«, že od nekdanj prirojena. »Složno, kakor se bratom gre, smo v korist kniževne sloge sosednim Hrvatom, spoznavši njih kniževne zasluge, več ko na pol pota naproti prišli in jim prijazno roko podali, — al zares negostoljubivo odbačeni bili. Kolikor, kadar in v čem se je dalo, smo se jim bližali in se bližamo v pisanji, in zdaj, res da na škodo hrvatski kniževnosti, okrog našega upljiva po lepi Zagorii širimo. Čeravno še zdaj ne izhaja toliko slovenskih knjig na leto, kakor hrvatskih, imamo vendar že toliko gradiva na raznem znanstvenem polji, da se s ponosom in zaupanjem na marljivost naše domoljubne mladeži zanašati smemo.«¹ — Na te svoje misli navezuje Kočevar še nadaljnja razmotrivanja v članku »O zadevah naše kniževnosti«,² v katerem poroča, da naj gre človek kamorkoli »na slovensko stran, in vidil bo, da v vsaki cerkvici, naj stoji še

¹ »Novice« z dne 7. marca 1857, str. 75.

² »Novice« z dne 9. maja 1857, str. 146.

na taki visočini, naj bo skrita še v tako zabitem kraju, pri sveti maši ženske in možki, staro in mlado v molitvenih bukvicah bere in prebira; pri vsaki kmetiji, pri vsaki hišici in bajtici, naj bo še tako siromašna, bo bar jedno slovensko knjižico najdel... Gledé omike prostega naroda je slovensko poleg češkega gotovo drugo pleme slovansko.« Spoznavši vse te in takšne kulturne prednosti slovenske, izvirajoče iz domoraslosti našega književnega jezika, dela Kočevar iz njih docela nepričakovan zaključek: Kot privrženec romantično-ekstenzivnega naziranja primerja našo literaturo z nemško, italijansko in francosko ter se prestraši, »da tamo dan na dan več knjig izlazuje, kakor pri nas v celem letu; da vseh naših knjig skupaj ni toliko, kolikor jih tamo jedno leto izlazi«. Pisec se boji, »da nas naši sosedje preveč ne prekosijo in potem siloma za seboj ne potegnejo«. Da se to prepreči, svetuje Kočevar Hrvatom, da bi se poprijeli cirilice, zakaj, kdor »ni zmožen se je v pol uri naučiti, naj le vse svoje čitanje na steno obesi«. Na tak način združena srbsko-hrvaška literatura bi »v sredi jugoslovanstva na obé strani, na bugarsko in slovensko prevladujoče segala s svojim uplivom. In radi bi se onda bar mi Slovenci jim vpokorili v svojo in njihovo korist.« Z razločnim migljajem na zgoraj popisane jezikovne boje pri Slovencih v letih 1848—1852 pristavlja Kočevar pod črto: »... oprezno se mora vsaka besedica prej pretehtati, da ne razkači kakega strastnika, kakor nas je unidan skušnja učila.« — Konkretni predlog Kočevarjev glede bodočnosti se glasi: »Naš najvikši namen odslej nej bo... se v pisavi bližati hrvatsko-srbskimu književnemu jeziku kolikor mogoče: in sicer s prvega, samo v takih knjigah, ktere niso za prosti narod pisane, ktere obsegajo n. pr. znanstvene ali leposlovne predmete, ker se od njih pisateljev in čitateljev meniti mora, da

poleg slovenščine tudi druge slovanske narečja, posebno južne, bar razumijo, ako hočejo, da nosijo po Jan Kolarovi teoriji, ime učenega Slovana.«¹

Kočevarjeva koncepcija je bolehalo na občutnem protislovju in na znanem nam kulturno brezplodnem, organično rast narodne literature razsekujočem ter izpodrezujočem dualizmu. Navzlic temu, da je Kočevar spočetka izpovedal, da kajkavsko hrvaško ljudstvo ostaja neuko, ker ne razume štokavske »ilirščine«, vendar svetuje ta pisec še bolj oddaljenim Slovencem, naj slede primeru Ilircev. Da to protislovje ublaži, predlaga Žavčanin, naj preprosti slovenski ljud obdrži najprimitivnejše knjige v domačem jeziku. Pod to ljudsko literaturo razumeva menda samo molitvene in kmetijske knjige, ker prišteva leposlovne že izrečno k višji literaturi. Pri tem nedemokratičnem in malo kulturnem predlogu se Kočevar pač ne zaveda, da s tem predlogom ne obtežuje samo preprostemu človeku dostopa do nekoliko višje izobrazbe s pomočjo knjige, ampak da zapira tudi »višjim« pisateljem vrelce žive vode, izvirajoče iz osrčja naroda (vrelce, ki jih je celo Majar visoko cenil), da odvzema »višjim« pisateljem njih prirodni jezik, nadomeščujoč ga s papirnatim.

»Ako nočemo, da naše narečje še bolj se od hrvatsko-srbskega oddaljuje in brezen med nami širi«, nasvetuje Kočevar v zadnjem svojem članku ustanovitev »jednega čisto beletrističnega ... lista v obsegu ‚Lumira‘.« To je bil edini Kočevarjev nasvet v l. 1857., čigar seme je padlo o pravem času na rodovitna tla. Iz njega je vzrastel v prihodnjem letu Janežičev »Slovenski glasnik«, ki je resda razvijal slovenščino v kolikor možno tesni bližini s srbohrvaščino — in to je Kočevar s svojim predlogom prav za prav nameraval — ki pa je istočasno

¹ »Novice« z dne 13. maja 1857, str. 150.

krepro izoblikoval slovensko samostojno jezikovno in kulturno individualnost . . .

Razni sestavki »Novic« letnika 1857., Trstenjakove »važne razprave«, Bradaškov prevod Mažuraničevega »kratkega pregleda staroga slovstva horvatskega«, Levičnikovi prevodi nekaterih srbskih in ilirskih povestic, Valjavčevo narodno blago iz varaždinske okolice, Volčičeve »prislovice istrijskih Serbov«, drja. Šubica članek o celjskih grofih, govoreč o Slovencih, Hrvatih in Srbih, neki Kobetov prevod iz Vuka o domovini srbskega jezika in — nazadnje pa ne najmanje — oba navedena Kočevarjeva članka: vse to je po njegovi lastni zatrditvi privabilo zopet Matijo Majarja iz zatišja in ga nagnilo, da je napisal za »Novice« daljši članek, naslovljen: »Naše slovstvo.«¹ »Ta spis je spisan po slovensko« — se je glasila Majarjeva opomba pod črto — a »jezik je v njem, kakor biti mora, obrnjen malo po jugoslavensko.« Od svoje nekdanje »majarščine« pridržuje pisec v njem samo še: dobroga (poleg boljega, božjega), muž, dub, jigraju, i (nam. ino) ter čto (nam. kaj), vzklikajoč: »To je vse!« Majar v tem sestavku poroča o neki beležki novosadske Medakovičeve »Sedmice«, v kateri se omenjajo Slovenci in se zastavlja vprašanje, je li upati, da se kdaj jezikovno združijo Bolgari, Srbi, Hrvatje in Slovenci. Majar še vedno neomajno veruje v to združitev. Njegov recept se glasi: »... bližajmo se samo po malo i počasu, prenašli se, škoduje; — od početka popravljajmo v svojem narečju samo to, čto se da lahko i brez velikoga hrupa poravnati; sčasoma tudi to, čto se zdi sada težko ali nemoguče.« V smislu tega recepta predlaga Majar Srbom nekatere jezikovne izpremembe, kakor jim jih je predlagal že v svojih

¹ »Novice« z dne 30. maja, 3., 6. in 10. junija 1857, str. 171, 174, 178 in 183.

»Pravilih«. Slovincem priporoča svoje gori omenjene in po njegovem mnenju na minimum reducirane »izboljšave«. Hrvatom in Slovincem skupaj polaga na srce, naj tiskajo včasih kaj tudi v cirilici. Glede te in takšne svoje »jugoslovanščine« vzklika: »Oj da bi ‚Novice‘ dovoljile nam nekada mali prostorček na koncu lista, za spise v takom slovensko-srbskom jeziku spisane!« K temu vzkliku pristavlja Bleiweis pod črto: »Iz serca radi, ako bi se take poskušnje, ktere dospevajo le učene Slovane, ujemale z namenom prostonárodnega časnika. ‚Novice‘ ne morejo svojih mej še dalje razširiti, ker bi mogle sicer v nemar pustiti svoje glavno vodílo, kterega se dosihmal deržé in ktero zahteva ‚z omiko slovenskega naroda priskakaje tudi omiko slovenskega jezika.‘ Tudi mi mislimo, da nam je Slovencom treba posebnega beletristiškega lista.«¹ S temi besedami je Bleiweis povsem nesebično naslovil te stvari »višjega interesa« na primernejšo adresu, katera on ni hotel in tudi res ni mogel biti s svojimi »Novicami, gospodarskimi, obertnijskimi in národskimi«. Vendar je Bleiweis, ko ga je dve številki kesneje neki istrski duhovnik Sajovec prosil, da bi tiskal včasih kak kratek spisek v cirilici,² takoj pristal na to in pod črto omenil, da mu je vprav Majar obljubil pošiljati takšne kratke prispevke v cirilici. Res je skoro nato natisnil Majarju člančič: »Cirilica«³ in potem od 2. septembra dalje priobčeval na koncu lista »Kratkočasnice za poskušnjo s cirilico pisane«, ki so mu jih v svoji običajni slovenščini, transkribirani v srbsko cirilico, pošiljali Majar, Likar in Sajovec. V prihodnjem letu je »Novicam« odvzel to rubriko novoustanovljeni »Slovenski glasnik«.

¹ »Novice« z dne 10. junija 1857, str. 184.

² »Novice« z dne 17. junija 1857, str. 191.

³ »Novice« z dne 26. avgusta 1857, str. 270.

V ostalem pa Majarjev ponovni nastop v prilog uvedbe njegove moderirane »jugoslovanščine« ni vzbudil nobenih odmevov in debat. Mož, ki je bil v obravnavanem obdobju to diskusijo započel, Ivan M a c u n, je l. 1883. o tej »nepraktični« (kakor jo je sedaj sam imenoval) ideji takole sodil: »Že s tem, da so Novice izhajati začele ter na Štajerskem imele veliko več dopisnikov nego štokavski listi kdaj, bila je ta reč odločena, ter je še le zopet nastalo pitanje še skoro bolj nepraktično, kakor je Majarjev bil predlog, nebi li se vpeljal mrtvi, staroslovenski jezik, ki je takrat nam Slovencem do dveh ali treh učenjakov brez izjema vsem bil zapečaten z devetimi pečati. Narod se je brez ozira na to sanjo posebno Cafovo odločil za živeči jezik, ter bo zmiraj rajši, ako je kje potrebno, zajemal iz živih, najbližnjih sosednih vrel nego iz stare slovenščine...«¹

Najavtoritativnejši slovničar te dobe, Franc M i k l o - s i c h, po čigar učenih gramatičnih delih so takrat slovenskemu jeziku dajali obliko in ravnali smer: Navratil, Svetec, Cigale in skoro nato Levstik,² je — dejal bi — zaključil v tej razpravi razbrano debato s tem, da je v svoji »Slavische Bibliothek« l. 1858. pozval Slovence, naj intenzivneje ter pridneje zbirajo narodno blago. Temu svojemu pozivu je dunajski slavist dodal naslednje pomembne besede: »Doch die Leutchen haben wichtigeres zu thun: sie grübeln über die Urgeschichte der Slovenen, von der wir nichts wissen können [Davorin Trstenjak!], und bedenken nicht, dass wir von jener Geschichte unseres Volkes nichts wissen, von der wir was wissen könnten; unbekannt mit den Elementen der Sprach-

¹ Ivan Macun, *Književna zgodovina Slovencev Slovenskega štajerja. V Gradcu 1883, str. 7—8.*

² *Prim. moja »Stritarjevo antologijo«, str. 14 in »Novice«, 1862, str. 400.*

philosophie entwerfen sie die Grundzüge zu einer allgemeinen slavischen Literatursprache und bedenken nicht, dass wir jene Sprache, die uns Gott gegeben, nur halb kennen. Wir wissen zwar, dass wir kein Recht haben einem Schriftsteller Aufgaben zu stellen: wir können nur prüfen, was er zu bieten für gut findet; wir wissen aber ebenso gut, dass, wer sich gewisse Aufgaben stellt, ebenso gut thäte, er stellte sich gar keine.«¹ Tako je pisal mož, Vrazov vrstnik in prijatelj ter somišljenik iz nekdanjih graških let, mož, ki je v teh letih sam laglje pisal in — pravijo, da — rajši govoril srbohrvaško nego slovensko!

S to Miklosichevo razsodbo je bila ta diskusija končana — za tisti čas. Obnovila se je zopet v večjem obsegu l. 1863. v »Napreju«, kjer jo je za takrat še vse romantične Slovence razsodil prav tako trezno in realno, kakor l. 1858. Miklosich — Fran Levstik.²

¹ Miklosich, *Slavische Bibliothek*, II., Wien 1858, str. 170.

² Prim. »Razprave« II., str. 193—211.

RÉSUMÉ

Le présent ouvrage a été écrit par le regretté docteur Ivan Prijatelj, professeur à l'Université de Ljubljana.* Avec le sens aigu de la réalité, qui était le sien, l'auteur y a analysé une des tentatives nombreuses faites par les patriotes slovènes des régions limitrophes dans le but d'arrêter définitivement la poussée des Germains qui les apeurait. Tantôt c'était le désespoir causé par une lutte inégale, tantôt l'enthousiasme provoqué par le fait d'appartenir à l'immense monde slave qui leur dictaient l'idée de l'union linguistique avec les Croates et les Serbes, et même celle de la création d'une langue slave universelle.

C'est avec beaucoup de perspicacité que dans cette tendance vers l'union linguistique avec les frères méridionaux et vers la métamorphose panslaviste l'auteur a entrevu le problème central du peuple slovène, voulant coûte que coûte mettre un frein efficace à l'invasion germanique. Deux âmes habitent en lui : l'une saine et vigoureuse, qui concentre en elle-même toutes les forces positives du peuple ; l'autre faible et rêveuse, tremblante devant la brutalité de l'étranger et apeurée par sa propre débilité. C'est dans cette dualité qu'il faut chercher l'explication de l'histoire des Slovènes qui est une lutte incessante entre ces deux âmes et leurs principes contradictoires, entre l'âme centripète et nationaliste qui veut sauver le patrimoine slovène par ses propres forces, et l'âme centrifuge qui n'envisage son salut que dans l'idée panslave.

L'auteur s'est attaqué au problème du côté le plus intéressant, l'étudiant à la lumière des événements contemporains. C'est grâce à la révolution de 1848 que pour la première fois l'idée de la liberté politique des Slovènes a pris des contours arrêtés. La réalisation de cette

* Né le 23 décembre 1875 à Vinice, paroisse de Sodražica en Basse Carniole, décédé le 23 mai 1937 à Ljubljana, où, depuis l'après-guerre, il occupait la place de professeur de littérature slovène ainsi que de littératures slaves modernes. Il était un esprit original et indépendant qui dans sa méthode scientifique alliait les critères sociologiques de l'histoire littéraire russe à l'exactitude de la philologie allemande en même temps qu'à la clarté psychologique romane.

Son idéal scientifique était de prouver à ses compatriotes et au monde entier que dans la littérature slovène, malgré son petit volume, se reflète le total de la culture et de la littérature européennes auxquelles les Slovènes apportent constamment leur obole, conformément à leur situation sociale et politique, en harmonie avec les grandes nations libres.

liberté, les nationalistes la voyaient dans une Slovanie Unie, avec cette restriction cependant qu'elle reste incorporée à l'Etat autrichien. Les partisans de l'idée panslave, au contraire, n'étaient nullement satisfaits par cette solution. Ils rêvaient l'union politique avec les Slaves du Sud et l'envisageaient comme la première étape sur le chemin vers l'union définitive de tous les Slaves en général, à l'intérieur d'un état unique, à l'exemple de l'Allemagne Unie et de l'Union Italienne qui se préparait. Mais, les uns et les autres, les nationalistes aussi bien que les partisans de l'idée panslave, commettaient une grave faute: le manque de la sincérité politique et l'absence de la volonté des sacrifices ne leur permettaient pas d'appeler ces deux idéals politiques de leur vrai nom. On préférait d'entamer une discussion bruyante sur la langue littéraire slovène, au cours de laquelle il n'était pas difficile de perdre de vue l'essence même du problème. Après plusieurs années de luttes intestines, la question de la langue littéraire, il est vrai, était suffisamment éclaircie. Mais la question politique, on n'avait pas eu le courage de la poser.

Le chef du groupe nationaliste était le docteur Janez Bleiweis. Autour de lui se ralliaient les intellectuels laïques aussi bien que le clergé de la Carniole et du Littoral. On a tout lieu de croire que ce courant était encouragé par le gouvernement autrichien; au moins, on peut soutenir que les relations de l'administration autrichienne étaient meilleures avec le groupe Bleiweis qu'avec les panslavistes. Le point de vue caractéristique de ce groupe, c'était la continuité linguistique des Slovènes depuis le 16e siècle, bien qu'on n'excluât pas la possibilité que, dans un avenir plus ou moins éloigné, les peuples slaves finissent par former une nouvelle unité nationale avec une commune langue slave littéraire qui serait soit un amalgame de toutes les langues slaves, soit le russe ou enfin le vieux slave ecclésiastique. L'importance du groupe Bleiweis était cependant non pas dans ses idées, mais dans le travail pratique parmi le peuple. Ses publications étaient écrites dans la langue vivante du pays, et toute son activité se réduisait à la direction et à l'éducation des masses populaires. Par bien des côtés la conception du groupe Bleiweis était romantique, son travail, au contraire, était contemporain, démocrate, réel, peut-être quelque peu trop utilitaire et étroit. — Leurs adversaires, les panslavistes, étaient sortis de l'illyrisme des Kollár, Gaj et Vraz. Leur tempérament psychologique peut être caractérisé par des tendances révolutionnaires et par une slavophilie nébuleuse et vague qui ne leur permettait pas de passer des paroles aux faits. Ils changeaient souvent de conception: tantôt ils étaient tout prêts à adopter simplement la langue serbo-croate comme moyen d'expression pour la »haute« littérature; tantôt ils auraient voulu se

faire comprendre par les serbo-croates en introduisant dans la langue slovène quelques formes et mots seulement, fermement convaincus que de leur côté les serbo-croates ne manqueraient pas d'adopter les »bonnes« formes et mots slovènes. Ils comptaient parmi eux nombre de gens qui rêvaient une langue littéraire slave universelle. Contrairement aux représentants du groupe Bleiweis, ils espéraient que cette langue universelle pourrait être façonnée sans beaucoup de difficultés. On n'aurait, prétendaient-ils, qu'à commencer à transplanter les voyelles et les consonnes des langues slaves sur le slovène pour que de ce mélange naisse la langue littéraire slave universelle, sur laquelle les autres Slaves, à n'en pas douter, se jetteraient avidement pour l'adopter sur le champ.

Les controverses littéraires et linguistiques, de plus en plus envenimées, n'en finissaient plus. C'est surtout au cours de la brève matinée de l'époque constitutionnelle (1848—51) que les porte-parole des deux courants s'attaquaient à qui mieux mieux. La victoire, cependant, n'était destinée ni aux uns ni aux autres. Comme toujours, la couronne du vainqueur attendait la jeunesse. A Vienne, dans le cercle universitaire slovène, les jeunes générations se formaient sous l'influence du slavisant François Miklosich. Bien que tout d'abord les jeunes eussent consacré tout leur intérêt à l'idéal panslave, ils ne tardèrent pas à changer le cours. La jeunesse slovène adoptait à la fin des comptes le point de vue que l'évolution de la langue slovène ne devrait nullement aller dans le sens panslave, mais qu'elle devrait devenir un moyen d'expression apte à satisfaire les exigences linguistiques de tous les Slovènes. C'est ainsi qu'elle se rapprocherait en même temps des autres langues slaves. Et ce qui plus est : elle sera aimée de tout Slovène, parlant n'importe quel dialecte. L'idée d'une renaissance nationale slovène allumera de nouveaux espoirs dans les coeurs des compatriotes de la frontière et les attachera par de nouveaux liens à ceux du centre. Comme cette conception de la jeunesse se rapprochait plus qu'aucune autre de celle de Bleiweis, celui-ci ne manqua pas de l'adopter de son côté. Régénérés et encouragés par cette nouvelle idéologie, les intellectuels slovènes affrontaient les luttes constitutionnelles de 1861. Ils ont tenu bon contre toutes les attaques germaniques jusqu'en 1918 quand, dans le nouvel Etat, l'ancien schisme réapparaissait avec une violence redoublée.

OSEBNO KAZALO

- Ambrož Mihael 10
Aškerc Anton 5
Auersperg Anton 93
Avguštin sv. 22
Avgustinović Đuro 25, 29
- Bach Aleksander 41, 51, 93, 95, 96
Baratynskij Jevgenij Abramovič 70
Ban Matija 94
Batjuškov Konstantin Nikolajevič 70
Bencúr Matej 24
Brlíć Ignatije A. 75
Blaznik Jožef 30
Bleiweis Janez 10—11, 16, 18—20, 22, 26, 28, 30, 42—44, 46—49, 51—52, 61—69, 72—75, 77, 80—84, 90—91, 94—95, 97—111, 115—117, 119—120, 125
Botto Jan 26
Bradaška Franjo 124
Breznik Anton 72, 89, 112, 118
Brückner Aleksander 6
- Caf Oroslav 84, 102—103, 120
Cankar Ivan 5
Cegnar France 56, 68—69, 78, 84, 89, 106—107, 111, 117
Cigale Matej 51—52, 55, 60, 68—69, 79, 97, 126
Ciril sv. 50
- Čop Matija 17, 42
- Daničić Đuro 84
Demeter Dimitrije 53, 84
Deržavin Gavriil Romanovič 70
Dobrovsky Josef 83
Drobnič Josip 30, 41
- Einspieler Andrej 30, 41—42, 51—53, 56—57, 68—69, 83, 86—88, 96—97, 110, 118
- Gaj Ljudevit 9, 13, 40, 53
- Glonar Joža 73
Grafenauer Ivan 115
Grün Anastazij gl. Auersperg
- Hanka Vaclav 120
Herodot 119
Hicinger Peter 10, 30, 38—39, 49—51, 84, 101—102, 119
Hodža Milan 26—27
Homer 19
Hurban Jozef L'udovít Miroslav 26
Hviezdoslav gl. Orszagh
- Izmajlov 70
- Jakubec Jan 26
Janežič Anton 16, 57, 68—69, 83—84, 86, 88—89, 92—94, 96, 106, 108—110, 115, 117—119, 123
Jarnik Urban 17
Jeran Luka 8, 17, 20, 22—23, 27—29, 63, 66, 119
Jeriša France 49, 53—55, 60—62, 67 do 69, 71, 75, 80
Jordan Jan Petr 73, 103
- Karadžić Vuk Stefanovič 17, 41, 84, 121
Karamzin Nikolaj Mihajlovič 70
Kastelic Miha 115
Kersnik Lavoslava 88
Kobe Jurij 84, 91—94, 124
Kočevar Ferdo 84, 120—124
Kollar Jan 8—9, 30—31, 35, 43, 45, 96, 109, 111, 123
Komensky Jan Amos 27
Kopitar Jernej 7, 17, 42, 120
Koseski gl. Vesel
Kozler Peter 10
Kreml Anton 19
Kraska Ivan 24
Krylov Ivan Andrejevič 70
Kukučín gl. Bencúr
Kukuljevič Ivan 84

- Lercher Jurij 39
 Levec Fran 72, 89
 Levičnik Jožef 124
 Levstik Fran 5, 35, 126—127
 Likar Andrej 8, 18—19, 125
 Lokar Janko 62—63
- Macun Ivan 8, 14—17, 19—21, 51, 68,
 73, 75, 126
 Majar Matija 30—31, 34—47, 49, 51 do
 53, 56—59, 63—65, 68—69, 74—75,
 78—79, 81—83, 86—90, 94, 96—97,
 109—111, 113—114, 118, 120, 123 do
 126
 Marija Terezija 62
 Mažgon Anton 52
 Mažuranić Ivan 84, 124
 Medaković Milorad 124
 Melcer Karel 101
 Metelko Franc 17, 43, 115
 Miklosich Franc 16, 49, 52—53, 55, 71
 do 72, 84—85, 121, 126—127
 Milonov M. V. 70
 Murko Anton 19, 69
 Muršec Josip 17, 20—21, 26, 30, 44, 68
 do 69, 75, 79
- Navratil Ivan 17, 30, 39—41, 126
- Orszagh Pavel 26
- Pacel Vinko 84
 Pejačević Stjepan 84
 Podgorski gl. Svetec
 Podkorenčan gl. Volc
 Poklukar Josip 30, 44—47, 49—51, 98
 Potočnik Blaž 60, 75—79, 85—86
 Prešeren France 5, 15, 19, 28, 65, 75,
 78—79, 108, 111
 Prijatelj Ivan 126
 Puchmajer Antonin Jaroslav 66
 Puškin Aleksander Sergejevič 70
- Raič Božidar 118, 120
 Ravnikar Matej 17
 Ravnikar Matevž Poženčan 17, 84, 118
 Razlag Radoslav 68, 83—84, 87—90, 94
 do 96, 106, 108, 110—111, 114, 116
 do 117, 120
- Rozman Jožef 89
 Rudež Karel 57, 60, 69, 80
 Rudmaš Simon 89
- Sajovec J. 125
 Simandl 84, 110
 Sladkovič Ondrej 26
 Slavič 118
 Slomšek Anton 19, 43, 73, 89, 117
 Smičiklas Tadej 95
 Stritar Josip 126
 Svečan gl. Einspieler
 Svetec Luka 60, 68, 71—74, 76—79, 84,
 97, 111—119, 126
- Štur L'udovít 26, 30
 Šubic Jožef 8, 19—21, 60, 73—75, 88, 124
 Šurmin Đuro 17
- Thun Leon 93
 Toman Lovro 120
 Trstenjak Davorin 14, 60, 72—73, 75,
 120, 124, 126
 Trubar Primož 5, 23, 83
 Turk Alojzij 57, 70, 80
- Valjavec Matija 124
 Valvasor J. Weikhard 19
 Vesel Jovan 18, 68, 115
 Vodnik Valentin 5, 19, 115
 Volc Jurij 8, 10—12, 44
 Volčič Jakob 124
 Volkmer Leopold 19
 Vošnjak Josip 72
 Vraz Stanko 9, 13, 22, 28, 31, 34—35, 37,
 45, 64—65, 73, 75, 95, 108, 111, 113,
 120, 127
 Vrlekov gl. Raič
 Vertovec Matija 19, 115
 Vukotinović Ljudevit 28
- Zagoskin Mihail Nikolajevič 70
 Zupan Jakob 45, 50
- Žavčanin gl. Kočevar
 Žukovskij Vasilij Andrejevič 70
 Župančič Oton 5, 114

